

Вештина писања. Вежбања II

Кристина Митић
Љиљана Марковић

Кристина Митић / Љиљана Марковић

**ВЕШТИНА ПИСАЊА.
ВЕЖБАНКА II**

Универзитетска библиотека „Никола Тесла”

Ниш, 2026.

Уредник

Снежана Бојовић

ВЕШТИНА ПИСАЊА.

ВЕЖБАНКА II

Припремљено у оквиру пројекта „Српски језик и књижевност у науци, настави и на тржишту рада” (бр. 373/1-12-01), који се изводи на Филозофском факултету Универзитета у Нишу као део кривног пројекта „Наука, настава и тржиште рада у сусрет 55. годишњици рада Филозофског факултета Универзитета у Нишу”.

Рецензенти

проф. др Горан Максимовић

проф. др Бошко Сувајџић

доц. др Маријана Митрић

„Сваки пут кад седнем да пишем, осећам како ум покушава да ухвати тренутак који већ одмиче. То је као да покушавам да задржим воду рукама. Али у том напору, у томе што ипак покушавам, откривам нешто што није само моје – нешто што припада свима који траже облик за своје мисли. Када се реченице повежу, као да се свет на тренутак сложи; хаос се утиша, и све добије смисао. Писање је тај кратки трен у ком човек не мора да објашњава зашто постоји.”

„Дневници”, Вирџинија Вулф

Прослов

Вештина писања не стиче се одједном – она се гради стрпљиво, кроз вежбу, анализу и разумевање језика. После прве вежбанке¹, која је поставила темеље правилног и јасног изражавања, Вежбанка II намењена је онима који желе да своје писање подигну на виши ниво: академски, професионални или креативни.

Ова књига, као и претходна, осмишљена је као практични водич² за све који већ поседују основне вештине писања, али желе да их унапреде и примене у различитим контекстима – од академских радова и пословне комуникације, до креативног и медијског израза. Посебна пажња посвећена је стилу, аргументацији, критичком мишљењу и свесном обликовању текста према циљној публици.

Вежбанка II не нуди готова решења. Она позива на истраживање, промишљање и избор. Писање није пуко преношење мисли, већ чин обликовања значења. Свако ко пише, открива не само језик, већ и себе у језику.

¹ Марковић, Митић, 2019.

² Hampton, Sambuchino, 2006.

Уводни разговор

Писање, кажу, није тренутак када нешто „падне с неба”, већ кад човек најзад чује оно што је одавно у себи шапутао. Понекад је то изненадни налет, као ветар што се подигне у соби – други пут је стрпљиво копање, као кад се из мрака извлачи светлост.

Рилке је прву фазу писања видео као неку врсту распуклине у бићу:

„Мораш бити стрпљив као болесник и радостан као дете; јер инспирација долази онда када си већ све друго испробао.”

Ками би разговору додао један свој, готово „тврд” утисак:

„Уметник не ствара зато што је слободан, већ да би се изборио за слободу. Писање је чин отпора према ћутању.”

А Вирџинија Вулф, можда најближа ономе што се заиста дешава, записала је:

„Реченица понекад дође као светлосни сноп – а понекад је треба чекати, као да се враћа са дугог путовања. Али када стигне, све се на тренутак утиша.”

Шта се учи на часовима креативног писања

(према С. Кингу, превела В. Стојановић)

Питање којим се Стивен Кинг бави јесте – да ли има смисла похађати школе креативног писања? Односно – која је корист од курсева који постоје широм земљиног шара. Наравно, огромна разлика је да ли вам креативно писање предаје Чарлс Симић, Јосиф Бродски или Ханиф Куреши и Весна Голдсворти на универзитету, уз много изузетно занимљивих задатака, вежбања и – много писања, од курсева које држе анонимни аутори једне збирке стихова, познати само локалној заједници. Кинг говори да курсеви о креативном писању имају смисла јер нуде једну неспорну корист: на њима се жеља да се пише белетристика или поезија схватају озбиљно... Такође, лепо је кад писац почетник добије прилику да се сретне с ветеранима и послуша их, којима се можда дуго и диви. Још је боље кад часови писања доведу до пословних контаката”.³

Свог првог агента, Мориса Крејна, Кинг је упознао на часовима креативног писања. С друге стране, Фокнер је тврдио да је списатељски занат испекао док је радио у поштама у Оксфорду и Мисисипију. Чарлс Симић живео је у Чикагу, уређивао⁴ у новинама претпоследњу страницу, ону са умрлицама и становао у сутерену, поред котларнице која је непрекидно бубњала. Пол Остер је као студент лутао Паризом, упознао чак и лекара-акушера песникиње Марине Цветајеве, стичући искуства која ће га касније одвести у свет писања. Јосиф Бродски, будући Нобеловац, био је прогнан у

³ King, 2018, 229.

⁴ Lerner, 2000.

Сибир, због наводног нерада, а радио је једно време и у мртвачници.

Најновије што се појавило током 2018. у Сједињеним Државама јесу workbooks – књиге за креативни рад, односно велике свеске које се попуњавају и у којима су бројна вежбања. Прву такву књигу из области креативности написала је у Бостону др Тијана Мандић, психолог, која се бави превазилажењем креативних блокада током креативног процеса. Ова књига, која је доживела велики успех у Америци, показатељ је да, ако је штивно о стваралаштву квалитетно, и те како може помоћи у раду писаца, сликара, глумаца, редитеља... То су све популарнији начини озбиљног приступа креативности, јер се индивидуалним радом и вежбањем може много постићи на развијању креативности. Књига Тијане Мандић конципирана је тако да се попуњава годину дана. За то време, уметник из блокаде полако прелази у креацију. „Ми, људска бића, приповедачи смо прича. Измишљамо сопствене и слушамо приче других. Заправо смо у потрази за животом вредним живљења, и то испуњеним креативношћу. Причање и слушање прича помаже креативном процесу.”⁵

Стивен Кинг сматра да је сам највећи део списатељског заната савладао док је прао хотелску постељину и ресторанске столњаке у вешерају у Њу Френклину. Кинг сматра да се ипак највише научи док се месецима и годинама истрајно чита и пише, додајући да су најкорисније управо лекције које смо сами научили, а редовно су такве оне које научимо у сопственој соби, иза затворених врата. Кинг додаје и да никада није писао због новца, већ из чисте радости. Другачије, напомиње, немогуће је бавити се

⁵ Мандић, 2018, 179.

писањем деценијама и деценијама. Наравно, доколица је каткад неопходна као драгоценост време у коме ће мозак лагано склизнути у опуштено стање, које научници зову алфа-стањем и произвести занимљиве идеје. Ајнштајн је тврдио да је креативност талог времена проведеног у доколици. Стивен Кинг закључује и да писање није живот, али је веома често повратак у њега.⁶

⁶ Domazet, 2019, 66–67. B. Bobičić, 2019; Tadić, 2019.

Учите од старих мајстора

Проучавајте помно технику којом су направљени упечатљиви делови. Књижевност се храни књижевношћу, писци уче један од другог.

Покушајте да имитирате стил уметника ког цените. Тако ћете несвесно савладати неке правилности и моћи ћете касније да их варираете, пародирате или да на њиховом темељу урадите нешто потпуно супротно.

Иста привлачна сила отмености, друштвеног угледа, живота, деловала је као усисни шмрк тога дана кад је прицеца Де Германт приредила свој матине, и одвукла тамо снагом пнеуматичне машине чак и најверније Бермине редовне госте, док је код ње, насупрот и следствено томе, била потпуна пустош и смрт. Дошао је један младић који није био сигуран неће ли и забава код Берме бити такође блистава. Када је Берма видела да је време прошло и схватила да су је сви напустили, наредила је да се послужи ужина, па су сели за сто, али као за посмртну даћу. Ништа на Бермином лицу није више подсећало на ону која ме је, једне карневалске вечери, онако узбудила. Берми је, како то народ каже, била смрт на лицу. Овога пута личила је збиља на неки мраморни кип Ерехтејона. Отврдле артерије биле су већ упола окамењене, дуж образа су јој се виделе дуге траке; као исклесане, круте као да су од камена. Самртничке очи још су донекле сијале на тој страшној окошталој маски, и слабо су се сјајиле као змија заспала у камену. Онај младић, мада је сео за сто, из учтивости, погледивао је, међутим, непрестано на сат, толико га је привлачила сјајана светковина код Германтових. Берма није рекла ниједне прекорне

речи на рачун пријатеља који су је напустили и наивно се надали да она неће знати да су отшли Германтовима. Промрмљала је само: „Једна Рашела да приређује забаву код Германтових, такве ствари виде се само у Паризу. Па је свечано, полако и ћутке јела колаче који су јој били забрањени, као да врши какав погребни обред.”

(У потрази за изгубљеним временом, М. Пруст⁷)

⁷ Стахорски, 2013, 400–401.

Како превазићи блокаду у писању

(према Р. Карверу, превела И. Чворовић)

Имате ли понекад осећај да не можете да пишете? Добро дошли у већинско друштво. И сâм сам се годинама суочавао са тим проблемом, и борба није заувек добијена. Ово, међутим, није прича о мени, већ о свакоме ко се нађе у истој ситуацији. Не постоји тренутно решење које уклања блокаду, али могу да поделим неке савете које су мени помогли, а које ми препоручују и други писци. Ево неколико могућих поступака:

- Пробајте да радите нешто сасвим друго.
- Направите план писања и покушајте да га се држите.
- Промените време или место на ком пишете.

Мени је, на пример, помогао режим устајања у 5:30 и писања пре свих обавеза. Такав преокрет ми је донео нову енергију, иако ми је одузимао снагу.

- Ако сте „заглавили” у неком делу приче, интервјуишите своје ликове.

Постављајте им питања и тражите њихове одговоре као да су стварни.

- Напишите криминалистички профил својих ликова као вежбу инспирације.
- Понекад је најбоље направити паузу у писању.

Уместо тога, читајте – посебно нешто што није ваш уобичајени избор. Ако не можете ни да читате, дозволите себи да слушате тишину и вратите се тексту касније.

– Принуђавајте себе да свакога дана напишете бар нешто, ма како вам се чинило слабо или незграпно.

– Не почињите дан читајући оно што сте написали раније.

То лако одведе у преправљање, а не у напредовање. Боље је вратити се старом тексту тек после неколико дана.

– Наставите да радите на ономе што сте започели, чак и ако сте убеђени да је то лоше. Можда није. Често нам се сопствени рад учини најслабијим док смо још у процесу. Сам сам написао књигу која ми се током рада чинила промашајем, а испоставило се да је читаоци воле.

– Схватите блокаду као пролазну фазу.

Проћи ће. То убеђење није само оптимизам – то је врста поверења коју ћете временом оснажити самим тим што ћете наставити да пишете.⁸

Извор: freepik.com

⁸ Уп. Wilbers, 2000.

Како помоћи ученицима који се школују на нематерњем језику

Током сваког часа нађите довољно времена за лични контакт са учеником.

Немојте инсистирати на тачности јер тако можете створити застој у комуникацији. Прихватите грешке као саставни део процеса учења новог језика и подстакните ученике да наставе да говоре. Укључите ове ученике у занимљиве групне активности које су усмерене на решавање проблема и које подстичу међусобну интеракцију.

Испољите позитиван став према овим ученицима. Деца која се образују на нематерњем језику управо усвајањем новог језика бивају на одређени начин обогаћена.

Планирајте активности у којима се одређени језички обрасци понављају (нпр. песме, игре, сликовнице, песмице погодне за групно рецитовање).

Наставу језика организујте тако да ученици могу на примерима да уоче одређено правило или образац.

Посматрајте напредак ових ученика дугорочно. Деци која уче језик потребно је да много пута чују, прочитају и употребе одређене граматичке јединице и да имају повратну информацију, после чега ће лакше усвојити нематерњи језик.

Уместо да их представите као ученике који не знају језик, представите их као децу која тек почињу да га уче.

На следећи начин покушајте да олакшате долазак новог ученика који не зна добро језик на коме се настава одвија:

– Научите правилно да изговорите његово име.

- Ставите га да седи са учеником коме је ово матерњи језик.
- Упознајте га са учеником који има исти матерњи језик као он, уколико је то могуће.
- Изложите фотографије свих ученика у одељењу.
- Подстакните ученике да напишу своје мини-биографије које ће пратити фотографије – неки ученици могу да напишу верзију на оба језика, а други могу да користе свој матерњи језик.

Омогућите новом ученику да се представи.

Саставите језички упитник. Ученици могу да раде у паровима и да у својим свескама бележе одговоре на питања.

Нека ученици у међусобним разговорима сазнају како, када и зашто су се њихови родитељи или преци преселили.

Све што је изложено у учионици треба да одсликава живот и рад ученика.

Осим језика на коме се настава одвија, материјал може бити написан и на другим језицима.

Редовно мењајте материјал изложен у учионици.

Укључите ученике у стварање и постављање материјала.

Организујте вршњачко подучавање тако што ћете доделити одређене задатке ученику који подучава, као и његовом пару који учи.

Сарађујте са оближњим школама. На тај начин можете повезати ученике основних школа са старијим ученицима који могу да буду њихови ментори и узор.

Научите ученике како да активно помогну оним ученицима који тек уче језик; нпр. понављање и парафразирање, коришћење гестикулације, транскрибовање речи, разјашњавање.

Извор: freepik.com

Научите једноставне изразе на језику нових ученика. Подстакните и друге ученике да ураде то исто.

Обезбедите материјал за читање на више језика, који ће бити изложен у школској библиотеци или учионици.

Родитеље и остале чланове заједнице можете укључити у активност набавке материјала на другим језицима.

У програм укључите мултикултуралне литерарне радионице⁹ у којима ћете се бавити различитим културним гледиштима и помагати ученицима да разумеју и реше проблеме расизма и других видова неједнакости.

Да бисте развили културну писменост ученика, изаберите књиге које се баве истом темом, али у различитим културним контекстима.¹⁰

⁹ B. Živković, 1978. уп. Ružić, 2022; Тимотијевић, 2022.

¹⁰ But, Svorc, 2009, 11–12.

Извор: freepik.com

Тражење теме

„Енергизујуће” вежбе

Теме и идеје

„Сталне” теме у књижевности

Писање „женско” и „мушко”

Читање „на маргини”

Писање „на туђе”

„Енергизујуће” вежбе

- ✓ **Прича о прећутаном.** Напишите кратку сцену у којој нико ништа не изговара, али је све јасно.
- ✓ **Сенке.** Замислите да вас прати ваша сенка која уме да говори. Шта би вам рекла?
- ✓ **Писмо из будућности.** Напишите себи писмо које стиже за двадесет година. Шта бисте себи поручили?
- ✓ **Мирис.** Изаберите један мирис (прашина, лимун, дим, кожа, хлеб...) и напишите причу која почиње тим мирисом.
- ✓ **Прозор.** Опишите шта се види кроз прозор собе у којој никада нисте били.
- ✓ **Непослата порука.** Замислите да сте написали поруку коју никада нисте имали храбрости да пошаљете. Кома је намењена?
- ✓ **Фотографија која не постоји.** Опишите фотографију која никада није снимљена, али бисте волели да јесте.
- ✓ **Прича о кључу.** Нађите кључ. Не знате шта отвара. Измислите шта би могао да откључа.
- ✓ **Тишина после звука.** Опишите тренутак после грома, аплауза или краја песме.
- ✓ **Време.** Ако је време лик, какав је? Млађи или старији? Љубазан или хладан? Разговарајте с њим.
- ✓ **Место које вас је изабрало.** Опишите место за које осећате да је изабрало вас, а не обрнуто.

- ✓ **Реч коју сте измислили.** Смислите реч која не постоји и напишите њено значење.
- ✓ **Празник који не постоји.** Измислите нови празник и опишите како га људи славе.
- ✓ **Мој двојник.** Замислите да постоји неко ко живи ваш живот, али доноси супротне одлуке. Шта ради данас?
- ✓ **Промена.** Опишите тренутак у ком је једна одлука (иако мала) променила све.
- ✓ **Све што нисте рекли.** Замислите разговор који се никада није догодио, али је требало. Напишите га сада.
- ✓ **Животиња коју нико није видео.** Изаберите животињу која не постоји: водени јеж, певајући мрав, прозирни зец, змај без крила... Напишите кратку песму или причу о њој. Како живи? Шта осећа? Шта би нам рекла да може да говори?
Подсетник: не описујте је логиком, већ ритмом и бојом – као да сликате речима.
- ✓ **Свет из угла биљке.** Замислите да сте цвет у стакленику, или дрво у парку, или трава поред аутопута. Шта мислите о људима који пролазе? Шта за вас значе киша, ножице инсекта, људска нога, светлост из мобилног телефона?
- ✓ **Песма од пет речи.** Изаберите пет речи које се међусобно не познају (нпр. магнет, врабац, сат, магла, сан). Поставите их у стихове тако да се осете као да се управо упознају. Песма не мора „да има смисао”, али мора да има музику.
- ✓ **Писмо једне ствари другој.** Нека један предмет напише писмо другом: кашика – шољици, столица – чивилуку,

кишобран – киши, сат – огледалу... Шта једно другом
замерају, чега се сећају?

- ✓ **Песма о тишини.** Напишите песму у којој се ниједна реч не односи на звук, али да читалац чује тишину. Који би то били појмови, слике, гестови?
- ✓ **Град као тело.** Замислите да је град једно биће: Улице су му вене. Реке су крв. Тргови су плућа. Људи су мисли. Опишите један дан у његовом животу.
- ✓ **Свет у речнику.** Отворите речник насумице и изаберите три речи које се налазе једна близу друге. Покушајте да напишете песму у којој се те речи појаве у новом, неочекиваном односу. Пишите као Маларме и Костић: као да речи саме траже свој нови облик.
- ✓ **Слика која није слика.** Замислите да сликате, али немате боје, само речи. Како би изгледала реченична верзија Мона Лизе, или слика кише, или празне столице у музеју?
- ✓ **Животињски монолог.** Изаберите стварну животињу и пустите је да говори својим гласом: пчела, медуза, мачка, кит, гавран, мрав, коњ... Нека се обрати човеку. Шта има да му каже?
- ✓ **Песма од сенки.** Ставите руку под лампу. Погледајте облик сенке. Шта вас подсећа на тај облик? Напишите стихове као да говорите тој сенци.
- ✓ **Поезија случаја.** Из новина или књиге изрежите десет речи које вам се допаду. Поређајте их насумице. Без мењања реда, покушајте да напишете песму која повезује те речи. Ово је вежба у духу једне песничке групе – креативна дисциплина случаја.

- ✓ **Предмет који је заборављен.** Напишите монолог предмета који је остао у фиоци, на тавану, у џепу старог капута. Шта памти? Кога чека? Коме припада?
- ✓ **Песма из снова.** Узмите један свој сан и препричајте га без објашњења, као да га препуштате читаоцу да га „чује”. Додајте један елемент који није био у сну, али би све променио.
- ✓ **Песма без глагола.** Напишите кратку песму у којој нема ниједног глагола. Само именице, придеви и интерпункција. Како звучи свет без радње, кретања и збивања?
- ✓ **Људско лице природе.** Изаберите један елемент природе (киша, ветар, снег, ватра, камен, море). Опишите га као човека. Којих је година? Каквог је стаса и гласа? Да ли воли или мрзи?

1. Вежбе „трансформације стварности”

- Циљ: развијање способности трансформисања свакодневних догађаја у креативне текстове.
- Метод: изаберите три до пет обичних ситуација (нпр. куповина хлеба, чекање у реду, сусрет са комшијом) и запишите их као:
 1. Авантуристички дневник – догађај као фантастичка мисија.
 2. Песнички фрагмент – користећи само слике и метафоре.
 3. Драматични дијалог – разговор два лика који ту ситуацију „доживљавају” различито.

2. Вежбе „рефлексција кроз ликове”

- Циљ: продубљивање психологије ликова и односа.
- Метод: узмите стварну особу из окружења и замислите:
 1. Које три „скривене” особине би могла имати?
 2. Како би се понашала у потпуно несвојственој ситуацији?
 3. Напишите кратку сцену (300–500 речи) где лик реагује супротно својој „обичној” личности.

3. Вежбе „случајних текстова”

- Циљ: активирање подсвести и стварање неочекиваних комбинација.
- Метод: изаберите три књиге / три листа.
 1. Отворите их на случајним страницама и одаберите по пет речи из сваке.

2. Направите мини-поему, сцену или кратку причу користећи све изабране речи.
3. Истражите различите жанрове: трагедија, комедија, научна фантастика.
4. Вежбе „симболичког простора”
 - Циљ: развијање визуелне и метафоричке перцепције у креативном писању.
 - Метод: изаберите празан простор (соба, парк, плажа).
1. Нацртајте га као план или мапу.
2. За сваку тачку на мапи напишите кратку сцену или метафору.
3. Обједињени текст може постати кратка прича, песма или увод у поглавље.

6. Вежбе „вишеструког гласа”

- Циљ: развој јединственог и аутентичног гласа за сваки лик.
- Метод: напишите кратку сцену из три различита угла: прво лице једног лика, треће лице свих ликова, а затим монолог у другом лицу.

Поређењем, анализирајте како се интонација, темпо и емоција мењају.

7. Вежбе „фолклорних мотива у савременом тексту”

- Изаберите једну легендарну причу (нпр. *Свети Саво и ђаво*).
- Напишите кратку сцену или дијалог у савременом окружењу, али са свим кључним мотивима оригиналне приче.

- Циљ: научити и уочити како се старе приче трансформишу, а да се сачува симболика¹¹ и архетип.

8. Вежбе „гласова традиције”

- Изаберите лик из фолклора (нпр. мора, Високи Стеван, Змај од Јастрепца).
- Напишите монолог у првом лицу, као да је лик жив данас.
- Затим преведите тај монолог у кратки сценски дијалог.
- Циљ: развијање сценског осећаја и гласова ликова.

9. Вежбе „позоришних фрагмената”

- Узмите један фолклорни догађај (свадба, народна игра, обичај) и трансформишите га у мини-представу од три до пет минута.
- Употребљавајте минималне реквизите и костимске симболе.
- Циљ: повезивање фолклорног текста са сценским изразом.

10. Вежбе „симболике сцене”

- Нацртати позоришну сцену или простор у ком се одвија народна прича.
- За сваки предмет, место или костим напишите кратку метафору која га описује.
- Затим се сценарио гради као ланац метафора и симбола насталих метафоризацијом.

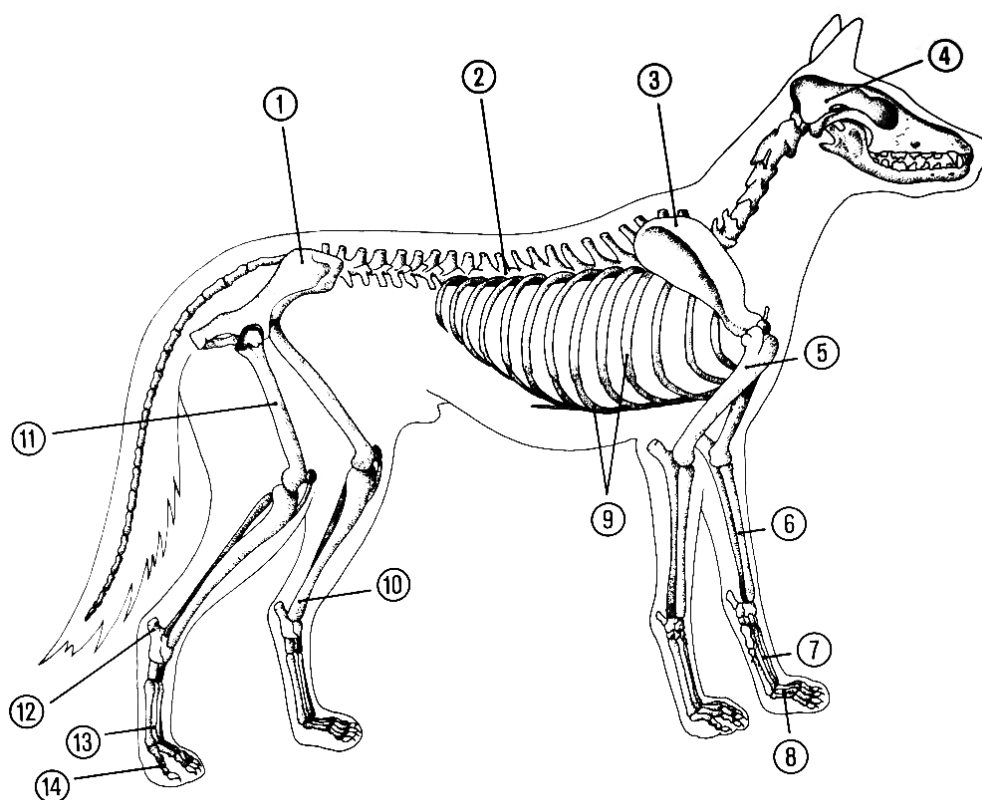
¹¹ В. Тодоров, 2010.

11. Вежбе „фолклорног дијалога”

- Изаберите два лика из различитих народних прича.
- Напишите дијалог као да се сусрећу у савременом свету.
- Циљ: открити универзалне теме и мотиве у традиционалним причама.

12. Вежбе „ритма и песме у тексту”

- Узмите народну песму.
- Препишите је у прози или као сценски текст, али задржите ритам и звук речи.
- Циљ: учење како мелодија језика гради сценску емоцију.

① -r Sattel	⑧ -e Bremse
② -e Harfe	⑨ -e Saiten (Pl.)
③ -e Schaufel	⑩ -r Stab
④ -s Dach	⑪ -r Rahmen
⑤ -e Gabel	⑫ -r Bumerang
⑥ -e Kupplung	⑬ -e Pedale
⑦ -e Felge	⑭ -r Rücktritt

Kaminski, 1986, 12.

Реченица као почетак приче

Циљ вежбе је да од кратких, недоречених или отворених реченица направите уверљив почетак прозног текста. Изаберите једну од понуђених реченица и наставите причу на свој начин. Пишите без заустављања 10 минута – важно је да пустите да вас реченица поведе.

Почетне реченице:

Све је почело безазлено, са мало гнева.

- Ко је био бесан? Зашто? Да ли је гнев ситна искра или најаву нечег већег?
- Почните сценом која изгледа обично, али у себи носи нешто што ће измаћи контроли.

Ових дана све приче почињу са било некад.

- Ко то примећује и зашто? Да ли је свет запао у носталгију, магију или заборав?
- Можете да направите паралелу између стварности и бајке, или да откријете зашто више нико не прича о садашњости.

Човек однекуд [...] Одмах затим, више није било речи ни о каквој освети.

- Ово су две половине једног почетка. Наставите причу тако што ћете их повезати.
- Ко је тај човек? Одакле долази? Зашто је прекинута прича о освети?
- Истражите мотив преокрета: шта се десило у том кратком тренутку између те две реченице?

Уведите бар један детаљ који читаоца води даље: звук, мирис, поглед, покрет, напетост. Не морате одмах све објаснити – добра прича живи од наговештаја. Наставите да пишете све док не откријете шта је заиста „почело” у вашој причи. Препишите почетну реченицу с краја текста и упоредите је с коначним тоном приче. Напишите другу верзију користећи исту реченицу, али у потпуно другачијем жанру (хумор, хорор, магијски реализам, драма).

Теме и идеје

Живот је богатији од маште?

„Све што човек може да учини, то је да прича. Али, у причи има нешто што је веће од истине, јер у њој човек није сам. Она даје смисао ономе што је било, иако га можда није имало. Зато се прича, и зато је писање једини начин да се преживи.”

(Меша Селимовић, *Тврђава*)

„Чуда су свакодневна, али их ми не видимо јер смо заборавили да гледамо. Уметност је једини начин да се поглед врати – да стварност поново постане чудо.”

(Борислав Пекић, *Време чуда*)

„Све што човек уради или напише, већ је негде било у њему, само је чекало свој час. Ниједна прича није смишљена – она се само догоди у човеку.”

(Иво Андрић, *Знакови поред пута*)

Где почиње прича?

Понекад се најбоља прича не измишља – она се догоди. Писац је само препозна у тренутку када стварност добије набој смисла.

Тема може настати из случајности, из детаља који на први поглед делује безначајно, али у себи носи нешто необично, парадоксално или поетично.

Књижевност инспирисана стварним појавама и парадоксима света:

- новински записи,
- репортаже са границом фикције,
- есеји о доживљајима,
- уметнички дневници,
- приповести „према истинитом догађају”.

Меша Селимовић је записао да „писац не измишља свет, он га открива”.

Борислав Пекић додаје да „чуда постоје, само их треба видети”.

А Иво Андрић тврди: „Ниједна прича није смишљена – она се само догоди у човеку.”

Сви ови ставови воде ка истом увиду:

Стварност је неисцрпан извор прича, али тек када је писац погледа другачије – као да је види први пут.

Дакле, није ствар у томе шта се десило, него како се то исприча. Познато треба описати као чудно.

Тиха апатија

Бартлеби је стајао поред стола, рука на папиру, поглед празан, као да посматра зид. Ништа није радио, а ипак је био ту – присутан и одсутан истовремено. Други писари лупали су по папиру, мењали боју мастила, али његова тишина их је све закупила.

Дешавало се понекад да се осетиш као да је читаво одељење у потпуном мировању, а само један човек може да промени ритам. Бартлеби није говорио, није се смејао, није чак ни трепнуо превише; али његова статичност била је више од покрета – била је догађај сама по себи.

„Волео бих да нешто урадим за вас”, једном је тихо рекао, „али бих радије да не морам.”

Та једноставна реченица, иако скромна, створила је читав свет интриге и непредвидивости: шта се заиста дешава у глави човека који само стоји и гледа у празно? За оне који посматрају, то је више од апсурда – то је прича, прича о миру, о инерцији, о ономе што остаје непокрено, а ипак присутно.

(Херман Мелвил)

Многи непрофесионални писци могу написати књигу чак и ако је тема већ позната:

- опис далеких земаља,
- ретке природне појаве,
- догађаји чији су очевици,

- теме о којима су темељно истраживали.

Исто тако, човек може поново обрађивати приче и мотиве који су нам већ познати, из:

- митова¹²,
- историје,
- класичне књижевности,
- филозофије.

Чак и познато може постати занимљиво ако га аутор прикаже на нов, свеж и лични начин.

¹² Chevalier, Gheerbrant, 1987. Уп. Vogler, 2020.

Вежбе

1. Савремени артефакти и симболи

Изаберите познати симбол из митологије или књижевности (нпр. мач у камену, златно руно, Прометејев¹³ огањ).

Направите списак савремених „артефаката” који би имали исту функцију (покретач радње, извор моћи или искушење).

Напишите кратку сцену у којој савремени лик открива тај артефакт и како се мења његов живот.

2. Претварање догађаја у чудесно

Узмите један потпуно обичан догађај из свакодневног живота (нпр. чекање у реду у продавници, пролазак кише).

Претворите га у „чудесни” догађај за књижевност: додајте магичне елементе, необична осећања, животиње које говоре или необичне слике природе.

Напишите кратку причу (100–150 речи).

3. Пословице у новој перспективи

Узмите пословицу: „Боље спречити него лечити.”

Пронађите три савремена примера који је потврђују, и три примера који је оповргавају (нпр. у технологији, здравству, образовању).

Напишите кратак дијалог између два лика који имају супротне ставове о тој пословици.

4. Мит и градска легенда

Изаберите мит (нпр. „Пандорина кутија” или „Икаров лет”).

¹³ Стахорски, 2013, 518–520.

Претворите га у савремену урбану легенду: шта би се десило у великом граду, на друштвеним мрежама, у школи или на послу?

Направите шему: проблем, искушење, исход, лекција.

5. Слика и прича

Узмите било коју фотографију или слику (може бити природа, улица, људи).

Запишите све детаље које приметите: боје, облике, покрете, емоције.

На основу тих детаља направите кратку фиктивну причу у којој се догађаји „случајно” поклапају са сликом.

6. Случајни предмет као тема

Изаберите било који предмет у свом окружењу (пет предмета на столу, у торби, у кући).

Замислите да тај предмет има моћ да мења животе људи.

Направите шему: предмет → проблем/искушење → дејство јунака → исход.

Напишите кратку причу (150–200 речи).

Пословица: „Ко рано рани, две среће граби.”

Нађите један пример из живота који потврђује пословицу (нпр. рано устајање и продуктиван дан).

Нађите пример који је оповргава (нпр. превише рада доводи до умора и стреса).

Напишите кратку сцену дијалога између два лика са супротним ставовима.

Поставља се питање моралне улоге књиге – да ли она доноси добро или зло? Како литература утиче на појединца и на друштво?

Размислите о примерима. Објасните појам „ангажоване књижевности“.

Направите списак најчешћих идеја и мотива у књижевности, на пример:

*љубав и пријатељство
борба добра и зла
правда и неправда
слобода и робовање
живот и смрт
моћ природе и њен утицај на човека
друштвене неправде
лична одговорност*

Направите „блок“ (табелу, листу или мапу) у који ћете забележити како су различити писци покушавали да пренесу поруке о тим темама.

Нпр.:

*Толстој – људска доброта и морална одговорност
Орвел – критика тоталитаризма
Мураками – усамљеност и потрага за смислом*

...

Блок најчешћих идеја и мотива у књижевности

ИДЕЈА / МОТИВ	ПРИМЕР ПИСЦА	КАКО ЈЕ ПРИКАЗАНО У ДЕЛУ	ПОРУКА / ПОУКА
ЉУБАВ И ПРИЈАТЕЉСТВО	В. Шекспир – Ромео и Јулија ¹⁴	Трагична љубав младих људи који се боре против мржње између породица	Љубав може победити предрасуде, али и изазвати трагедију ако околности то не дозвољавају
БОРБА ДОБРА И ЗЛА	Џ. Р. Р. Толкин – <i>Господар прстенова</i>	Епска борба против моћи мрака и зла	Човеков избор између добра и зла обликује његов живот и свет
ПРАВДА И НЕПРАВДА	Ч. Дикенс – Оливер Твист	Судбина сиромашног детета у суровом друштву	Неправда и сиромаштво морају се превазилазити моралним делима и солидарношћу
СЛОБОДА И РОБОВАЊЕ	Х. Мелвил – <i>Моби Дик</i>	Борба човека против природе и сопствених страсти	Слобода има цену, а људска осећања могу бити највећи окови
ЖИВОТ И СМРТ	Л. Толстој – <i>Рат и мир</i>	Размишљања о пролазности живота и његовом смислу	Живот треба проживети сажето, а смрт прихватити као део природе
МОЋ ПРИРОДЕ	Џек Лондон – <i>Зов дивљине</i>	Борба човека и животиње са суровом природом	Природа је немилосрдна, али учи храбрости и сналажљивости
МОЋ ЗНАЊА	Џорџ Орвел – 1984	Контрола информација и манипулација људским мислима	Знање је моћ, али и одговорност; слобода размишљања је критична
ДУХОВНИ И МОРАЛНИ ИЗБОР	Фјодор Достојевски – <i>Браћа Карамазови</i> ¹⁵	Ликови се суочавају са грехом и моралним дилемама	Човекова морална одговорност обликује његову судбину и утиче на друге

¹⁴ Стахорски, 2013, 553–555.

¹⁵ Стахорски, 2013, 295.

Како се користи овај блок:¹⁶

1. Пронађите у књижевним делима своје примере за сваки мотив.
2. Размислите како савремени аутори обликују исте теме.
3. Направите поређење између класичних и савремених дела.
4. Објасните како књижевност кроз овакве мотиве може да буде ангажована – да утиче на људе и друштво.

Извор: freepik.com

¹⁶ Atwood, 1993.

Блок најчешћих идеја и мотива у народној књижевности

ИДЕЈА / МОТИВ	НАРОДНА ПРИЧА	ОСНОВНА ПОРУКА	САВРЕМЕНО ЗНАЧЕЊЕ / МОГУЋА ПРИМЕНА
ДОБРОТА И ПОЖРТВОВАНОСТ	<i>Златна јабука и девет пауница</i>	Добро дело, и кад је неprimетно, увек се враћа човеку добрим	Пажња и доброта нису слабост – у времену равнодушности постају највећа врлина
ПРАВДА И НЕПРАВДА	<i>Свети Сава и ђаво</i>	Правда се увек открива, и кад се чини да зло побеђује	Порука је и данас жива – искреност и поштење дугорочно надјачавају превару
ЗАБРАЊЕНО ЗНАЊЕ	<i>Немушти језик</i>	Знање може бити дар и проклетство – зависи како се користи	Савремена аналогија: технологија и интернет – моћни алати који захтевају моралну одговорност
ИСПИТИВАЊЕ СУДБИНЕ	<i>Баш-Челик</i>	Храброст није одсуство страха, већ одлука да му се погледа у очи	Мотив личног раста и превазилажења граница присутан је у савременој психологији и књижевности
БОРБА ДОБРА И ЗЛА	<i>Марко Краљевић и Муса Кесеџија</i>	Херојска борба за правду и част	Савремени „хероји” могу бити људи који се супротстављају неправди или бране слабије
МОЋ РЕЧИ И ИСТИНЕ	<i>Пепељуга</i> ¹⁷	Истина и доброта на крају надјачавају завист и лаж	И данас – у време медијске буке – истина има моћ кад је изговорена храбро

¹⁷ Стахорски, 2013, 483–484.

Како се користи овај блок:

1. Изаберите једну народну причу и препричајте је у савременом контексту (нпр. у граду, на интернету, у школи).
2. Идентификујте основну идеју и напишите како би изгледала данас.
3. Направите паралелу: народни лик – савремени човек.
4. Објасните шта се задржало као универзална вредност, а шта се променило.

Извор: freepik.com

Празно место у књижевној традицији

РОМАН ¹⁸ ЏОНА КЛИНЧА	ИЗВОР / ИНСПИРАЦИЈА	ГЛАВНИ ФОКУС
<i>Marley</i> (2019)	<i>A Christmas Carol</i> – Чарлс Дикенс	Живот и пад Скруцовог партнера пре доласка духова Божића
<i>The General and Julia</i> (2023)	Историјска биографија Улиса С. Гранта	Психолошки портрет и морална дилема великог војсковође

Интертекстуалност и морална надоградња код Џона Клинча

1. „Marley” – сенка иза Скруца

У роману „Marley” (2019) Џон Клинч се враћа једном од најтајанственијих ликова из Дикенсовог класика „A Christmas Carol” – Џејкобу Марлију и гради читав роман о његовом животу пре смрти. Док је код Дикенса он тек дух упозорења, у Клинчовој визији постаје човек од крви и меса, симбол моралног посрнућа у доба индустријског Лондона. Клинч не руши Дикенсов свет већ га „надограђује”: он показује како је настао Скруцов свет похлепе, како је Марли био његов истински двојник и учитељ зла. Где Дикенс проповеда покајање, Клинч поставља питање: шта ако је већ прекасно за спасење?

Тако се морална лекција претвара у психолошку студију. Док Дикенсов Скруц представља могућност преображаја, Клинчов Марли оличава неизбежност казне. У том сукобу два приступа

¹⁸ Lukács, 1990.

види се савремена потреба за сложенијим разумевањем зла – не као спољашњег непријатеља, већ као унутрашњег наслеђа.

„Марли је човек који зна цену свега, али и вредност ничега” – могао би бити мото овог романа, у којем Клинч не само да оживљава Дикенсов лик, већ га претвара у огледало савремене моралне празнине. Истражује се како је Марли постао грамзив, какав је био однос са Скруцом, и како су њихове моралне одлуке довеле до духовног пропадања. Роман има исту атмосферу викторијанског Лондона, али дубљу психолошку обраду и савремени наративни тон.

2. „The General and Julia” – историја као интимна исповест

Док у роману „Marley” Клинч полемише с књижевном традицијом, у „The General and Julia” (2023) он разговара са историјом. Главни јунак је Улис С. Грант, амерички генерал и председник, приказан у својим последњим месецима живота, док диктира своје мемоаре и суочава се са блиском смрћу.

Историјска личност постаје литерарни лик. Клинч не описује само догађаје, већ улази у унутрашњи свет човека који је командовао војском, али не може командовати сопственим крајем. Јулија, његова супруга, није само сапутница, већ савест и сведок историје.

Ако је „Finn” био мрачни одјек Твена¹⁹, а „Marley” морална сенка Дикенса, онда је „The General and Julia” – интимни разговор са историјом. Клинч не „исправља” историјске чињенице, већ их прожима тишином, болом и љубављу: историја се у овом роману не учи, већ проживљава.

¹⁹ Марковић, Митић, 2019, 23–27.

Вежбе:

Пронађите паралеле између Дикенсове и Клинчове визије морала. Упоредите како се у романима „A Christmas Carol” и „Marley” дефинише појам „искупљења”.

Замислите да Дикенс и Клинч разговарају: шта би један рекао другом о природи зла и могућности спасења?

У роману „The General and Julia” Клинч повезује историју и интиму. Напишите кратак одломак у којем једна историјска личност води унутрашњи монолог пред смрт.

Извор: freepik.com

„Сталне” теме у књижевности

Полазиште оваквог тумачења јесте уверење да књижевност не настаје у празнини, већ из човекове урођене потребе да мисли, осећа и обликује свет у знацима и сликама. Зато су „сталне теме” – како их Витошевић дефинише²⁰ – универзални облици човековог искуства: љубав, смрт, природа, вера, лепота, борба, и неизбежно, страдање.

1. Природа као жива сила

Један од темељних кругова Витошевићевог система јесте природа као извор и огледало човековог унутрашњег света.

Појаве као што су оживљена природа, разговор са дрвећем, облацима или звездама, или пак жеља за метаморфозом у биљку, представљају поетичке начине спајања човека и космоса. Тај мотив постоји у митским традицијама, али и у модерној поезији – од античких метаморфоза до еколошке поетике XX века.

2. Љубав и смрт као архетипске осе књижевности

Витошевић посебно издваја теме љубави и смрти као „вечни двоглас” сваке уметности. Љубав се јавља као сједињење и као бол – стрелом рањени љубавници, страсти које прелазе у мржњу, лепота која убија. Смрт се, пак, представља у распону од аветињске до благотворне: као мајка, драгана, сан, или као пут ка бесмртности.

²⁰ Витошевић, 1995.

Уз то, песникова интуиција често предвиђа смрт, повезујући мотив видовитости и пророчног сна са стваралачким надахнућем.

3. Апстракције и персонификације

Једна од особености Витошевићеве типологије јесте увођење апстрактних појмова као личности: Смрт, Љубав, Глад, Срећа, Нада. Таква персонификација има двојаку улогу: она симболизује унутрашња човекова расположења, али истовремено приближава метафизичке појмове конкретном, чулном искуству. Кроз ове симболе књижевност постаје простор где се апстрактно и чулно преплићу у заједничкој слици света.

4. Преображај, парадокс и двојност

Један од најживљих токова у Витошевићевој схеми представљају теме преображаја – прерушавања, замена идентитета, парадокса и обрта.

Песници, краљеви, просјаци, жене-ратнице, племените грешнице и „племенити разбојници” показују сложену структуру човекове личности: двојство добра и зла, снаге и слабости, истине и обмане.

Тако књижевност постаје поље испитивања моралних и друштвених граница, али и трагање за целином људског бића.

5. Бол као извор песме

Посебну вредност има Витошевићево уочавање везе између бола и стварања. Тема песме која настаје из туге, ћутања или губитка честа је у лирским традицијама, од народне поезије до модерних аутопоетичких исповести. Стварање је у том смислу чин

духовне самотерапије, начин да се хаос унутрашњег живота претвори у облик и ритам.

6. Иреално и мистично

Витошевићев преглед завршава се темама које превазилазе границе реалности – снови, химере, далеке љубави, мистичне визије, стремљење идеалу. Кроз њих се књижевност враћа свом праизвору: потреби да свету дода оно што му недостаје, да створи нову стварност у којој је лепота могућа.

Према Витошевићу

Систем „сталних тема” који је Витошевић изложио није списак мотива већ својеврсна карта људске маште. Он показује да се књижевност, од мита до модерне, заснива на неколико непроменљивих оса: природа, љубав, смрт, бол, вера и чежња за трансценденцијом.

Ове теме чине оно што бисмо данас назвали антрополошким константама уметности – тачке у којима се човек увек изнова препознаје, без обзира на време, језик или културу.

Пример анализе сталне теме: Љубав и смрт

Витошевић истиче да су љубав и смрт „две најтрајније и најплодније песничке осе света”. Од античког мита до савремене књижевности, оне се јављају као две стране истог искуства – једно представља почетак, друго крај, али обе симболизују снагу преображаја.

1. Народна песма: љубав која траје и после смрти

У словенској народној поезији, посебно у женским љубавним песмама, мотив „загробне љубави” појављује се као израз вечности осећања.

У народној епској песми „Смрт мајке Југовића” мајчина љубав према синовима снажнија је од живота: она умире када јој у криоце падне синовљева истргнута рука.

Тако се смрт претвара у потврду љубави – у крајњи чин жртве и верности.

Овде се преплићу две Витошевићеве линије: „смрт као поетско продужење живота” и „љубавна сеоба душа”.

2. Европска традиција: лепота која убија

У Петраркиним сонетима љубав и смрт стоје у сталном односу привлачности и бола. Љубав према Лаури је племенита, али недостижна; она уздиже дух, али у исто време рањава.

Петрарка пише: „Љубав је мој мир и рат, мој живот и смрт” – управо у томе се види универзалност мотива: осећање које човека испуњава, истовремено га и уништава.

Тај спој страсти и пролазности остаје темељ љубавне поезије ренесансе и барока.

3. Модерна прерада: Андрићев мотив љубави као судбине

У приповеци „Жеђ” Иво Андрић користи мотив љубави као унутрашњег немира који води у страдање. Љубав није награда, већ судбина која човека преображава, понекад и уништава.

Жена је често симбол и искушења и спасења, али у сваком случају – мост ка тајни живота.

Тако Андрићеви јунаци, попут Витошевићевих „племенитих страдалника”, налазе смисао тек у тренутку кад се сусретну са болом.

Мотив љубави и смрти показује да је човекова потреба за блискошћу нераздвојна од свести о пролазности. У том споју настаје поезија – као начин да се нестанак претвори у трајање.

Витошевићев систем нас подсећа да, ма како се мењала епоха или стил, теме љубави, бола и смрти остају језгро књижевног искуства – „место где човек разговара са својом судбином”.

Писање „женско” и „мушко”

1. Исидора Секулић – о жени и духовности

„Жена је у својој природи дубља него што је човек. Она не мисли много, али мисли до дна. Она не говори много, али говори из срца.” (Исидора Секулић, *Записи*)

Коментар: Исидора Секулић уочава специфичну дубину женског доживљаја света²¹, која није у супротности са мушким, већ га допуњује. Њен став представља рану форму феминистичког промишљања у српској књижевности.

2. Иво Андрић – о жени као загонетки у човековом животу

„Жена је у животу мушкарца као вода у животу морнара: она га носи, али га и утапа.” (Иво Андрић, *Знакови поред пута*)

Коментар: Андрићев афоризам показује амбивалентност мушког доживљаја жене – као силе која је истовремено извор живота и опасност по стабилност мушког света.

3. Миодраг Павловић – о женском принципу у поезији

„Жена је онај део света који није побеђен, који није истражен до краја, као што ни песма никад није до краја изговорена.” (Миодраг Павловић, *Поетика жртвеног обреда*)

Коментар: Павловић овде повезује женски принцип са поетским – са оним што је трајно мистично, неухватљиво, али суштински неопходно.

²¹ В. Тодоресков, 2015.

4. Десанка Максимовић – о женском искуству љубави

„Жена кад воли, она не пита шта добија, она само зна да даје. Зато је њена љубав и проклетство и спасење.” (Десанка Максимовић, интервју, 1968)

Коментар: Десанка Максимовић говори из перспективе женског искуства као жртвеног и племенитог, што се у поетичком смислу уклапа у архетипске теме „љубави и смрти” и „злата бола”, које помиње и Витошевић.

Размислите: колико различити женски и мушки гласови у књижевности заправо одражавају не само пол, већ и слободу изражавања, искреност у дубини душе, сусрет са сопственим страхом и жељом? Прочитајте једну песму Ерике Јонг, једну приповетку Исидоре Секулић и један дневнички запис Вирџиније Вулф. Запишите шта вас је изненадило у њиховој искрености, шта бисте очекивали да је другачије да су писали мушкарци, а шта би се изгубило да су писале само мушке руке. Направите списак књига и текстова у којима жена говори својим гласом – и покушајте да уочите који моменти унутрашње борбе, љубави, страха и снаге се подударају са мушким ликовима²² и који су искључиво „женски”. Ово је корак ка разумевању унутрашње равнотеже човека, без обзира на пол, али и ка препознавању важности женског стваралаштва у формирању културног наслеђа.

²² Chevalier, Gheerbrant, 1987.

Пример 1: „Женски глас у мушком свету”

Кад читамо прозу Матавуља, Лазаревића или Андрића, примећујемо да женски ликови често живе у сенци мушких одлука. Али ако ту исту приповетку исприча жена, нека Станка, Ана или Мара – колико би се променила слика света? Замислите да се *Госпођица* прича из женског угла: да ли би то и даље била хладна студија шкртости или драма²³ унутрашњег страха и жеље за љубављу?

Данас бисмо рекли да свака велика литература има два гласа – онај који говори и онај који није смео. Ту тишину треба научити чути: тишину Стане из приповетке „Први пут с оцем на јутрење”, тишину Катарине из Андрићевих записа, тишину свих жена које су биле „објекти” у приповеци, а не „субјекти” у животу.

Колико је важно ко приповеда? И да ли би мушка књижевност изгледала другачије да су се мушкарци усудили да буду рањиви, као што су то често биле жене?

Пример 2: „Мушка искреност у женском огледалу”

Често се мисли да су мушкарци у књижевности ти који делују, а жене оне које трпе, али зар није искреност и у томе да се прикаже човек у свом страху, немоћи, збуњености пред љубављу? У том смислу, Киш, Павић или Црњански нису писали „мушку” прозу, већ људску прозу о бићу које тражи ослонац у свету који се распада.

Ако би жена писала *Љубав у Тоскани*, да ли би више било наде, мање туге? А шта се догађа кад мушкарац, као Ками, проговори женским тоном, као да тражи нежност коју не уме да

²³ В. Даковић, 1994.

призна? Тада граница између мушког и женског гласа нестаје, и остаје само човек који жели да буде вољен.

Пример 3: „О интимности као храбрости”

И данас, у време кад свако може јавно да говори, није једнако лако бити искрен. Нарочито ако сте жена која говори о свом телу, својој жељи или страху. Од Еме Бовари²⁴ до Ерике Јонг, од Исидоре Секулић до Десанке Максимовић, траје исти изазов: како остати достојанствен у исповести и истинит?

Можда је искреност у уметности највише што човек може да понуди свету. Мушка или женска, она се увек плаћа – некад губитком угледа, некад усамљеношћу, али се увек добија једно: глас који више не мора да се крије.

²⁴ Стахорски, 2013, 213–215.

Вежба 1 – Анализа полова у писању

Направите две колоне: једна за „мушко писмо”, друга за „женско писмо”.

Прочитајте кратак одломак из неког дела (нпр., Милан Ракић, Ерика Јонг, Вирџинија Вулф) и означите у којој колони би се нашле поједине теме, емоције, стилске одлике.

Питања за размишљање:

- Које теме, мотиви и осећања се јављају само у једној колони?
- Које могу бити заједничке за оба пола?
- Како би се променило читање текста ако би га испричао мушки лик, а како ако би га испричала жена?

Вежба 2 – Промена перспективе

Изаберите кратак одломак из песме или прозе.

Пребаците га у супротни пол:

- Мушки текст напишите као да га говори жена.
- Женски текст пребаците у мушки глас.
- Примењујући промену, одговорите на питања:
- Како се мења осећај, тон и значење?
- Које речи, метафоре или доживљаји сада добијају ново значење?

Вежба 3 – Унутрашњи живот познатих жена

Направите списак жена, нпр.:

Брисеида, Хелена, Емили Бронте, Ана Ахматова, Исидора Секулић, Надежда Петровић, Жорж Санд, Ерика Јонг итд.

Направите „писмо изнутра”: уђите у њихову свакодневицу, страхове, љубавне и стваралачке дилеме.

Питања за размишљање:

- Шта је то што нико није записао о њиховим осећањима?
- Где би ваша перспектива могла употпунити њихову причу?
- Којим стилем бисте писали: прво лице, дневнички запис, писмо, интимни есеј?

Вежбе 4 – Игра са „сталним темама” (Витошевићев модел)

Изаберите један мотив са листе сталних тема (природа, смрт, љубав, мистичне љубави, предзнаци, иреално итд.).

Направите кратку сцену у којој је женски лик носилац тог мотива.

Промените сцену тако да је мушки лик у центру.

Проучите: шта се мења у осећају, доживљају, па чак и у ритму текста?

Типови личности:

Женски:

- природне силе, Мајка Земља, виле;
- „Била некак’а ђевојка која није рођена од оца и мајке, него је начиниле виле, од снијега извађена из јаме бездања према сунцу Илинскоме, вјетар је оживио, роса је подојила, а гора лишћем обукла и ливада цвијећем накитила и наресила...”
(Девојка бржа од коња);
- животиње – лија, вучица, коза, медведица, кока, мачка;
- биљке - маслина, јела, јасика, ружа;

- богиње, антропоморфизоване – Афродита, Хера, Атина, Артемида, Изидида;
- жене са застрашујућом судбином, освета богиња, Горгона, Психа;
- Медеја – љубоморна жена;
- Еуридика;
- Богородица;
- Ева;
- Лилит.

Према породичној улози:

мајка

- мајка, патријархална мајка, стуб куће;
- себична мајка, посесивна мајка, односи мајка-муж, мајка-син, мајка-ћерка;
- супруга, удата жена, домаћица („очи ву се од тесто не видив”);
- верна љуба;
- жена која чека, Пенелопа²⁵;
- неверница;
- удовица;
- љубавница;
- нероткиња;
- супруга која је чудесно биће или обрнуто, девојка-пауница, супруга-вила.

ћерка

- најстарија ћерка, најмлађа ћерка;

²⁵ Стахорски, 2013, 482–483.

- добра ћерка, побуњена ћерка, зловне сестре (завидне);
- односи: сестра-сестра, сестра-брат;
- пасторке;
- маћеха;
- једница ћерка;
- „Бијаше нека дјевојка сирота” (без мајке);
- наивна млада девојка која се заљубљује у популарног момка или озлоглашеног заводника (Наташа Ростова²⁶);
- посестрима;
- другарица.

баба

- баба зла (у бајкама);
- баба као страшно чудесно биће, баба Јага;
- баба добра (*Девојчица са шибицама*);
- тетка;
- јетрва („Јетрвица, адамско колено”)/заова;
- свекрва.

Према физичким карактеристикама:

- плавуша;
- црнка;
- риђуша;
- лепотице које уносе немир у заједницу, Хелена, Авдагина Фата;
- лепа иноверка;
- припадница домородачког народа;

²⁶ Стахорски, 2013, 436–437.

- жена „лутка”, звезде као оличење архетипова из холивудског стар-система;
- жена са слике, са веза, влас непознате девојке као почетак за тражење;
- бела, црна, жена у белом, жена у црном (фатална жена).

Принцезе и краљице:

- принцеза у бајци;
- принцеза из *Хиљаду и једне ноћи* (активна, жена високог образовања, уме да рукује оружјем, бистра, упорна у решавању љубавних ситуација, довитљива, окружена слушкињама и другарицама);
- краљица, амбициозна;
- краљица без деце;
- зла краљица, најчешће маћеха, сујетна, уз то и чаробница.

Према занимањима:

- вештица, врачарица,
- видарка;
- робиња,
- слушкиња;
- дадиља;
- која воли кување, репертоар чулних уживања;
- кафанска певачица (в. *Коштана*);
- жена без мушке помоћи;
- административна радница, и остали савремени типови по занимањима;
- жена пустоловног духа;
- путница, путница на броду;

- жена ратница;
- глумица;
- комшиница.
- сестра: медицинска сестра, часна сестра;
- игуманија, искушеница.

Према особинама:

- жена вреле крви;
- жена лаког морала;
- заводница;
- учена жена;
- жена-приповедач (Шехерзада);
- интелектуалка;
- феминисткиња;
- амбициозна;
- крвометница (завађа);
- смерна жена, послушна жена;
- зла жена, свађалица;
- љубоморна, осветољубива;
- врло речита, на свако питање има одговор;
- духовите жене се не појављују скоро нигде, мимогред.
- луда.

Затим:

- случајна пролазница;
- „Јелена”, жена које нема;
- идеална драга;
- мртва драга;
- тринаеста вила;

**Према националној припадности,
расној припадности и сл.**

Мушки:

Митолошки:

- природне силе, ветар, Месец;
- митолошка бића, мешовитог изгледа: кентаур, сатир, бог Пан;
 - змај, змај-орао, змај-соко, гвозден-човек, младић змија, код Словена,
(или зачарани младић);
- типови по пантеистичким, овде старогрчким боговима, Зевс, Марс, Хефест, Аполон;
- гласник богова;
- љубимац богова;
- човек направљен од земље, Адам, Енкиду;
- јунаци, деца богова и људи, Ахилеј, Херкулес (чудесно порекло, хибрис).
- витезови старог века;
- витезови, ахилејски и одисејски тип;
- витез, пародично, Дон Кихот²⁷;
- помоћник витеза, оружар, Санчо Панса;
- црни витез/ бели витез;
- провансалски витез, нежан према жени, оштар према непријатељу.
- анђели;
- демонска бића; духови, добри и зли;

²⁷ Стахорски, 2013, 188–191.

- усамљени витез, витез луталица.

Животиње:

- лав, медвед/ Међедовић, вук/ вукодлак.

Према занимањима:

- врач/ свештеник/ монах;
- чаробњак;
- пророк, лажни пророк;
- аскета;
- светац;
- спаситељ;
- пастир;
- роб;
- верни слуга;
- сељак/ сељаче;
- сиромашак, сиромашан човек;
- пустилов, помоћник;
- борац, партизан, револуционар;
- војник, заповедник;
- морнар, капетан брода, капетан свемирског брода;
- гуслар, народни певач, певач;
- хајдук,
- разбојник;
- ковач;
- уметник, песник, Орфеј²⁸;
- приповедач/ професионални приповедач;
- научник, луди;

²⁸ Стахорски, 2013, 465.

- лопов, пикар;
- пословни човек, дрвосеча, и сви савремени типови по занимањима;
- заводник, Дон Жуан, Казанова;
- племић, осиромашени племић, „Филијас Фог”, декадентни племић,
- последњи члан славне породице;
- дворјанин,
- краљ/ краљевић, дечак краљевић, млади краљ;
- детектив, инспектор/ криминалац²⁹,
- каубој/ Индијанац;
- радник/ капиталиста;
- шпијун.

Према породичном месту:

- отац, патријархални отац;
- отац краљ, краљ Лир итд.
- нестали отац, телемахија;
- самохрани отац;
- стари отац, отац на умору, старац на умору;
- син првенац, прворођени;
- други син, брат-брат, Каин и Авељ/ браћа се спасавају;
- побратим, „по богу брат”, случајни кум, кум;
- најмлађи син од тројице;
- сироче;
- деда, мудри деда;
- нежењен, стари нежења;

²⁹ B. Mandić, 1985.

– удовац.

Према особинама:

- издајник, невера („невјера ти сједи уз кољено”);
- пријатељ;
- помоћник, саветодавац;
- осветник;
- оклеветани;
- пијанац;
- замишљен;
- стидљив;
- колебаљивац;
- славољубив;
- уображени болесник;
- шкртац;
- усамљени јуноша;
- слепи мудрац, Хомер/ Филип Вишњић;
- рањеник;
- „Робин Худ”;
- горди побуњеник;
- бајроновски тип јунака;
- блудни син, шкрти отац;
- пустолов, авантуриста;
- „Петар Пан”;
- сувишни човек/ златна младеж;
- „обломов”, отуд обломовштина;
- повратник из рата;
- духовит;
- „арлекин”;

- праведник;
- заљубљени;
- идеалиста, зенесењак, носилац нових идеја;
- маргиналац;
- лудак/ дворска луда.

Затим:

- негативни јунак;
- антијунак (ликови Чарлија Чаплина);³⁰
- верни пријатељ;
- измишљени пријатељ.

Према изгледу:

- плавокос;
- црнокос;
- голобрад, тинејџер;
- крупан или ситне грађе;
- носат (Сирано де Бержерак) итд.
- са специфичним предметом који скреће пажњу на неку његову изразиту вештину.

Суперхероји:

- порекло моћи, двоструки живот; (в. митолошке јунаке);
- ванземаљци, више врста;
- робот.

Према припадности:

- националној, плус локални типови неког народа;
- „добри дивљак”;

³⁰ В. Milošević, 1956.

- верској;
- расној;
- класној;
- припадник верског реда;
- тајне организације;
- уличне банде, клуба, или каквог другог удружења;
- светине.

Вежбе

Изаберите један тип личности (нпр. „фатална жена”, „ратник”, „успешна жена лутка”, „пословни човек”) и напишите:

- ✓ кратку анализу (до пола стране) како се тај тип користи у реклами, вестима или популарној култури,
- ✓ затим напишите мини-фрагмент (до пола стране) у ком сте га изврнули, исмејали или ослободили шаблона.

Одаберите један традицијски женски или мушки тип (нпр. принцеза, хајдук, чаробница, витез луталица) и сместите га у савремени простор (аеродром, кол-центар, ТВ-студио, платформска компанија).

Напишите кратку причу у којој се сукобљавају његова архетипска природа и савремени услови живота.

Саставите дијалог између два архетипска лика из различитих култура (нпр. Шехерзада и Хелена, Дон Жуан и Бајроновски јунак, Баба Јага и Лорелај). Дијалог треба да открије њихове разлике у погледу љубави, моћи или слободе.

Из сваке категорије изаберите по један тип:

- породични,
- према занимању,
- према особинама.

Обликујте лик који је комбинација сва три (нпр. сиромашни најмлађи син + научник + стидљиви идеалиста).

Напишите једну сцену (до стране) у којој се види конфликт између његових улога.

1. Задатак за креативног копирајтера „Архетип као лице кампање”

Бриф:

На основу списка архетипских мушких и женских ликова изаберите један тип личности (нпр. заводница, витез луталица, најмлађи син, мудри деда, фатална жена, антијунак, учена жена). Осмислите концепт кампање за измишљени бренд из било које индустрије (нпр. козметика, технологија, производ широке потрошње, туризам, е-учење) тако што ћете изабрани архетип претворити у савремену бренд-персону.

Избор архетипа + кратко образложење (од три реченице до пет реченица).

Главна идеја кампање (од једне реченице до две реченице).

Слоган (до седам речи).

Плакат (једна убедљива реченица).

Текст за друштвене мреже (до 300 карактера).

Објашњење како архетип гради бренд вредности (од пет до седам реченица).

2. Задатак за SEO-копирајтера „Архетип као SEO-стратегија”

Бриф:

Изаберите један женски или мушки архетип са листе (нпр. мудра стара жена, путник, херој, заводник, научник, феминисткиња, антијунак). На основу њега осмислите SEO-оптимизовану страницу за производ или услугу, где ће архетип представљати типичног корисника или амбасадора бренда.

Избор архетипа + опис навика, проблема, циљева (корисничка персонификација) – пет до седам реченица.

Предлог главних кључних речи (10 примера).

SEO-наслов (H1).

Три поднаслова (H2) у складу са кључним речима.

Текст странице (250–300 речи), оптимизован за SEO, али стилски природан.

Мета-подаци (до 160 карактера).

Објашњење како изабрани архетип повећава конверзију (три реченице до пет реченица).

3. Задатак за писца садржаја

„Есеј: Архетип у савременој култури”

Бриф:

Изаберите један архетип са листе (нпр. принцеза, хајдук, сироче, слепи мудрац, Дон Жуан, робиња, вештица, путник, антијунак, бајроновски јунак). Напишите кратак аналитичко-наративни текст за блог (образовни портал, културни сајт или медијска кућа) у којем објашњавате како се тај архетип појављује у савременој поп-култури, филму, серијама, мимовима, маркетингу и друштвеним мрежама.

Увод (од три до четири реченице) – зашто је архетип и данас популаран.

Аналитички део: од два до три савремена примера (из филма, серије, игрице, са TikTok-а).

Наративни мини-пасус: писање кратке сцене или мини-портрета који модернизује архетип (од пет до седам реченица).

Закључак: зашто архетип опстаје и како комуницира са савременом публиком (од три реченице до пет реченица).

Наслов (кликбејт, али професионални).

Кратка најавна реченица за друштвене мреже (до 150 карактера).

Извор: freepik.com

ПРАВЉЕЊЕ ЧУДЕСНИХ БИЋА

Чудесна бића од давнина се формирају од јаких, неразумљивих сила које утичу на људски живот.

1. Елементи природе из анимистичких религија. Ветар, река, дрво, Месец, Сунце, звезде, гром, ватра, хладноћа, зима, пролеће...
2. Животиње: медвед/Међедовић, вук, змај/орао, змај/соко, младић/змија, девојка/пауница, код Срба (видети Српска митологија, Сретен Петровић),
3. Од људских осећања: љубав, мржња, ратоборност, сан³¹, смрт,
4. Од несавладивих, а неутажених људских нагона и потреба: глад, страх, жеђ, усамљеност, сексуални нагон и сл.,
5. Од етичких категорија: Правда, Кривда, Усуд, зло, доброта, подршка и сл.
6. Од елемената људског друштва које се извитоперило и угрожава поједница: рат, друштвени систем, закон, обичаји³² времена...

Сви ови елементи могу се претворити у бића, што нам је већ познато из историје религије, преко додавања свесности и цивилизације (живо дрвеће, Сунце, Месец и ветар у бајкама), затим

³¹ Chevalier, Gheerbrant, 1987.

³² Chevalier, Gheerbrant, 1987.

у прелазне облике³³, каквих је пуна грчка и египатска митологија. Човек са главом птице, или пса, сатир, бог Пан, кентаур...

Најзад се дешава да се ове силе представе сасвим човеколиким, осим што, наравно, имају надљудске моћи: Зевс, бог грома, Афродита, богиња лепоте и љубави, Марс, бог рата...

Вежба:

1. Осмисли изглед, карактер, понашање неког чудесног бића према свом нахођењу. Објасните логику којом сте се руководили. Требало би да биће одговара сили коју описује и да тиме добије на уверљивости.

(Приказ депресије у романима о Харију Потеру преко дементора, чувара из Аскабана, један је од успешнијих савремених примера стварања чудесног бића. Они само стојећи у близини осуђеника црпе из њега енергију, чинећи да изгуби сваку жељу за бекством или отпором, тако да га није потребно ни везати ни заточити).

2. У књизи Чудовишта која смо волели, Ранка Мунитића, приказују се неки модели како лако направити чудесно биће.

Рецимо:

- промениш боју коже,
- драстично увеличаш неки део тела,
- Узмеш главу једва видљивог живог бића, рецимо лице мрава, и направиш ванземаљца,
- увеличаш микро-биће, рецимо црве, на дивовску величину,
- додаш делове тела других бића, реп, перје, кресту, крљушти,

³³ Chevalier, Gheerbrant, 1987.

- изведеш интервенцију на днк неког познатог бића.
- Оживиш лик са амбалаже (корњача са кесице за лажну корњачину супу)
- лик из друштвених игара,
- представника неког занимања који добија необичне особине услед бављења својим послом (луди шеширџија)
- Оживљавиш лик из језичког израза, идиома, узречице и сл. Рецимо, радозналост је убила мачку, отуд, могућ лик радознале мачке.

(Више о томе у поменутој књизи.)

3. На основу природних услова на некој од планета сунчевог система, просечну температуру, дужину дана, ноћи или године, гасова у атмосфери или конфигурације тла, евентуалну врсту хране, осмисли изглед тела и карактерне особине које би биће са те планете морало имати да би ту живело. Можда из тога може проистећи и нека врста друштвене организације...

Претпоставите врсту односа у коју могу ступити та бића са Земљанима. Око чега се може покренути пријатељство, а око чега сукоб?

Чудесна бића у машти и митологији настају од разних сила које обликују људски живот: природних елемената, животиња, емоција, људских нагона, етичких категорија и извитоперених друштвених појава. У старим веровањима ове силе добијају свесност и задржавају свој изворни облик, а касније прелазне мешовите форме постају уобичајене у великим митологијама, све

док не добију готово потпуно човеколики изглед са надљудским моћима.

Вежба подстиче да се осмисли ново чудесно биће чији изглед и понашање логично произилазе из силе коју представља, као што је пример дементора који персонификује депресију у Хари Потеру. Књига Ранка Мунитића нуди разне технике за лаку израду таквих бића – од измене боје и величине делова тела, преко комбиновања животињских елемената, до оживљавања ликова са амбалаже или из друштвених игара.

На крају, могуће је замислити и бића с других планета, чији би изглед и карактер проистекли из услова као што су температура, атмосфера, тло и извор хране. Из тога се може развити и њихова друштвена организација, као и различити типови односа са Земљанима – од могућег пријатељства до несугласица и сукоба.

1. Чудесно биће – изглед, карактер и логика настанка

Биће: Хладоколика – персонификација залеђене усамљености

Изглед

Високо, витко, попут човека, али кожа му је од полупрозорног леда кроз који се виде споро текуће плавичасте жиле.

Уместо лица има замрзнуту површину као лед на језеру – понекад се у њој огледне лик онога ко га посматра, али искривљено и без емоција.

Ходе без звука, јер ноге само благо клизе по тлу као танак слој мраз.

Из његових рамена расту два дугачка, кристална изданка, нешто између рогова и грана, који бледо светлуцају.

Понашање и карактер

Појављује се кад неко дуго пати од усамљености или одбије да потражи помоћ.

Храни се емоционалном топлином: када приђе ближе човеку, он почиње да осећа хладноћу у грудима, равнодушност и заборав.

Не напада физички, али његово присуство постепено замрзава вољу и покретљивост.

У суштини није зло — то је биће које одражава природни процес одвајања, затварања у себе, повлачења од људи.

Логика

Идеја је била да се усамљеност – дуготрајна, хладна, изједајућа – претвори у биће.

Усамљеност „хлади”, успорава мисли, замењује живост равнодушношћу. Зато је тело ледено, прозратно, безгласно. Носи ознаке дрвета или грана јер усамљеност често личи на сушење: биће остаје без листова, без живота, али и даље стоји.

2. Креирање бића применом Мунитићевих модела

Ако бисмо Хладоколику направили „техничким” путем, преко шаблона, могли бисмо овако:

- Промена боје коже: кожа од леда, плавичаста, провидна.
- Дрastiчно увеличан део тела: издужени ледени изданци на раменима (симбол емоција које су се „смрзле” и остале да вире).

- Глава микро-бића: лице без црта, као замрзнута водена површина (делимично попут површине ока неке хладнокрвне животињице).
 - Увећање микро-бића: његов покрет и присуство подсећају на полако ширење мраза – нешто што је невидљиво у малом, сада је огромно.
 - Додавање делова других бића: рогови/гране дају изглед нечег истовремено живог и неживог, природног и натприродног.
 - Оживљавање лика с амбалаже: замисли леденице из замрзивача које су добиле облик човека.
 - Лик из друштвене игре: могао би личити на фигуру из неке „ледене” игре стратешког повлачења.
 - Представник занимања: могао би бити и „дух чуvara напуштеног светионика” коме је хладноћа постала суштина.
3. Чудесно биће према условима неке планете – пример: Титан (Сатурнов месец)

Природни услови Титана

Просечна температура: око -180°C

Атмосфера богата азотом, гушћа од Земљине.

Језера течних угљоводоника (метан, етан).

Светлост слаба, кроз наранџасту измаглицу.

Гравитација $1/7$ Земљине.

Биће: Метанархије

Изглед

Танка и висока бића, висока три метра, али лагана као дим.

Тело им је еластично и полутечно, направљено од материје сличне густом гелу који мења облик у зависности од температуре.

Корак им је дугачак и лак због мале гравитације — готово клизе.

Уместо очију имају два светлећа круга, осетљива на инфрацрвено (јер светлости има мало).

Удишу метан, а издишу облачиће кристалне паре.

Карактер и друштво

Мирољубива, али невероватно опрезна бића: све на Титану се мења полако, па и они обожавају стабилност.

Друштво им је организовано око „топлотних језгара” – извора подземне топлоте. Уместо градова имају топлотне „носеће кругове” који греју њихова полутечна тела.

Комуницирају успоравањем и убрзавањем таласа у свом гелованом телу – нешто као емоционални телеграф.

Однос са Земљанима

Пријатељство би могло настати око размене знања о енергији: Метанархије имају огромно искуство у коришћењу мале количине топлоте за одржавање живота.

Сукоб би настао због различитог поимања брзине и промене. Земљани су сувише нагли за њих; за Метанархије је брза промена облика или поступка – нешто као земљотрес.³⁴

³⁴ В. Munitić, 1986, 2009.

Читање „на маргини”

Читање се може посматрати као двосмеран процес. Аутор износи своје мисли, понекад аподиктички формулисане као готове судове, тоном који имплицира њихову несумњивост, али читалац ипак ступа у дијалог с њима, полемишући и проблематизујући предложене ставове. У томе можда и лежи суштина привлачности читања, јер оно представља врсту конверзације чији исход варира од читаоца до читаоца. На сличан начин, пракса подвлачења књига – често оцењивана критички од стране библиотекара – може се интерпретирати као индикатор карактера читаоца, његових актуелних интересовања и размишљања.

Овакве белешке могу се водити као дневник читања. У њима читалац препознаје своје реакције, емоције и мисли које му књига буди, свесно или несвесно. Кроз подвлачење и коментарисање, читаоци остављају траг свог идентитета и животног искуства, и тиме могу „разговор водити” са прошлим и будућим читаоцима.

Пример бележака из Маркесових „дикџ”:

- „Куће су изгледале као да су покривене прахом сунца које никад не залази.”
- „Он је говорио као да је већ знао све тајне света, али његове очи су биле пуне сумње.”
- „Време овде није текло равномерно; понекад се заустављало као да ослушкује корене старих стабала.”
- „Сузе су јој пале као ситни бисери у воду која је мирно чекала њихов пад.”
- „Љубав између њих била је истовремено и светлост и сенка, нешто што се није могло сасвим разумети.”

- „Све што је нестало, враћало се у причу града као да никада није било изгубљено.”
- „Она је причала сама са собом, али глас јој је био толико јак да је и кућа деловала као да је слуша.”
- „Он је остао сам, окружен сећањима која су се уткала у зидове као старо лишће.”
- „Чинило се да време и простор у Маконду имају своја правила, различита од правила света изван града.”
- „Људи долазе и одлазе, али прича о њима остаје заробљена у старим књигама и на сликама које нико више не памти.”
- „Дани пролазе, али сенке и мириси прошлости увек се враћају да подсети на оно што је било.”
- „Срећа и туга су овде били тако испреплетени да се није могло рећи где једно почиње, а друго завршава.”

Вежба 1: Дневник реакција

Изаберите књигу коју сте недавно прочитали или коју сте увек желели да поново отворите.

Док читате, подвлачењем или белешкама на маргини запишите:

Реченице које вас највише погоде.

Мисли и сећања које пробуде у вама.

Промене расположења или ставова током читања.

После неколико дана, вратите се на белешке и упоредите своје реакције: шта је исто, а шта се променило?

Пример белешке:

„Он је говорио као да зна све тајне света.’ – Сећам се да сам и ја понекад мислио да све знам када сам био млађи. Сада видим да није тако.”

Вежба 2: Дијалог са аутором

Изаберите неколико реченица које сте подвукли.

На маргини или у бележници поставите питања аутору:

Зашто сте ово написали?

Како би ово утицало на мене у мојој ситуацији?

Шта бих ја урадио другачије?

На основу ових питања, напишите кратку рефлексију или есеј.

Пример белешке:

„Време овде није текло равномерно...” – Питао бих аутора како замишља свест лика у овом времену. Мој одговор би био да би се он осећао изгубљено у сваком тренутку.”

Вежба 3: Претварање текста у драму

Изаберите сцене из књиге (2–3 пасуса).

Претворите их у кратки дијалог између ликова.

Ограничите описе, остављајући простора за глас, паузе и сенке радње.

Пример:

Лик А: „Не могу више да чекам.”

Лик Б: „Али шта ако је све ово сан?”

Лик А: „Онда ћу желети да се пробудим поред тебе.”

Вежба 4: Књига као огледало живота

Изаберите књигу која вас је дубоко погодила.

Запишите:

- Које своје особине препознајете у ликовима?
- Које ситуације вас подсећају на личне?
- Како би се ваше реакције промениле данас?

Покушајте да направите профил „читаоца” који би оставио сличне белешке:

- године, занимање, темперамент, искуства.

Пример белешке:

„Читао сам подвучену реченицу о самоћи. Осетио сам исти немир као кад сам имао 17 година. Читаоца видим као 20-годишњег студента који се бори са првим животним изборима.”

Вежба 5: Књига као мапа емоција

Док читате, за сваку реченицу или пасус забележите емоцију коју буди:

- радост, туга, страх, љубав, збуњеност...

Направите визуелну „емотивну мапу” текста (цртеж, дијаграм или кратка прича).

Пример белешке:

„Љубав између њих била је светлост и сенка.’ – Емоција: мешавина радости и туге. На мапи би стајала као светлозелена тачка у сенци сиве линије.”

Вежба 6: Белешке као основа за есеј

Изаберите неколико подвучених реченица из књиге.

На основу њих напишите кратки есеј:

- развијте тему примерима, сликама или искуством.

Есеј касније можете трансформисати у кратку сцену, где дијалог преузима главну улогу.

Пример белешке:

- Подвучено: „Време овде није текло равномерно.”

Есеј: Размишљаам како различите генерације осећају време.

Мој деда је живео као да је сваки дан једнак, али ја се губим у сатима и минутима.

Извор: freepik.com

Писање „на туђе”

Вежбе

1. Узети постојећи текст, приповетку или одломак и у потпуности изменити перспективу.
 - Причајте из угла споредног лика који у оригиналу нема глас.
 - Опишите исти догађај са тачке гледишта животиње, предмета или посматрача.
 - Покушајте да задржите стил оригинала, али промените интонацију, као да је текст написала друга особа.
2. Пронаћи у некој причи реченицу која делује као тајна или наговештај.
 - Развијте ту реченицу у целу сцену или нови крај.
 - Допишите шта се дешава „иза кулиса”, у тренуцима које је аутор изоставио.
 - Замислите шта је било пре прве реченице текста.
3. Тексту који је свесно недовршен или прекинут додајте „мостове” –реченице које повезују фрагменте.
 - Уклопите свој стил у туђи, тако да се не види где један писац престаје, а други почиње.
 - Пробајте да направите неколико верзија завршетка и видите како свака мења значење целине.
4. Изаберите одломак из класика и пренесите га у савремено доба.
 - Како би изгледао исти догађај да се дешава данас, у неком модерном граду?

- Како би јунаци реаговали да комуницирају телефоном, преко порука или друштвених мрежа?
 - Задржите суштину односа, али промените околности.
5. Претворите постојећи текст у причу у дневнику или писмо.
- Ко пише, коме, и зашто?
 - Шта се прећуткује, а шта се наглашава у тој форми?
 - Да ли писац писма верује ономе што пише?
6. Промените приповедача.
- Причу испричану у трећем лицу преобликујте у исповест првог лица.
 - Или обрнуто: узмите лично сведочење и претворите га у објективни наратив.
 - Пратите шта се дешава са осећајем блискости или дистанце када се промени глас приповедача.
7. Почните своју причу од неке постојеће реченице из књижевности и наставите је као да сте је ви написали.

Нпр:

„Све срећне породице личе једна на другу, а свака несрећна породица несрећна је на свој начин...” (Толстој)

или

„Све је почело једног јутра када је сунце заборавило да изађе...”

Наставите са својом причом, без бојазни да „покварите” оригинал – баш ту настаје креативност.

1. Имитација стила

Изаберите писца чији је стил препознатљив – нпр.: Црњански, Андрић, Борхес, Вирџинија Вулф, Пекић, Киш, Данило Хармс, или Хемингвеј.

Задатак:

- Узмите један пасус његовог текста и препишите га тако да измените:
 - Тему (нпр. од ратне направите љубавну).
 - Стил (задржите ритам, синтаксу, типичне речи).
- Задржите и мелодију језика, али пустите да Ваша мисао тече кроз туђи облик.

Пример:

„Онда је ветар дувао као да се враћа из неке давне прошлости.”
→ препишите у стилу Црњанског:
„Ветар, као сећање што се враћа из магле,
додирује земљу што више не познаје своје име.”

2. Промена времена

Узмите кратку сцену или пасус и промените временску раван:

- ако је у прошлости, пренесите је у садашњост (или будућност);
- ако је у стварном времену, претворите га у сећање или визију;
- ако је линеарна радња, испремешајте је (ретроспективно, нпр.).

Пример:

„Он је дошао на станицу.”

→ „Он долази на станицу. Први пут, а ипак као да је већ био ту.”

3. Музика прозе

Писање је често блиско музици.

Задатак:

- Напишите један пасус и читајте га наглас.
- Затим га препишите тако да ритам постане другачији:

У првој верзији нека буде мирна, равномерна реченица.

У другој нека буде пуна прекида, запета, убрзања и успоравања.

Пример:

„Ишла је улицом, у руци је држала цвеће, сунце је било ниско.”

→ „Ишла је – брзо, скоро без даха – и цвеће, свеже, мирисно, тресло се у руци под златним сунцем.”

4. Варијација гласа

Промените „глас” унутар истог текста.

Задатак:

- – Напишите кратку сцену (нпр. неко чека воз).
- – Препишите је три пута:
 - као да је пише дете,
 - као да је пише старац,
 - као да је пише странац који тек учи језик.

Приметите шта се мења у речнику, ритму, фокусу.

5. Игра са понављањем

Понављање речи може бити музички ефекат или средство наглашавања.

Задатак:

- Напишите кратак текст у ком се једна реч (нпр. тишина, вода, време) понавља у свакој реченици.
- Пробајте да у свакој реченици добије ново значење.

Пример:

Време је стајало.

Време је капало са крова.

Време се разливало као млеко по поду.

Време је отишло, а ја сам остао.

6. Прекиди и ћутање

Унесите у текст празнине – паузе, недоречености, прекинуте мисли.

То је „музика тишине”.

Задатак:

- Напишите пасус у ком реченице не завршавају мисли:
„Покушала је да каже, али...”
„Сетила се нечег, нечег што није смела да...”
- Прочитај наглас. Осећате ли напетост? Тај „недостајући део” покреће машту читаоца.

7. Мешање стилова

У једном кратком тексту помешајте два супротна стила:

- – узвишени (поетски, метафорички)
- и
- – свакодневни (колоквијални, разговорни).

Пример:

„Ушла је као месечина у собу – и рекла: ‘Је л’ има кафе?’”

Љубавна прича са замењеним елементима

Љубав као наративна игра

1. Преокретање родних и природних улога

- Изаберите „њега” и „њу”, али им замени родове или врсте.
- Шта ако је она сунце, а он сунцобран?
- Шта ако је она дрво, а он корен који жели да побегне?
- Напишите сцену њиховог првог сусрета.
- Ко кога прво „види”?
- Да ли се међусобно боје, исмевају, теше?

Циљ: Преместите пажњу са типичних љубавних улога на снагу односа, симболику и језик.

2. Љубав као конфликт елемената

- Саставите пар који је у сукобу по самој природи ствари:
 - вода и ватра,
 - сенка и светлост,
 - стакло и песак,
 - тишина и ехо.
- Замислите како изгледа њихов дијалог.
- Напишите кратку сцену у којој се покушавају разумети.

Циљ: Видети како симболика елемената замењује класичне људске односе.

3. Апсурдна љубав

- Напишите љубавну причу између бића или предмета који се у стварности никада не би срели:
 - зид и графит,

- глас и микрофон,
- облак и фабрички дим,
- огледало и сенка.

- Који проблем имају у својој љубави?
- Шта им стоји на путу – физика, време, морал или нечији страх?

Циљ: Вежбати апстрактно мишљење и изградњу метафоричне приче.

4. Карактер као парадокс

- Саставите свог јунака/јунакињу као скуп контрадикторности:
- монах који тајно пише еротску поезију,
- математичарка која верује у прорицање судбине,
- глумица која пати од сценског страха,
- берач вишања који се боји висине.
- Напишите како се љубав јавља управо у њиховој контрадикцији.

Циљ: Креирати тродимензионалне, непредвидиве ликове.

5. Љубав и простор

- Изаберите место које „не жели” да буде романтично:
 - болнички ходник,
 - млин у рушевинама,
 - соба за чекање у општини,
 - паркинг код пијаце.
- Опишите како то место постаје интимно.
- Шта би љубав могла да промени у његовом изгледу, звуку, светлу?

Циљ: Увидети да простор има наративну снагу – он реагује на љубав.

6. Време као лик

– Изаберите необично време за љубавну причу:

- пет минута пре првог земљотреса,
- у току телевизијског квиза,
- током ноћног чишћења града,
- у ери када људи заборављају имена.

– Нека само време буде препрека: оно пролази, истиче, стоји, понавља се.

Циљ: Третирати време као део заплета, не само као позадину.

7. Конкретизација и превођење

– Узмите познату љубавну причу (нпр. Орфеј и Еуридика, Ромео и Јулија).

– Преведите је у наш контекст:

- Орфеј је бард са Јутјуба,
- Јулија је девојка из села код Лознице,
- Шта се дешава с митом када се „приземљи”?

Циљ: Испитати снагу архетипа у савременом говору.

8. Жанровска трансформација

– Претворите љубавни однос у други жанр:

- научно-фантастични (робот и песникиња),
- детективски (љубав као злочин),

- историјски (љубав у време рата или чума),
- климатски (љубав на температури од -30).
- Напишите сцену у којој љубав мора да преживи услове тог жанра.

Циљ: Разумети како околност мења тон и суштину односа.

9. Иронија и полемика

- Узмите познати љубавни клише (нпр. „и живели су срећно до краја живота”) и иронично га преокрените.
- Или напишите љубавну причу из угла некога ко не верује у љубав.
- Шта би он/она рекао на типичну љубавну сцену?

Циљ: Вежбати дистанцу, хумор и критичност у односу на традиционалне наративе.

ЉУБАВНА ПРИЧА У 10 КОРАКА

1. Изаберите пар

Почните од игре из претходног задатка:

- направите списак бића, предмета, природних појава или људи;
- повежите их у „онај” и „она”, обичан или апсурдан пар (нпр. мрав и киша, зид и глас, хемичарка и ветар).

Циљ: формирати почетни однос који у себи носи потенцијал за конфликт и нежност.

2. Замислите проблем

Љубавна прича почиње онда кад нешто стоји на путу.

- Шта раздваја Ваше јунаке? (простор, време, природа, људи, страх, морал...)
- Ко се противи њиховој вези?
- Шта би морало да се догоди да би се ипак срели?

Циљ: увести основни конфликт без којег нема заплета.

3. Осмислите карактере

Саставите два кратка описа:

- физички (како изгледају),
- психолошки (шта желе, шта крију, шта их боли).

Додајте им једну неочекивану особину или хоби.

- Пример: „Она продавачица сладоледа пише писма облацима.”

Циљ: створити ликове који нису стереотипни и чија

унутрашња противречност покреће причу.

4. Место сусрета

- Напишите прву сцену сусрета.
- Место нека буде необично: аутобуско стајалиште код Смедерева, ред у пошти, болнички ходник, на мосту у гужви.
- Опишите атмосферу: звукови, мириси, боје, доба дана.

Циљ: простор као активан део радње – он утиче на сусрет.

5. Време и темпо

- Одредите кад се прича дешава: једно поподне, једна година, један минут пре подне.
- Ако желите интензивност, сажмите време (један дан).
- Ако желите епску ширину, проширите га (више година, векова).

Циљ: темпо одређује тон – брза прича делује страствено, спора делује судбински.

6. Унутрашњи монолог

- Напишите како он мисли о њој и како она мисли о њему.
- Нека сваки од њих има различит језик: један може бити конкретан, други поетски.
- На крају упоредите – да ли се заиста воле или воле своју представу о другом?

Циљ: показати да љубав често постоји у различитим „језицима”.

7. Преломна сцена

- Изаберите тренутак у ком морају нешто да изгубе или одлуче.
- То може бити стварна препрека (одлазак, смрт, растанак) или симболична (изненада схватају да су исти).
- Описујте детаље који у себи носе емоцију, не само изјаве.
Циљ: заплет кулминира у једној јединој слици или гесту³⁵.

8. Глас и стил

- Одлучите из чије перспективе прича говори: он, она, треће лице, приповедач, сведок, објект љубави...
- Препишите кратак одломак у различитим стиливима:
 - поетски,
 - документарни,
 - иронични,
 - фрагментарни.

Циљ: пронаћи прави тон који „држи” причу.

9. Завршетак

- Љубавна прича не мора имати „срећан крај”.
- Изаберите један од типова завршетака:
 - Отворени – не знамо шта ће бити, али осећамо.
 - Кружни – враћа се на почетну слику.
 - Преображајни – лик се мења.

³⁵ Chevalier, Gheerbrant, 1987.

- Иронични – све је било другачије него што су мислили.

Циљ: завршетак мора бити логичан унутар света који сте створили.

10. Пренесите у други оквир

– Погледајте своју причу као режисер:

- шта ако се догађа у будућности,
- шта ако су јунаци животиње,
- шта ако се све одвија у сну или у електронској поруци?

– Промените само контекст, не суштину љубави.

Циљ: научити да прича живи и ван свог првобитног облика.

Завршна вежба

Напишите кратку реченицу (до 10 речи) која сумира суштину њихове љубави.

Нпр:

„Она је била његова киша која никад није падала.”

„Љубав су видели тек кад су закаснили на воз.”

ЉУБАВНА ПЕСМА У 10 КОРАКА

1. Искра

Напишите једну реч која означава шта вам је љубав данас:

нпр. *магла, трзај, вода, ожиљак, златна прашина, тишина.*

Затим напишите три придева који описују ту реч.

Од ње ћете направити осу песме – она је њен пулс.

Пример:

Љубав је магла – сива, густа, топла.

2. Облик

Изаберите „глас” песме:

- ја (интимна исповест)
- ти (обраћање вољеној особи)
- он/она (приповедачки, са дистанцом)
- ми (заједнички доживљај)

Затим одлучи да ли ће песма бити:

- кратка (три–пет стихова),
- или развијена (10–20 стихова, са сликама и преломима).

Циљ: тон одређује ритам.

3. Слика уместо изјаве

Немојте рећи „волим те”

Покажите то сликом.

Како изгледа љубав кад је хладна?

Како кад је заборављена, а како кад тек настаје?

Пример:

„На прозору цвета лед,
а ја му довикујем твоје име.”

4. Поређење и симбол

Пронађите једно поређење које није уобичајено.

Не реците „очи као звезде” — већ „очи као два напуштена сата”.

Не реците „срце као море” — већ „срце као акваријум после буре”.

Циљ: откривање новог угла познате емоције.

5. Тело песме

Напишите пет стихова у којима се осећа кретање:

- нешто се приближава, нешто се одмиче;
- светло се мења;
- глас се јавља, па ћути.

Пример:

„Ходаш,
а улице се склањају у страну.
У руци ти се крије
мирис моје прошлости.”

6. Тишина као стих

Напишите један празан стих – знак паузе, прекида,

неказаног.

Може бити стварна празна линија или стих који ћути:

„...”

или

„Ништа нисам рекао, али си разумела.”

Циљ: тишина у песми има тежину као и звук.

7. Пулс и ритам

Прочитајте наглас своју песму.

Слушајте ритам даха: где морате да стати, ту ставите прелом.

Ако је превише равно, унесите варијацију – дугачак стих после кратког, па пауза.

Вежба:

Напишите своју песму као да је шетња – корак, дах, па корак.

8. Промените угао

Препишите песму тако да је гледате из другог угла:

- уместо „ја” напишите „он/она”;
- уместо садашњости – прошлост;
- уместо љубави – њен недостатак.

Циљ: проверити како се мења смисао кад се промени перспектива.

9. Завршетак

Добра љубавна песма не мора имати решење.

Понекад се завршава у питању, понекад у слици.

Примери завршетака:

„А онда сам се пробудио – без имена за тебе.”

„Ђутање је трајало дуже од мог живота.”

„Само једна птица још верује да ћемо се срести.”

10. Трансформација

Сада претворите своју песму у нешто друго:

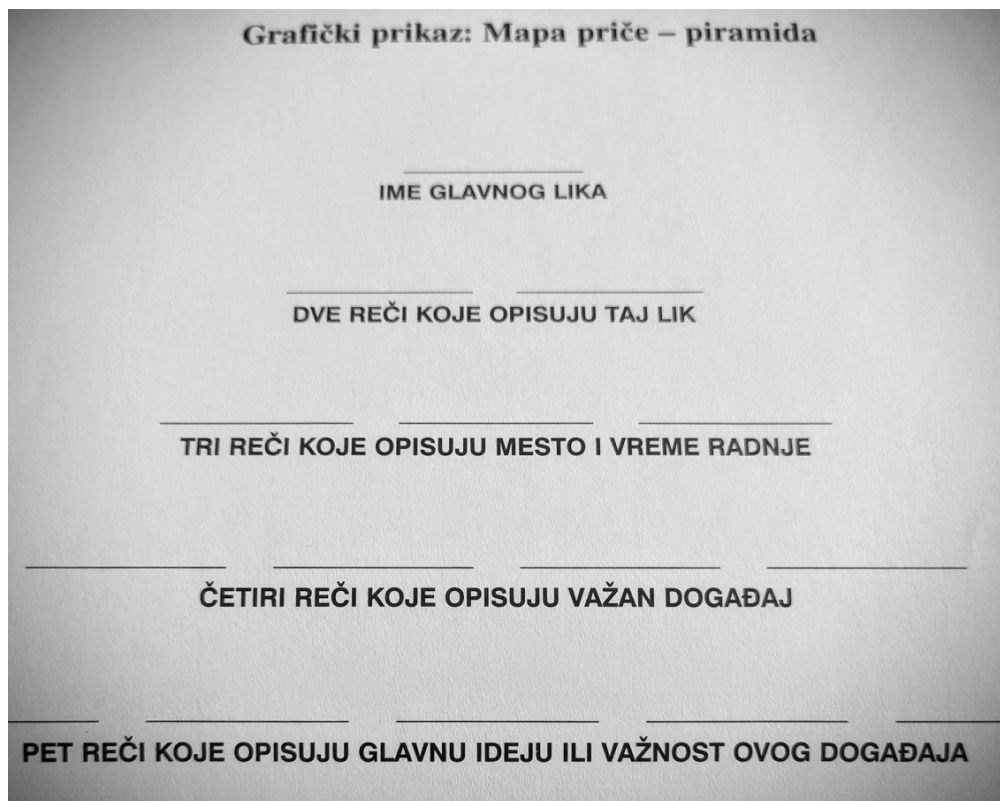
- разгледницу,
- поруку на телефону,
- запис на зиду,
- песму у облику временске прогнозе или извештаја са радија.

Циљ: показати да поезија живи у сваком облику – ако задржи своју истину.

Завршна вежба

Одговорите у једној реченици:

- Шта у ствари значи љубав у вашој песми? (страх, сећање, време, игра, трајање, случајност...)
- Та реченица је кључ за поновно писање – сваку песму можете проширити или свести на један стих.

But, Svorc, 2009, 108.

Извор: freepik.com

Прича

УВОД

Приповедач

Премештања

Писање по моделу

Дијалози

Написати сценарио

Наслови

УВОД. Књижевни лик и његова реалност. Људи често пожелеле да су неки књижевни ликови стварни, толико су живи и убедљиви да им се приписује важност у свом свету. Како пише Парандовски у „Алхемији речи”³⁶, ликови од својих аутора могу добити конкретне адресе, као што су Дулсинејино³⁷ имање у Тобосу или Бејкер Стрит у Лондону, где је Шерлок Холмс „живео”. Спомен-плоче и споменици, попут оних за Дон Кихота или Пинокија у Колодијевом граду, показују како књижевни ликови добијају физички трајни печат у стварном свету, иако су измишљени. Читалац пролази кроз „сумњиве” сигнале у понашању лика, његове мисли и поступке, слично као детектив, закључујући о личности, мотивима и судбини.

Грађење лика: портрет и карактер. Ликови се конструишу кроз физички портрет, гестикулацију, одећу и специфичне предмете. Детаљи као што су боја очију, висина, телесна грађа, начин ходања или стил облачења помажу читаоцу да формира психолошку слику лика. Карактеристика се надограђује описом интелекта, емоција, воље, темперамента и морала. Нпр., интелект може обухватати креативност или здрав разум, емоције укључују осетљивост и љубав, воља показује упорност и амбициозност, темперамент варира од оптимизма до меланхолије, а морална особина може бити искреност или лицемерје. Вежбе као што су тумачење портрета непознате особе, анализе ликова из цртаћа или предвиђање претходног живота према њиховом језику омогућавају да продубимо разумевање лика.

³⁶ Parandovski, 1964.

³⁷ Стахорски, 2013, 195.

Типови личности и начин карактеризације, Ликови могу бити индивидуални, али и типски, у којима су наглашене особине групе којој припадају – националне, професионалне или тинејџерске. Типови настају често као резултат околности или друштвеног контекста и широко се користе у комедијама. Начини карактеризације укључују оно што други кажу о ликовима, шта сами мисле и говоре, шта приповедач открива и како се понашају у акцији. Комбиновањем специфичних ситуација (изгубио се, саплео се, окрњио зуб) са одређеним ликом (студент, поштар, удовица) и особеностима (боре, ожиљак, тетоважа), могу се градити уверљиви књижевни портрети који дају читаоцу потпуну представу о личности, њеним манама, врлинама и реакцијама у различитим животним изазовима.

Мотив и фабула. Мотив је најмања заокружена целина у књижевном делу која је у вези са темом, а може бити догађај, лик или опис. Према функцији, мотиви могу бити динамички – који покрећу радњу, или статички – који заустављају радњу и дају простор за дубље сагледавање ситуације. Фабула представља низ узрочно-последичних догађаја испричаних од почетка до краја, приликом чега динамички мотиви директно обликују ток радње, док статички доприносе садржају и атмосферској дубини текста. Примери могу укључивати детективске романи Агате Кристи или народне бајке као што је „Златна јабука и девет пауница”, где се мотиви могу означити азбуком и реконструисати у различите варијанте сужеа.

Мотивација лика. Мотивација објашњава зашто лик делује на одређени начин. Она може бити друштвена, заснована на породици, друштвеним притисцима или медијима; психолошка,

која произилази из зрелости и жеља личности; или судбинска, где случај утиче на развој догађаја. Разумевање мотивације омогућава различите интерпретације исте радње, што се може видети на примерима Михаиловићевих одломака, где једна ситуација може имати више могућих токова догађаја у зависности од мотива лика. Вежбе за развијање мотивације укључују анализу акција и поступака ликова у свакодневним или необичним ситуацијама.

Драмска и романескна композиција. Композиција дела одређује редослед и начин представљања мотива и догађаја. Драмска композиција се дели на експозицију, заплет, кулминацију, перипетију и расплет, уз поштовање три јединства према Аристотелу: места, времена и радње. Романескна композиција може бити степенаста („Дон Кихот”), паралелна („Ана Карењина”³⁸), или циклична и оквирна („Проклета авлија”). Различити типови композиције омогућавају писацима да манипулишу временским и просторним током радње, стварајући интересантне и динамичне наративе који комбинују мотиве, мотивацију и фабулу у сложену књижевну целину.

Језик и његова структура.³⁹ Према Башлару, речи у уметничком делу могу се замислити као мале куће са подрумом и таваном: приземље носи обично значење које је спремно за комуникацију, док таван и подрум откривају дубље слојеве – апстрактне, метафоричке или симболичке. Успињати се степеништем значи апстраховати и разумевати, док силазити у подрум значи сањати и истраживати етимолошка и симболичка

³⁸ Стахорски, 2013, 40–42.

³⁹ Уп. Lotman, 1976.

богатства речи. Ово омогућава песнику да земаљско повезује са надземаљским, истражујући различите нивое значења речи.

Симболика и поетска употреба речи. Језик заљубљених налази се најближе језику поезије, јер речи носе више од обичног значења – он тражи симболичко и дубоко лично значење. Песници користе архаизме, неологизме, дијалектизме, жаргон⁴⁰ и друге стилеме да изразе емоције и нијансе. Речи могу имати дословно значење, лично симболичко значење и универзално симболичко значење, као што је љубав описана Шевалијевим примером, где она представља јединицу и синтезу супротности и духовну интеграцију бића.

Емоционални и сензуални доживљај речи. Језик у поезији није само носилац значења, већ и средство за изражавање емоција и блискости. Стихови ЕКВ-а показују како речи могу пренети осећања, поверење, наклоност или страст. Оне постају мост између тела и душе, омогућавајући да се осете и најфиније емоционалне нијансе. Вежбе у поезији укључују анализу личних доживљаја речи, њихову симболику и визуелизацију појмова, што помаже у дубљем разумевању поетског језика и његове моћи да изазове осећања и мисли.

Припрема и кретање јунака. Пустоловна прича почиње припремом учесника који морају бити снажни, добро ухрањени и мотивисани вером, одлучношћу и осећањем сврхе. Сам почетак пустоловине одвија се у напетој атмосфери окупљања, где се још формирају групе и буди предосећај опасности. Кроз опасне тунеле, непознате територије и непредвидиве изазове, јунаци пролазе тестове издржљивости, храбрости и солидарности.

⁴⁰ В. Андрић, 2005.

Суочавање са препрекама и помоћ других. Током пустиловине, група се суочава са чудовиштима, непријатељским препрекама и губитком дела друштва. Сналажљивост, тимски рад и узвишена жртва постају пресудни за напредак. Претварање препрека у чаролију и подршка једних другима, показују важност заједништва и солидарности, а жене и мушкарци подједнако учествују и жртвују се, показујући једнакост и храброст. Стивен Кинг тврди да је суштина добре приче у снажној ситуацији, а не у унапред смишљеном заплету. Ликови, често равни и безлични на почетку, настају из саме ситуације и тек онда почињу да делују својим путем. Заплет се развија природно, као резултат њихових поступака, а не као покорена линија ка предвиђеном исходу. Најинтересантније питање које покреће радњу увек је „шта ако...?“ – шта ако се нешто апсурдно, опасно или необично догоди? Одговор на то питање, који се рађа током писања, креира непредвидиву, живу причу. Управо у овим „шта ако“ ситуацијама настају судбине ликова, драматични обрти и напетост која привлачи читаоца. Кинг истиче да писцу није улога да управља судбинама ликова нити да их води ка очекиваном исходу. Напротив, истинска магија настаје када се ликови слободно крећу кроз сцену коју је ситуација поставила. Чак и ако писцу у неким случајевима падне на памет могући завршетак, већа вредност је у томе да поступци ликова буду искрени и неочекивани. На овај начин прича добија снагу и праву драмску напетост, а исход је често изненађујући – баш онакав каквим га ниједан планер не би могао предвидети. Та спонтаност ослобађа писца од тираније плана и бележница пуних „бележака о ликовима“. Заплет постаје органски део приче, а не мртва шема. Кинг подстиче писце да се

ослоне на искреност у приказивању говора и поступака ликова, јер то чини причу живом и убедљивом, чак и ако стилска изведба није савршена. Промена улога протагонисте и антагонисте, неочекивани обрти и ситуације изненађују читаоца, али остају верни самом духу приче. Крајње важно је да писцу није потребан „точак заплета” као механички генератор обрта – довољна је пажња према ликовима и ситуацији. Истинитост у опису дела и мотивација ликова ствара заплет који расте природно, као живо биће, и управо то је кључ напетог и узбудљивог наратива.

Шема романа почиње креирањем листе ликова и дефинисањем проблема које желимо да прикажемо кроз њихове односе. Као у роману „Ана Карењина”⁴¹, могу се издвојити групе тема: љубав и брак, прељуба, социјални односи и питања друштвених промена. Ликови се распоређују тако да њихови међусобни односи – љубавни, родбински, пријатељски или професионални – објашњавају или усложњавају теме. Нпр., Ана и Вронски⁴² илуструју страст и прељубу, док Љевин⁴³ истражује однос појединца и друштва кроз питање кметства и реформе. Оваква шема помаже да се дефинише централни проблем романа и да се споредне приче природно уклопе у целину.

Следећи корак је избор главног проблема романа. То може бити, нпр., „отуђење људи у време електронске комуникације” или „несрећно детињство које обликује карактер”. Одабрани проблем поставља се у центар, док се спољне приче и ликови користе за његово осликавање из различитих перспектива. Ликови добијају конкретне улоге: главни лик и основна радња утичу на динамику

⁴¹ Стахорски, 2013, 40–42.

⁴² Стахорски, 2013, 125–126.

⁴³ Стахорски, 2013, 369–370.

целог романа, док споредни ликови и њихови односи (љубавни, родбински, пријатељски или професионални) додају дубину и контраст. На овај начин се гради логична структура, у којој сваки лик и свака радња имају своју функцију у осветљавању теме.

Избор места за радњу је кључан за драматизацију и контролу радње. Кафана, салон, болница, полицијска станица или затворен брод омогућавају концентрисано окружење у којем се ликови могу сусрести и реаговати без спољних сметњи. Затвореност простора ствара унутрашњу законитост и омогућава фокус на односе и конфликте ликова, као и на централни проблем романа. Простор постаје „микрокосмос” у којем аутор контролише динамику, атмосферу и драму, а читалац лакше прати развој интеракција. Ова шема омогућава да се роман гради систематично, али и да се драматска напетост и интересовање одржавају кроз добре распореде ликова и њихових односа.

Циљ и симболика завршетка. Крај пустоловине увек носи симболичку тежину – победник или преживели приступа новој, савршеној територији, што представља метафору новог живота, трансформације или духовног рођења. Преживели улазе у нови свет, преображавајући се и стапајући се са окружењем, док губици претходника истовремено наглашавају цену путовања и значај преживљавања. Пустоловна прича тако постаје прича о храбрости, саможртвовању и трагању за вишим циљевима.

freepik.com

Приповедач

Унутар књиге постоји засебан свет који се буди тек када читалац отвори странице. Тај свет оживљава кроз приповедача, који стоји између стварности и фикције. Он, као нека врста посредника, открива оно што јунаци не знају, или напротив, ограничава оно што читалац може да сагледа. Његово присуство одређује колико је прича отворена, а колико затворена.

Када приповедач говори у трећем лицу, може бити свезнајући – да види и простор и време као целину, да зна и тајне и мисли свих ликова, или скривени – попут камере која само бележи догађаје. У првом случају, свет се шири и продубљује, а у другом

читаоцу остаје да сам тражи истину. С друге стране, субјективно приповедање у првом лицу ограничава знање на оно што један лик може да разуме, памти или осећа, па је свака прича бојена његовим гласом и слепим мрљама.

Тако улога приповедача постаје кључна: он може бити учесник или сведок, неко ко зна премало или превише, ко отворено износи мишљења или прикрива. Промена приповедача мења целу причу – тон, атмосферу, ритам, па чак и истину. Зато је важно разликовати перспективе и њихове могућности: шта се види, шта се прећути и шта се може само наслутити.

II. Кратка прича из више перспектива (рашомонски поступак)

Догађај: Разбијено стакло на школском прозору.

1. Свезнајући приповедач (треће лице)

Стакло је пукло у 12:17. Никола је камен бацио намерно, јер је био бесан после јединице, али то још није смео себи да призна. Ана је то видела са другог краја дворишта, али је помислила да је све била случајност. Наставник физике, који је баш у том тренутку пролазио ходником, помислио је да је то још једна у низу хаварија које се догоде кад су деца нервозна пред контролни. Свако од њих био је у праву – али само делимично.

2. У првом лицу – Никола (учесник)

Нисам хтео. Бар тако кажем свима. Истина је да сам био љут – толико да ми је рука сама полетела. Кад сам чуо прасак, нешто ме је стегло у грлу. Нисам се плашио казне, него оног тренутка када ћу морати да погледам у очи мајци. Она увек зна кад лажем.

3. У првом лицу – Ана (сведок)

Са моје стране дворишта изгледало је као случајност. Као да је камен исклизнуо из руке. Никола се није ни тргао кад је стакло пукло – то ми је било чудно. Али опет, то је Никола: никад се не зна шта му је у глави. Можда га само мучи она јединица.

4. Скривени приповедач (објективни, без коментара)

Камен лети. Погађа стакло. Чује се ломљава. Никола стоји мирно. Ана застаје. Наставник физике окреће се ка прозору. Тишина.

III. „Пепељуга” испричана од стране свих типова приповедача

1. Свезнајући приповедач

Пепељуга је већ дуго знала да је њена доброта њен највећи терет. Маћеха је мислила да је побеђује тиме што је понижава, а сестре су веровале да су важније јер су гласније. Принц је, пак, у дубини душе тражио некога ко га неће гледати као краљевића, већ као изгубљеног младића. Комшиница преко пута видела је све: и Пепељугину тишину, и маћехину нервозу, и то како је Пепељуга у тренутку магије први пут у животу личила сама на себе.

2. Пепељуга (прво лице – учесник)

Нисам мислила да је бал за мене. Моја хаљина је увек била прашњава, а руке испуцале од воде. Али када је кума стала преда ме, први пут сам осетила да постоји свет у коме мене виде. Кад сам играла са принцом, нисам бежала од поноћи – бежала сам од страха да ми се све то само причинило.

3. Принц (прво лице – учесник)

Од свих лица на балу, једино је она гледала као да сам човек, не прилика. Кад је нестала, схватио сам да ми је једини траг – једна обична, немогућа ципела. Свима сам изгледао смешно: шта ако је девојка ниска? висока? шта ако је већ удата? Али мене је било брига само за једно – онај поглед.

4. Маћеха (прво лице – сведок, пристрасна)

Та девојка је одувек била сувише тиха да би се приметила. Дали сам је волела? Не. Али нисам могла да гледам како моје ћерке живе у сенци неког ко ни сам не зна колико је леп. Бал? Нисам могла да дозволим да нам се поремети ред. И да, крила сам је – али само да бих заштитила своје.

5. Комшиница (сведок у трећем лицу)

Комшиница је видела све – иако се правила да не гледа. Видела је како Пепељуга чисти у зору, како се маћеха свађа са сестрама, како једна туђа ципела уноси немир у читаву кућу. А кад је принчев глас затутњао у улици, знала је да ће се од тог тренутка све расплести онако како је морало.

6. Скривени приповедач (без тумачења)

Звона ударају. Коњи стану. Принц улази у кућу. Маћеха стоји. Сестре пробају ципелу. Пепељуга корача напред. Ципела пристаје.

freepik.com

Премештања

1. Епски јунак – нови приступ и креативне трансформације

Епски јунак је један од најстаријих књижевних образаца – стоји у средишту предања, песама и трагова колективне маште. Проучите лик епског јунака на примеру неког другог јунака по избору (нпр. Милош Обилић, Вукашин Мрњавчевић, или чак измислите свог). Успоставите мрежу одлика:

- порекло, родослов, судбински почеци
- свет натприродног: савезници, бића, знамења
- оружје, пратиоци, коњ или звер, обележја хероја
- карактер: храброст, мана, слабост, идеал
- непријатељи, супарници, искушења
- однос према љубави, части, породици
- живот у друштву: усамљен или признат
- улога: чувар вредности, бранилац или прогнани витез

Потом:

Претварајте облике:

- стих претворите у кратку причу,
- прозни одломак претворите у дијалог,
- дијалог прерадите у монолог,
- у песми пронађите „тајну причу” и препричајте је,
- прозу обрадите као драмску сцену.

Задак за експеримент

Испробајте обликовање овог одломка у лирску минијатуру или драмски монолог:

„Проклео га је онај ко му је први веровао,
благосиљао га је онај ко га је последњи видео.
А он је стајао између –
као човек коме је срце разапето
између славе и казне.”

(Уместо препознатљивог оригинала, написан је нови, неутрални пример.)

Касније можете правити и веће форме – нпр. мини-драму, хибридну песму или прозу са уметнутим сценама.

2. Историја књижевних јунака

Погледајте следећи прерађени списак типова јунака током историје:

- божанства, полубожанска бића, чувари елемената
- јунаци на граници људског и натприродног
- витезови, ратници, чувари кодекса
- подвижници, свеци, чудотворци
- отпали племићи, авантуристи, ходочасници
- романтични бунтовници, страствене фигуре
- представници „обичног света”
- маргиналци, изгубљеници, трагачи за смислом
- антијунаци, сломљени карактери савременог доба

Задатак:

Изаберите један тип и преместите га у неочекиван простор/време:

- витеза у научнофантастичну будућност
- светицу у модерни мегалополис
- антијунака у митски пејзаж
- полубога у средњу школу
- пикарски лик у дигитално доба

Питања за разраду:

- где бисте волели да се појави ваш јунак?
- у ком тренутку вашег живота?
- у којој књизи или жанру би се најбоље снашао?

Задатак за читање и истраживање:

Пронађите примере таквих „помераних јунака” у литератури.

(Уместо оригиналних примера: можете погледати нпр. америчке урбане митове, неоинтерпретације Шекспира или романа који смештају митске фигуре у нове контексте.)

Направите скицу за причу.

3. Сусрет књижевних јунака – нови модел вежбе

Направите списак 15–20 јунака из различитих жанрова и доба.

Затим их спојите у неочекиване парове као основу за нови текст:

- Агамемнон⁴⁴ и инспектор из криминалистичког романа
- Алиса⁴⁵ из Земље чуда и неко из антиутопије
- Дон Кихот и савремени научник
- Доријан Греј⁴⁶ и сатирични писац XX века

⁴⁴ Стахорски, 2013, 16–17.

⁴⁵ Стахорски, 2013, 28–29.

⁴⁶ Стахорски, 2013, 192–193.

Не морају се срести као „прави” јунаци – могу бити:

- глумци на сету
- путници у истом возу
- студенти на испиту
- коментатори неког догађаја
- имена на списку у чекаоници

Нека њихов однос постане клица за нови текст.

4. Мешање времена, жанрова и традиција

Комбинујте личности и мотиве из различитих светова:

- Медеја у савременом позоришту
- Одисеј⁴⁷ у дигиталној пустиловини
- Чеширски мачак у историјској хроници
- Робин Худ у свету супер-хероја

(Ово су нови примери, принцип је исти.)

Задатак:

Направите кратку скицу у којој се сусрећу два лика из потпуно различитих универзума. Упоредите њихову логику, језик и поглед на свет.

5. Техника колажа – нова формулација

Направите текст који се састоји од разноликих исечака:

- делови биографија,
- кратки описи места,
- речнички уноси,
- фрагменти песама,

⁴⁷ Стахорски, 2013, 456–458.

- уметнути одломци из фикције или публицистике,
- ситни записи, имена, појмови, мале истине или полуистине.

Нека ваша проза функционише као спој неповезаних елемената који заједно добијају нови смисао.

6. Плетеница – нови тип задатка

Уплетите два различита текста или два различита гласа у једну целину.

То не мора бити формално повезано – важно је да се смисаоно прожима.

Пример задатка:

- убаците неколико реченица из путописа у причу о нечијем детињству
- у драмски дијалог уметните стихове
- реалистичну причу унесите кратке „митске” реминисценције

Вежба развија осећај за структуру, подтекст и симболички слој.

freepik.com

ДВА ПРИМЕРА ПОИГРАВЊА СА ХОРИЗОНТОМ ОЧЕКИВАЊА

1. Љубавне приче

Проучити две велике љубавне приче, Тристана и Изолде⁴⁸ и Ромеа и Јулије, за извлачење мотива из тока романтичне љубави.

Романтична љубав подразумева, у основи:

- забрањену љубав
 - на први поглед
 - до краја живота
 - апсолутно поверење и искреност
 - обично младић почини убиство члана девојчине породице пре заљубљивања
 - затим следе тајни састанци – знакови, писма
 - слуге помажу
 - формира се присилни љубавни троугао – неконзумирани брак
 - бекство од цивилизације и друштва на неко време итд.
 - љубавници умиру од туге једно за другим јер су присиљени на расанак, и
 - из гробова им изниче цвеће које се овија једно око друго.
- Упозорење и опомена средини.

Нађите још примера и варијација.

Почетак истраживања:

Нацрт за историју љубавних прича у европској књижевности

⁴⁸ Стахорски, 2013, 637–639.

- Богови и људи (Зевс и његове љубавнице, Гилгамеш и богиња Иштар...)
- Љубав витезова старог века (Ахил⁴⁹ и Брисеида, Марко Краљевић, „Женидба Марка Краљевића”) „жена је одмор ратнику”, ратнички плен. Јунак невешт у удварању, али привржен. Жена без слободне воље. (Овде обратити пажњу на песму Бановић Страхиња.)
- Средњи век, чулна љубав између мушкарца и жене је грех. Мора се крунисати браком да би се увела у систем. Опасност по друштво од хаоса љубавних осећања. Пример Писма Пјера Абелара и Елоизе.
- Љубав према Богу представљена лексиком и ситуацијама везаним за еротску чежњу.
 - „Песма над песмама”, „Стари завет”. Видљивим пореклом из персијске поезије, Хафиз, Руми. Пренета манихејску провансалску поезију, где се љубавне песме односе најпре на слављење Богородице, а накнадно, конкретне даме.
 - Отуд, платонска љубав, вечно удварање. Жена је постављена на пиједестал. Пише јој песме. Зачетак савремене европске лирике о љубави.
- „Тристан и Изолда”, романтична љубав. Сукоб с околином. Кратка, несрећна љубавна прича. Љубавници умиру нагло због забране љубави. Биљке израсту на гробовима, обавијају се једна око друге.

⁴⁹ Стахорски, 2013, 62–63.

- Хуманизам и ренесанса, петраркистичка љубав. „Дивна драга” кад умре, постаје „мртва драга”. Платонска љубав. Тип плаве жене, нежна, незаштићена, крхка, светла хаљина, плаве очи. Мушкарац би требало да је штити, води и да јој помаже. (Црнка, фатална жена, оштра, хладна, дрска, паметна, обучена у црвено и црно, појавиће се у књижевности тек у 19. веку).
- Измишљена љубав, код Дон Кихота. „Волим је, мада она још не зна за то”.
- Ведре приче из Декамерона где се види да је увек било свакаквих типова љубави, а књижевност само бира који је тип занимљив из друштвених разлога у тој епохи. Постоје разлози зашто се неки тип љубави у некој епохи развија. Удата жена и нежењен младић (мона Ђована и Федерико) потиче из забране да се неудате девојке јавно крећу у друштвеном животу. Отуд много прича о љубави младића и удатих младих жена чији су супружници, такође према обичају времена, били много старији.
- Два чувена заводника из каснијег периода, Дон Жуан, ког је описао Бајрон и Казанова из Венеције, „Казановини мемоари”. О разлици погледати у књизи „Митови о љубави”, Денија де Ружмона.

Задатак:

Истражити које су највеће љубавне приче 20. века и према томе одредити даљи развој ове теме и мушко-женских типова и њихових односа. Са којим се проблемима љубав бори у нашем времену и како их решава? На које делове тих прича се у наше

време не гледа благонаклоно? (Рецимо, срећан крај, некад уобичајен, од бајки, данас се сматра сладуњавим, исто као и разнежени прикази идеализованог пејзажа итд.)

Сваки текст, ма колико кратак или необичан био, може постати искра која покреће причу. У креативном писању важно је видети више од онога што је речено – чути оно што је прећутано, осетити оно што је скривено, замислити свет иза једне реченице или једне слике.

У овим вежбама полазимо од три различита подстицаја:

- једне народне изреке,
- једног мистичног текста о мирисима и невидљивим силама,
- једног старог песничког сведочанства о преображају и вишеструком идентитету.

Они нас подсећају да књижевност може настати из мудрости, из веровања, из маште – из свега што човек носи у себи и око себе.

Вежба 1: Изрека као прича

Подстицај: „Хоће он, и коњ му може, али Бог не да.”

Задатак:

Напишите кратку причу (до пола стране) у којој је главни јунак неко ко има све предуслове за успех, али га „нешто више” спречава.

- Та сила може бити судбина, случај, космички хумор, сопствени страх или нешто натприродно.
- Покушајте да покажете, а не да објасните: прикажите сцене, догађаје, тренутке у којима се осећа невидљива препрека.
- На крају приче оставите отворено питање: да ли је та сила заиста непремостива?

Вежба 2: Мирис као покретач радње

Подстицај: Текст о тамјану, мирисима и привлачењу добрих или злих сила.

Задатак:

Одаберите један мирис – стварни или измишљени – и опишите шта тај мирис „призива”.

- Да ли доноси срећу, успомене, страх, имагинарна бића?
- Напишите кратак одломак у првом лицу: „Када сам осетио/ла тај мирис...”
- Унесите елементе фантастике: анђеле који се окупљају, или невидљиве „мушице” које шапућу лоше мисли.
- Пажњу посветите атмосфери – не мора се десити велики догађај, довољно је да се промени расположење или ток мисли.

Вежба 3: Преображају – поетски монолог

Задатак:

Напишите свој лични поетски монолог у ком ћете се „претварати” у различите облике.

- Можете бити природна појава, предмет, животиња, осећање, звук, сенка...
- Напишите најмање осам до десет „претварања” која откривају нешто о вама: вашој снази, слабости, жељама, страху, идентитету.
- Можете користити поетску ритмичност, понављање, кратке слике, као у оригиналу.
- Завршите реченицом: „Нема тога што ја нисам могао/ла бити.”

Вежба 4: Повезивање сва три подстицаја

Задатак:

Напишите мини-есеј или кратку прозу у којој комбинујете све три идеје:

- једна сила вас спречава,
- један мирис вас призива или одбија,
- један преображај открива ко сте или шта желите.

Текст може бити магијски, хумористички или реалистички – важно је да мотиви буду препознатљиви и међусобно повезани.

Вежба 5: Слика коју не видимо

Одаберите један мотив из сва три текста и опишите га као да гледате слику која не постоји:

- коњ деспота Стефана,

- дим тамјана,
- орла, харфу или мач.

Описујте што детаљније, као да слика стоји пред вама, али додајте нешто што би само писац могао да „види” – мисли, шапате, невидљиве силе, покрете који се не виде.

НОВИНСКИ ЧЛАНЦИ КАО ИНСПИРАЦИЈА

Наслов: Новооткривена пећина у Србији открива мистериозне цртеже старе више од 5.000 година

Поднаслов: Археолози упозоравају⁵⁰ да би откриће могло значајно променити схватање о животу у праисторији

Тело чланка:

Археолошки тим из Београда објавио је да је у удаљеном делу западне Србије откривена пећина са до сада непознатим праисторијским цртежима. Стручњаци процењују да цртежи потичу из периода око 3.000. године п. н. е.

„Ово је један од најзначајнијих налаза у последњих неколико деценија. Цртежи приказују животиње које до сада нису виђене у праисторијским приказима Балкана”, рекао је др Милош Јовановић, вођа експедиције.

Пећина је откривена случајно, током истраживања за заштиту водних ресурса. Стручњаци планирају детаљно снимање и конзервацију налаза, а јавности ће бити представљени до краја следеће године.

Истраживачи упозоравају да би налази могли поткопати досадашње теорије о раној људској култури на Балкану и указују на могућност да је регион имао већи културни значај него што се претпостављало.

Наслов: Археолози открили насеље старо преко 7.000 година у североисточној Србији

Поднаслов: Резултати геофизичког испитивања показују необично велико праисторијско насеље у Банату

⁵⁰ Фуко, 1998.

Тело чланка:

Археолошки тим из Немачке и Србије са Универзитета у Килу, у сарадњи са музејима из Војводине, открио је до сад непознато праисторијско насеље у близини села Јарковац (Војводина).

На основу геофизичког испитивања терена из марта ове године, утврђено је да насеље покрива простор од око 11–13 хектара, и да је окружено четири до шест одбрањених канала или ровова.

Артефакти на површини и материјални остаци указују да је локалитет повезан са културом Винча (датованом отприлике између 5400. и 4400. год. п. н. е.), уз снажан утицај регионалне банатске културе.

Истраживачи истичу да је овако велико насеље из касне неолита изузетно значајно за ову регију јер раније нису били познати бројни примери тако великих сталних насеља у Банату. „Најмање је реч о запањујућем налазу”, казао је докторанд Фин Вилкс (Кил).

Следећи кораци укључују систематско ископавање, узимање узорака и даљу анализу како би се прецизније утврдило како је људска заједница функционисала на овом месту – какви су били њихови објекти, какву су агрикултуру водили и како су се одбрањивали.

Зашто је ово важно:

Отвара ново питање да ли су ране сеоске заједнице на Балкану биле много организованије и веће него што се раније претпостављало.

Може променити схватање о развоју неолитске цивилизације у југоисточној Европи.

Обезбеђује погодан „плато“ за даљу фикцију – и инспирацију за причу о људима који су живели тамо пре 7. 000 година.

Јарковац

Наслов: Редак рановизантијски предмет откривен на Хисару код Прокупља

Поднаслов: Археолози истичу да налаз коштаног чешља осветљава ранохришћанску културу у Топлици

Археолошки тим који истражује утврђење Хисар у Прокупљу саопштио је да је током овогодишње кампање откривен изузетно редак налаз – фрагмент чешља од кости, украшен литургијским сценама. Стручњаци процењују да предмет потиче из периода

између IV и VI века и истичу да припада луксузним рановизантијским артефактима који се ретко проналазе на простору Србије.

„Ово је један од највреднијих налаза на Хисару у последњим годинама. Декоративни мотиви указују на изузетан квалитет израде и везу са ранохришћанским круговима“, навела је археолог Сања Црнобрња Красић из Народног музеја Топлице.

Поред чешља, током истраживања пронађени су и бронзани крст, делови појасне опреме и други мањи предмети. Налази ће бити детаљно анализирани и конзервирани, а јавности представљени наредне године.

Истраживачи истичу да открића са Хисара постепено допуњују слику о значају овог рановизантијског утврђења и указују на то да је простор данашњег Прокупља имао већу улогу у регионалној историји него што се раније претпостављало.

<https://www.juznevesti.com/drustvo/na-hisaru-pronadjenesalj-od-kostiju-iz-4-do-6-veka-sa-likovima-apostola-i-ribara/>

SIRMIUM: CITY OF THE TETRARCHS

Ivana Popovic examines 50 years of excavations in the Imperial capital of the Balkans.

Sirmium was the site of one of four official imperial residences of the Roman Empire, and the administrative, commercial, and cultural centre of the province of Pannonia at the time of Constantine the Great (r. AD 307-337). The first Christian emperor had chosen for his capital a town where many Christian martyrs perished. Founded as a Roman colony, and developed into a bustling metropolis, Sirmium became home to many Roman emperors. Its ancient remains lie in modern Sremska Mitrovica, a small town on the left bank of the River Sava, about 70km west of Belgrade.

The history of Sirmium spans six centuries, from the Roman conquest of Pannonia in the second half of the 1st century BC to its destruction by the Avars at the end of the 6th century AD. It was not until the end of the 18th century, however, that the ruins of Sirmium regained their identity with the arrival of Count Ferdinand Marsigli. The count was well educated and a technically skilled draughtsman (and also an Austrian diplomat and a spy), who drew many of the site's monuments, recording much of the architecture in fine detail.

Systematic archaeological investigations began in 1957 and are still ongoing. Since 1962, excavations have been conducted by the Institute of Archaeology in Belgrade, directed since 1968 by Dr Vladislav Popovic. After the

untimely death of Vladislav Popovic in 1999, Dr Ivana Popovic and Dr Miroslav Jeremic from the Institute of Archaeology in Belgrade were appointed joint directors.

Sirmium had three major phases of development, followed by destruction of its public buildings and the ruralisation of the city. The city's attraction lies in its location at a bend in the River Sava, an area characterised by marshy ground, which limited urban expansion. However, its waterway ensured continuity in occupation, whose borders were strictly demarcated from the outset.

Sirmium also developed into an important strategic and economic centre because it was favourably located at the crossroads of land routes. The most important ran from Italy towards *Singidunum* (modern Belgrade) and on to the eastern provinces. Along this road, towards the first station east of Sirmium, two milestones have been discovered, one erected to commemorate the visit of Marcus Aurelius (r. AD 161-180), the other to mark the visit of Septimius Severus (r. AD 193-211).

An important episode in the development of Sirmium occurred in the Flavian period (most likely in AD 94), when Domitian made the city the base of his campaigns against the local barbarian tribes. Excavations have shown that timber buildings were widespread in the early phase of occupation with

an increasing use of brick and stone, although the use of wood for building construction did not die out. It is likely that the early defensive banks and ditches, along with the timber walls, were replaced by a curtain wall of stone in the early 2nd century AD, in the reigns of Trajan (r. AD 98-117) or Hadrian (r. AD 117-138).

It has been established that the city forum was constructed in the same period, as suggested by the discovery of large Corinthian capitals from the Trajanic era. Also contemporary is a large public building, which either functioned as a temple or a civil basilica, along with a granary located to the south of it. These buildings remained in use until the end of late antiquity.

During archaeological investigations in 2000 the base of a corner pillar was discovered, which marked the intersection of the two main streets: the *cardo maximus* (running north-south) and the *decumanus maximus* (west-east). It was concluded that the *cardo* was widened in the 4th century, negating the walls of a 2nd-3rd century portico. The existence of a road connecting with the *decumanus* is confirmed by the exceptional discovery of a customs office (*beneficarii*) in 1988, dating to the last quarter of the 2nd century AD. This was found outside the town walls, not far from the assumed location of the western gate, and associated artefacts include the extraordinary remains of an open-air shrine with 85 votive altars, which military officials in control of traffic and trade dedicated to Jupiter (Fig 1).

From the end of the 3rd century AD, and throughout the 4th century, Sirmium reached the peak of its development, and the best archaeological remains belong to this period. Roman writers have also provided more information about Sirmium in this era than any other. It is recorded that the emperors Trajan Decius (r. AD 249-251) and Claudius II Gothicus (r. AD 268-270), were born in the vicinity of Sirmium and spent most of their lives there. Also, in the years which followed the destiny of several emperors became connected with the city. Aurelian (r. AD 270-275) was born into a humble family in Sirmium, as was Probus (r. AD 276-282), his successor, who introduced viticulture to the nearby area of Fruška Gora, was also born in Sirmium, and was also assassinated there in the so-called 'iron tower', which was proba-

Fig 1.
Stone altars
dedicated to
the Roman
god Jupiter
from the
customs office
(*beneficarii*),
2nd century AD.

Dr Ivana Popovic
is based at
the Institute
of Archaeology in
Belgrade, Serbia.

Писање по моделу

Игра жанровских перли

Покушаћемо да у духу Хесеове идеје пронађемо шаблоне, законе, повезаности и скривене аналогиије у различитим жанровима.

Задатак је да уочите како једна *тема* прелази у *идеју*, затим добија *сродне слике* и на крају постаје *жанровски образац*.

Затим, на основу уочених структура, покушајте да напишете кратак текст у маниру изабраног жанра.

Образац за попуњавање

ТЕМА	ИДЕЈА ВОДИЉА (ОСНОВНО ПИТАЊЕ ЖАНРА)	СРОДНЕ ПРЕДСТАВЕ (ИЗ ДРУГИХ УМЕТНОСТИ, ФИЛОЗОФИЈЕ, ИСТОРИЈЕ)	ШАБЛОН РАДЊЕ (НАРАТИВНЕ СТРУКТУРЕ)	ШАБЛОН ЛИКОВА	ПРИМЕРИ ЖАНРА/ ДЕЛА
Тема 1					
Тема 2					
Тема 3					
Тема 4					
Тема 5					
Тема 6					
Тема 7					
Тема 8					
Тема 9					

freepik.com

Примери – попуњене табеле (за инспирацију)

Тема 1: Потрага

ТЕМА	ИДЕЈА ВОДИЉА	СРОДНЕ ПРЕДСТАВЕ	ШАБЛОН РАДЊЕ	ШАБЛОН ЛИКОВА	ПРИМЕРИ
ПОТРАГА	„Шта недостаје и колико смо спремни да идемо даље због тога?“	Мит о Орфеју, алхемија, мапе звезданог неба, ходочашће	Позив → одлазак у непознато → искушења → сазнање → повратак	Трагалац, чувар прага, сенка/супарник, помагач	<i>Господар прстенова, Мали принц, архетип хероја</i>

Тема 2: Будућност и страх од непознатог

ТЕМА	ИДЕЈА ВОДИЉА	СРОДНЕ ПРЕДСТАВЕ	ШАБЛОН РАДЊЕ	ШАБЛОН ЛИКОВА	ПРИМЕРИ
СТРАХ ОД НЕПОЗНАТЕ БУДУЋНОСТИ	„Како технологија мења човека?“	Платонова сеновита пећина, футуристичка архитектура, киборг теорија, научна открића	Ново откриће → последице → слом → нова равнотежа	Научник, систем/корпорација, отпадник, машина која прелази границу људског	<i>Блејд, Лемови романи, Борхесове идеје</i>

Писање у задатом маниру:

Када попуните табелу, покушајте да напишете један од ова три кратка текста:

1. Мини-прича (шест до осам реченица)

Пишите у стилу жанра из табеле. Нпр. ако сте изабрали потрагу – почните са позивом, унесите симбол, дајте сенку и преокрет.

2. Микро-есеј (три до четири реченице)

Објасните зашто тај жанр функционише баш на тим шаблонима.

3. Лирско или филозофско „разбијање жанра”

Пробајте да напишете стихове или фрагмент који садржи све елементе жанра, али их претвара у нешто неочекивано.

Препоруке за читање

„Школице” – Х. Кортасар

Зашто је важно прочитати књигу: Роман „Школице” нуди неконвенционалну, фрагментарну структуру која позива читаоца да се активно укључи и експериментише са редоследом читања. Ово дело руши класичне наративне конвенције.

Шта ћете научити: Развијаћете разумевање сложених наративних структура и схватићете како оне утичу на искуство читања. Научићете да перспективу и структуру приче користите као креативни алат, а не као крути оквир. Разумећете да читалац може постати саучесник у стварању значења.

Додатне информације: „Школице” је једно од кључних дела латиноамеричког књижевног бума и пример револуционарног приступа приповедању.

Како ће утицати на ваше креативно писање: Подстаћи ће вас да експериментишете с наративном структуром, перспективом и хронологијом, стварајући јединствено читалачко искуство. Научићете да се играте са очекивањима публике и да развијете причу која ангажује на нов и неконвенционалан начин.

„Завера будала” – Џ. Кенеди Тул

Зашто је важно прочитати књигу: Ово дело је комична епопеја о неспособности и чудацима друштва, које користи хумор као средство критике културних и социјалних норми. Роман

показује да и озбиљне теме могу бити обрађене кроз сатиру и иронију.

Шта ћете научити: Савладаћете вештине креирања незаборавних и живописних ликова, који су истовремено трагикомични и врло људски. Научићете како хумор може служити као сочиво кроз које се посматрају озбиљне теме попут отуђења, предрасуда и друштвеног неуспеха. Видећете да комедија може продубити причу, уместо да је само олакша.

Додатне информације: Књига је постхумно објављена и освојила је Пулицерову награду за књижевност. Данас се сматра једним од најважнијих америчких романа 20. века, захваљујући упечатљивом стилу и јединственим ликовима.

Како ће утицати на ваше креативно писање: Подстаћи ће вас да унесете више хумора, ироније и сатире у своје писање, користећи их да истакнете друштвене аномалије и суптилно критикујете постојеће норме. Научићете да балансирате између комичног и озбиљног, стварајући богат и слојевит наратив.

„Велики Гетсби” – Ф. Скот Фиццералд

Зашто је важно прочитати књигу: Фиццералдова критика америчког сна и његове илузије пружа фасцинантну слику двадесетих година 20. века. Ово дело нуди дубинско разумевање ликова, друштвених раслојавања и опсесије материјалним добрима.

Шта ћете научити: Научићете како се користе симболи, метафоре и суптилни мотиви за стварање слојевитог значења. Разумећете важност језика, ритма и стила у креирању атмосфере и

емоционалног доживљаја читаоца. Видећете како унутрашњи светови ликова могу бити богати и уверљиви, чак и када се крећу кроз површност високог друштва.

Додатне информације: „Велики Гетсби”⁵¹ се сматра једним од највећих америчких романа свих времена и често је предмет детаљних књижевних студија широм света.

Како ће утицати на ваше креативно писање: Инспирисаће вас да створите комплексне, вишедимензионалне ликове чији унутрашњи конфликти и жеље обликују причу. Научићете да пажљиво бирате речи и стилске фигуре⁵² како бисте створили дубоко емоционално искуство за читаоце.

„Кожа” – К. Малапарте

Зашто је важно прочитати књигу: „Кожа” је једно од најважнијих дела антиратне књижевности, које осликава људске судбине у ратом разореној Италији. Овде ћете видети како се тема рата обрађује изнутра, кроз перспективу појединца који покушава да преживи и пронађе смисао у свету који је изгубио своја морална упоришта.

Шта ћете научити: Научићете о моћи описа и стварања атмосфере која на аутентичан начин рефлектује историјске и друштвене промене. Видећете како детаљи окружења, мириса, звукова и призора могу обликовати емотивно искуство читаоца.

⁵¹ Стахорски, 2013, 134–135.

⁵² В. Ковачевић, 1995.

Разумећете важност постављања ликова у екстремне ситуације како би се истакла њихова морална и психолошка сложеност.

Додатне информације: Роман је био забрањен од стране Католичке цркве и сматра се класиком који је променио поглед на писање о рату. Малапарте је успео да прикаже рат не као херојску сагу, већ као низ мучних призора људске деградације и преживљавања.

Како ће утицати на ваше креативно писање: Подстаћи ће вас да дубље зароните у историјске контексте и користите их као богате позадине за ваше приче. Научићете како слојевитом атмосфером и свеобухватним приказом друштвених околности можете дати већу дубину ликовима и радњи.

„Амерички психо” – Б. Истон Елис

Зашто је важно прочитати књигу: „Амерички психо” није само прича о животу високог друштва и његовим мрачним тајнама, већ и оштра критика материјализма и површности модерног доба. Овај роман пружа слојевиту анализу људске психе, приказујући протагонисту који, упркос спољашњем сјају и богатству, тоне у моралну празнину.

Шта ћете научити: Ова књига је изузетан пример како се кроз детаљан, оштар и психолошки продубљен наратив може створити снажан друштвени коментар. Научићете како прецизним приказом унутрашњег монолога и екстремних ситуација можете продубити сложеност лика. Такође ћете видети како ритам и темпо приче утичу на емоционални доживљај читаоца, а разумећете и

како се суптилним хумором или иронијом могу ублажити или истакнути мрачне теме.

Додатне информације: Роман је изазвао контроверзе због свог експлицитног садржаја, али је и хваљен од критичара због своје неустрашиве природе и дубоког увида у психу антијунака. Због тога је данас сматран једним од значајних дела савремене америчке књижевности.

Како ће утицати на ваше креативно писање: Инспирисаће вас да истражујете мрачније теме с одважношћу и детаљношћу, усмеравајући пажњу на друштвене норме и њихово кршење. Научићете да се не плашите контроверзних аспеката приче и да користите екстремне ситуације како бисте расветлили дубље истине о људској природи.

„Голманов страх од пенала” – П. Хандке

Зашто је важно прочитати књигу: Ово дело истражује отуђење, идентитет и психолошко стање лика који се суочава с унутрашњом празнином и сломом свакодневице. Минималистички стил ставља акценат на унутрашњи доживљај.

Шта ћете научити: Открићете како се минималистички приступ може искористити за снажно емотивно истраживање ликова. Разумећете да суптилни детаљи, тишине и празнине у тексту могу појачати осећај нелагоде, тескобе и збуњености. Научићете да мање може бити више, ако се паметно примени.

Додатне информације: Хандке је добитник Нобелове награде за књижевност, а његова дела су позната по лиричности и иновативним приповедним техникама.

Како ће утицати на ваше креативно писање: Охрабриће вас да користите интроспекцију и субјективну перспективу, прихватајући једноставност и неизвесност као стилске алате. Научићете да минималистичким средствима можете постићи максималан емотивни утицај на читаоца.

РОМЕО И ЈУЛИЈА НА ZOOM ТЕРАПИЈИ

Циљ је да истражите савремене форме комуникације, осећања и односа кроз хумористичку и сатиричну обраду класичних ликова, као и развијање креативног израза и критичког мишљења о савременим друштвеним феноменима.

Замислите да су Ромео и Јулија, познати трагични љубавници из Шекспирове драме, преживели своју причу – али им сада, годинама касније, веза не функционише најбоље. На предлог породичног саветника, одлучују да оду на Zoom терапију за парове, али због заузетог распореда, сва сесија мора да се одржи преко интернета, уз техничке потешкоће, неразјашњене трауме и мешање рођака.

Напишите дијалог (или кратку сцену – до 500 речи) са Zoom терапије на којој учествују Ромео, Јулија и терапеут (по избору: модеран, пасиван, или претерано позитиван). Можете додати и неочекиване госте попут Меркуција, родитеља, чак и монаха Лоренца који „случајно уђе у састанак”.

Задржите неке особине ликова: Ромео – емоционалан, Јулија – интелигентна и страсна, али дајте им модерне гласове.

Користите Zoom формалност и фрустрације: лоша веза, укључен/искључен микрофон, поруке у чету.

Сатирично прикажите савремене феномене: зависност од технологије, терапијску индустрију, преоптерећеност комуникацијом.

Нека сцена буде мешавина драме и комедије – попут доброг стендап-а на основу класике.

[illegible]

freepik.com

Motiv Pepeljuge je jedan od najrasprostranjenijih motiva u svetskom folkloru. Poznat je kao internacionalni motiv i javlja se u stotinama varijanti širom sveta, pod različitim imenima i u različitim kulturama. Osnovni elementi ostaju isti: progonjena devojka, zlostavljanje od strane porodice, čudesna pomoć, bal ili sličan događaj, izgubljeni predmet, i prepoznavanje po njemu.

Pepeljuga je dobra devojka, koju maćeha i polusestre zlostavljaju i teraju da radi sve poslove u kući. Uz pomoć čarobnog pomoćnika odlazi na bal gde princ biva očaran njome. Po naredbi i u žurbi beži i gubi cipelu.

Princ je traži, cipela pristaje samo Pepeljugi, i oni se venčaju...

Najpoznatije varijante:

- kineska (9. vek – najstarija poznata verzija priče, gde devojci pomaže riba);
- evropske (npr. Šarl Pero, braća Grim);
- afričke, bliskoistočne, indijske i slovenske varijante – često uz lokalne magične pomagače i kulturne elemente;

Srpska narodna verzija – sa elementima narodnog verovanja:

- starac, vreteno i krava;

Zajedničke teme:

- nepravda i iskupljenje;
- transformacija i nagrada za dobrotu;
- prepoznavanje istinske vrednosti uprkos siromaštvu ili poniženju.

PEPELJUGIN INSTAGRAM

(Zamislite njene objave: šta bi objavila sa bala? Kako bi napisala opis ispod slike sa staklenom cipelom? Možeš da napišeš 2–3 objave ili bar jednu sa heštegovima i komentarima)

PEPELJUGA U GRUPNOM ČETU

(Zamislite da Pepeljuga piše svojim prijateljicama u Viber/WhatsApp četū. Šta im piše pre bala? Šta im piše posle? Napiši poruke koje šalje, njihove odgovore i reakcije)

NOVA VERZIJA BAJKE – PEPELJUGA DANAS

(Gde radi? Ko je „princ” danas – možda muzičar, student ili kuvar? Ko joj pomaže – vila, drugarica, taksista?)

ЉУБАВ КАО БЕКСТВО

ЏЕЈ ГЕТСБИ И МИТКЕ У ДИЈАЛОГУ

Кроз форму дијалога, интервјуа или радио-драме упоредити два лика из различитих културних и временских контекста: Џеј Гетсбија (F. Scott Fitzgerald) и Миткета (Бора Станковић – *Коштана*). Оба јунака су заробљени између унутрашње жеље и спољашњих правила друштва.

Изаберите један од следећих формата: Радио-драма (са наратијом и дијалогом). Интервју у стилу емисије „Упознајте класике”. Писани дијалог у новинарској рубрици – „да су живи, шта би рекли”.

Смернице за писање:

Користите реалистичан дијалог, али унесите и елементе књижевног стила (стихови, алузије, цитати). У текст унесите медијски/новинарски контекст – увод, најаву емисије, опис ликова. Истражите како су оба лика под утицајем културног миљеа – Гетсби америчког сна, Митке балканске патријархалне традиције. Обратите пажњу на стилизацију језика – Гетсби не мора да говори као у роману, али нека има стил „џентлмена”; Митке нека задржи емоционалну дубину и лирски тон.

[illegible]

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

freepik.com

ЉУДСКО ЛИЦЕ РАТА И ЗАТВОРЕНОГ СИСТЕМА:ОД НАПУЉА ДО ЦАРИГРАДА

Замислите да сте ратни дописник или хроничар друштвених промена – новинар који бележи људску стварност у екстремним околностима. На основу романа „Кожа” Курција Малапартеа и/или „Проклета авлија” Иве Андрића, напишите наративни текст из угла посматрача који покушава да разуме како систем (ратни, политички, затворски или друштвени) обликује појединца.

Изаберите перспективу:

Можете писати као новинар на терену (измишљен или инспирисан стварним догађајима).

Или као лик који се налази „изнутра” система, попут казнене колоније (као авлија) или разорене зоне (као Напуљ у „Кожи”).

Форма:

Наративна репортажа, фикционализирани дневник, лична исповест или комбинација новинарског стила и књижевног израза.

Тематске смернице:

- Приказ моралне деградације и преживљавања.
- Осећај заробљености – физичке или идеолошке.
- Улога језика и описа у обликовању стварности.
- Манипулација, моћ и однос појединца према систему.

Уметните рефлексiju:

У завршном делу текста додајте краћу рефлексiju о томе како би новинар данас пренео исту причу, узимајући у обзир савремене медијске формате, друштвене мреже и сензационализам.

Циљ задатка:

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and extend across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

[illegible]

Роман *Доротеј* (1977) Добрила Ненадића представља изузетно дело српске књижевности које спаја историјску грађу, дубоку психолошку анализу и филозофско-моралну рефлексију. Радња је смештена у 14. век, у време црквених сукоба, политичке нестабилности и духовних трагања.

Главни лик Доротеј, монах и бивши племић, кроз личну исповест и унутрашње монологи, води читаоца кроз вишеслојну драму између света и одрицања, између слободе и послушности.

Он је човек који се, разочаран световним животом и властољубљем, повлачи у манастир, али ни ту не налази мир, већ нову врсту искушења – духовне борбе, црквену политику, лицемерје, сумњу у веру и себе.

Ненадић у овом роману маестрално користи архаични, али живи и читљиви језик, комбинујући наратив са дубоко личним записима, што даје утисак истинске монашке хронике. Историјски елементи су присутни, али не оптерећују – они служе као позадина за универзалну причу о човеку у трагању за смислом.

Иако долазе из радикално различитих епоха и контекста, и Доротеј и Патрик су ликови које спаја једно – искуство дубоке унутрашње празнине.

Доротеј ту празнину покушава да испуни смирено, интроспективно, трагајући за духовним ослоном.

Патрик бежи од празнине кроз крајњи хедонизам, агресију и деструкцију, што празнину само продубљује.

Узевши у обзир ово поређење, можете размишљати о томе како друштво утиче на облик и исход унутрашњих криза. Такође, видеће да комуникација – са собом и са светом – игра кључну улогу у том процесу, било кроз исповест или кроз изопачену јавну маску.

„Између сенке и светла: Духовност против хедонизма”

Замислите да сте продукцијски тим који припрема ексклузивну епизоду подкаста у којој учествују два позната (али фиктивна) госта:

Патрик Бејтман, харизматични и хладнокрвни јапи са Менхетна 80-их.

Доротеј, монах и бивши племић из Србије 14. века, човек у потрази за унутрашњим миром.

Задатак:

- Напишите сценарио за подкаст епизоду (трајање: 5–10 минута).
- Подкаст треба да има уводну шпицу, најаву, дијалог и закључак.

Дијалог треба да открива конфликтне вредности:

- материјализам vs духовност
- индивидуализам vs повлачење из света
- моћ медија vs ћутање и самоиспитивање

Користите савремене комуникацијске форме:

- Убаците „коментаре публике” као гласове слушаца (глумљено)
- Импровизујте рекламу у току емисије коју коментаришу и Бејтман и Доротеј
- Унесите ироничан или хумористичан тон – али са поентом
- Завршите подкаст поруком за младе: Шта је, према мишљењу гостију, кључ за „смирен ум у хаотичном времену”?

Бонус изазов:

Убаците један „неочекивани медијски скандал” током емисије – нпр. Патрик изгуби контролу и почне да вређа публику; Доротеј прекида емисију и позива на тишину и молитву; Убацује се „непозвани гост” који раскринка једног од њих.

„Песма о ћутању” – једноставна реч, снажна слика

Опис задатка:

У оквиру овог задатка, потребно је да напишете кратку поему (5–10 стихова) инспирисану темама ћутања, страха, празнине или унутрашње борбе, које се појављују у делима *Дервиш и смрт* Меше Селимовића и/или *Голманов страх од пенала* Петера Хандкеа.

Упутство:

1. Изаберите једну реч или кратку фразу која за вас симболизује један од следећих мотива:
 - ћутање
 - страх
 - празнина
 - пауза
 - унутрашња борба
2. Напишите поему од 5 до 10 стихова која ће одражавати тај мотив.
3. Ваш стих може бити врло кратак, па чак и једна реч или звук у неким стиховима – важно је да осећање буде јасно.
4. Можете користити поновљање речи или фраза за појачавање значења.

5. Рима и формална структура нису обавезни — важно је да поезија буде искрена и једноставна.

Питање за размишљање:

Како једна једина реч или кратка фраза може да пренесе тежину или дубину емоције?

freepik.com

Дијалози

Идентификујте различите типове дијалога у тексту (нпр. сценски, филозофски, духовити, низање, подстицање).

За сваки тип направите поређење са примерима из немачке (Хесе), руске (Чехов) и српске књижевности (Киш).

2. Трансформација форме

Претворите сценски дијалог у монолог, а монолог у кратки дијалог.

Убаците интервенцију спољног фактора (звук, објекта, сцене) који мења ток дијалога.

Направите кратку дискусију о ефекту ових промена на динамику текста.

3. Анализа карактера и ликовне функције

Истражите како стил дијалога открива карактер лика.

Поређајте реплике лика са његовим психолошким стањем и емоцијама.

Поставите питања: Како стил говора открива статус, образовање или културолошку припадност лика?

4. Вежбе парафразе и креативног писања

Напишите сцену у стилу:

- српска авангардна проза,
- немачка експресионистичка проза,
- руска реалистичка школа.

Циљ: увидети како културолошки контекст и традиција обликују дијалог.

5. Ритам и структура

Направите „најкраћи могући” дијалог са три до четири реплике, који и даље приказује комплетан сценски конфликт.

Процените ефекат понављања реченица или ритмичког низања реплика на емоционални ефекат.

6. Интертекстуалност и паралеле

Напишите кратку рефлексију о томе како различите традиције третирају:

- прозу као „ток свести”,
- хумор, иронију и филозофске коментаре у дијалогу,
- сценску радњу у комбинацији са дијалогом.

ВЕЖБА	ЗАДАТАК / УПУТСТВО	ПРИМЕР НОВОГ ЦИТАТА / СЦЕНА
1. Типологија дијалога	Идентификујте тип дијалога (сценски, филозофски, духовити, низање, подстицање).	„Јеси ли видео кишу преко реке?” – Погледао сам и рекао само: „Да, али изгледа као сребрна завеса.”
2. Монолог из дијалога	Претворите дијалог у монолог једног лика, задржавајући његове мисли и страхове.	„Не могу више да ћутим. – Ти ћеш ме разумети? – Разумем, али шта ако не разумем?”
3. Подстицање ликова	Направите сцену где један лик прича, а други реагује кратким коментарима.	„Причаћу ти о звездама... – Хм. – И како сам помислио да све наше жеље могу бити стварне... – Добро.”
4. Кратки сценски конфликт	Напишите кратак дијалог (3–4 реплике) који приказује конфликт између два лика.	„Ти никада не слушаш! – Ја слушам, али ти не причаш! – Онда шта да радим? – Да се сагласимо, ако можемо.”
5. Сценска радња без дијалога	Опишите шта се дешава у сцени и како се ликови осећају, без речи.	„Младић је стајао на мосту, руке му дрхтале, док је сенка пројектовала његов страх по води.”

6. Интертекстуалност	Упоредите дијалог са примером из Чехова или Гогоља и напишите рефлексију.	„Ако оставим све за сутра, шта ће бити данас? – Данас је само сенка сутрашњег.”
7. Играње с ритмом	Напишите дијалог где се реплике понављају, стварајући ритам и комичан ефекат.	„Понови још једном. – Још једном. – Још једном! – И тако до бескраја...”
8. Сценски контраст	Направите сцену у којој радња и дијалог имају супротан ефекат (нпр. мирна сцена, напет дијалог).	„Снег је тихо падао, али гласови у соби су се дизали као олуја: – Немој! – Баш хоћу!”
9. Дијалог и подсвест	Напишите сцену у којој један лик говори, а други само одражава његове мисли.	„Не знам шта да радим... – Мислио сам, али се само смешкао у себи.”
10. Контраст емоција	Прикажите како дијалог може да буде смешан у тешкој ситуацији.	„Превише смо уморни... – Али још имамо енергије за колаче!”
11. Сценски простор	Опишите како простор утиче на дијалог и понашање ликова.	„Соба је била мала, али гласови су одјекивали као у театру: – Не може тако! – Мора тако!”
12. Драма у малом	Напишите дијалог у којем се догађај само наслућује, али је напетост видљива.	„Чуо си то? – Чуо сам, али шта је било... – Не знам.”
13. Дијалог кроз глас споља	Лик слуша радио или ТВ, а његова реакција чини дијалог.	„Рекао је водитељ: „Идуће године промена закона...” – И ја ћу онда... – Шта ћеш?”
14. Рефлексија кроз дијалог	Лик се враћа на прошлу сцену и разговара сам са собом.	„Претходно сам мислио да је лако... – Али сада знам да није.”
15. Мулти-перспектива	Напишите кратку сцену из два угла гледања (две реплике за сваки угао).	„Видим да је мрак... – Мрак? За мене је сунце било јарко!”

Написати сценарио

Фабула и сиже

Фабула представља низ догађаја у хронолошком реду, док сиже открива информације постепено, могућим флешбековима, манипулацијом времена и изостављањем делова радње.

Јединство је важно: сваки елемент који се дода или уклони мора имати утицај на целину.

Писац или сценариста мора обратити пажњу на:

- веродостојност ситуација,
- психолошку дубину ликова,
- драматуршки набој,
- историјски и културни контекст.

Основни елементи сценарија:

- Главни лик: особа чији развој прати радња.
- Тешка ситуација: изазов или проблем који покреће радњу.
- Циљ: оно чему лик тежи.
- Противник / непријатељ: особа, сила или околност која отежава постизање циља.
- Претећа опасност: опасност по живот, безбедност или моралне вредности.

Сценаријска динамика

Сценарио⁵³ се гради на:

- представљању ликова,
- распореду сцена и епизода,

⁵³ Šion, 1989.

– балансу драматуршког темпа.

Споредни заплети: одмор, разбијање напетости, убацивање хумора, приказивање заплета из друге перспективе.

Загонетка и лажи: убацују се као драмски елементи који обмањују гледаоца или стварају напетост.

Ликови

Ликови имају различите нивое:

- Професионални ниво: улоге у послу, друштву.
- Лични ниво: породични и пријатељски односи.
- Интимни ниво: мисли, страхови, тајне.

Преображај лика: током приче лик може променити карактер, али та промена мора бити логична.

Циљ лика може бити у конфликту са спољним околностима, а споредни циљеви могу се нижити у низу.

Дружина и групни односи

Окупљање или распад групе ствара драму.

Чланови групе морају имати мане и слабости.

Драма се често развија кроз заједничке опасности или несреће.

Преокрет судбине

Обичан човек у необичним околностима.

Заплети могу бити покренути: дугом, новцем, дужношћу, љубављу, друштвеним статусом, поремећајем природе или правила.

Циљ лика може се мењати, а непријатељ бити особа, природа, друштво или унутрашњи страх.

Задаци

Идентификација фабуле и сижеа

Узмите кратку причу или сцену из филма / књижевног дела и раздвојите хронолошке догађаје (фабулу) и редослед у коме се они приказују (сиже).

Пример: „Јован проналази писмо, али га не чита одмах; флешбек открива његову прошлост.”

Основни елементи сценарија

Направите табелу са:

- главним ликом,
- циљем,
- тешком ситуацијом,
- противником,
- претећом опасношћу.

Пример: главни лик – Ана; циљ – спасити библиотеку; противник – локални инвеститор.

Развој лика

Изаберите лик и направите кратку биографију (три до четири реченице) укључујући личне мане и предности.

Опишите један тренутак пре и после преображаја лика.

Споредни заплет

Напишите кратку сцену која је спојена са главним заплетом, али уводи хумор или неспоразум.

Пример: Док главни лик трага за кључем, његов пас случајно креће у авантуру која прави комичне ситуације.

Лажу као драмски елемент

Направите сцену у којој један лик лаже, а публика или други ликови нису сигурни да ли је истина или не.

Пример: Лик тврди да је видео непријатеља, али касније се испоставља да је све била заблуда.

Дружина и групна динамика

Направите кратку групну сцену са три до четири лика. Један од њих је „слаби члан”, а други покрећу радњу.

Опишите реакције и интеракције.

Преокрет судбине

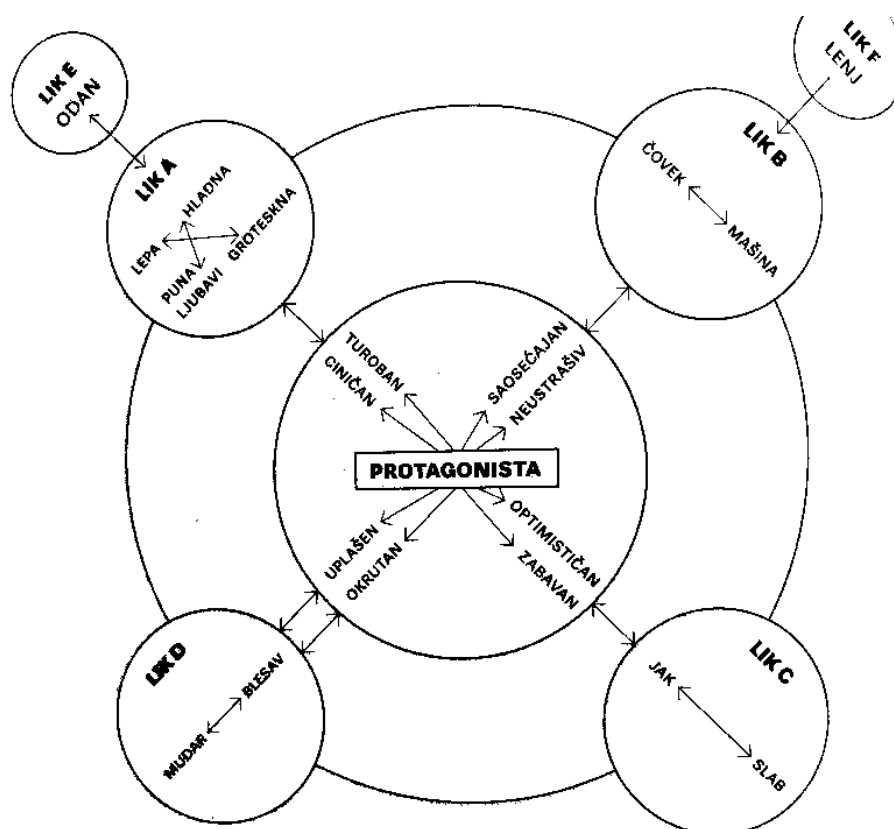
Напишите кратку сцену у којој обичан човек постаје херој или доживљава изненађујућу промену.

Пример: Радник у банци случајно спречава крађу и открива свој скривени таленат.

Дијалог и контрапункт

Напишите кратак дијалог у којем ликови говоре о једној теми, али радња и ситуација указују на нешто сасвим друго.

Пример: „– Волим твој врт. – Да, али погледај ко се крије иза ћошка...”

Meki, 2021, 400.

Креирање покретачког инцидента⁵⁴

Кулминација последњег чина је убедљиво најтежа сцена на којој ћете радити: то је душа приповедања. Уколико није успела, ни прича није успела. наредна сцена по тежини за писца је покретачки инцидент централног заплета. То је сцена коју прерађујемо више од било које друге. Постоји неколико питања која себи треба да

⁵⁴ Meki, 2021, 221.

поставите и она ће вам помоћи да видите како би та сцена требало да изгледа.

Шта је најгоре што може да се догоди протагонисти? Како би могло да се испостави да је то што је најгоре у ствари на крају нешто најбоље што је могло да му се догоди?

Крамер против Крамера. Најгоре: Крамер (ког глуми Дастин Хофман), човек опседнут својим послом, доживљава праву катастрофу када га жена напусти и остави му дете. Најбоље: испоставља се да је то био шок који му је био неопходан да би остварио своју несвесну жељу да постане неко ко уме да воли.

Слободна жена. Најгоре: када јој супруг каже да је оставља због друге жене, Ерика (тумачи је Џил Клејбург) повраћа. Најбоље: испоставља се да је његов одлазак за њу било ослобођење и онда она, која је дотад живела тако да је потпуно зависила од мушкарца, успева да оствари своју несвесну жељу, да стане на сопствене ноге и постане независна.

Или: шта је оно најбоље што би могло да се догоди протагонисти? И како би на крају могло да се испостави да је то најгоре што га је задесило?

Смрт у Венецији. Фон Ашенбах (тумачи га Дирк Богарт) у епидемији куге изгубио је жену и децу. Отад се закопао у свој рад и стигао до тачке физичког и менталног колапса. Лекар га шаље на опоравак у бању у Венецији. Најбоље: тамо се лудо, безнадежно заљубљује у дечака. Та страст према невероватно лепом дечаку, и немогућност те љубави, доводе га до очаја. Најгоре: када куга стигне до Венеције и мајка журно одводи дечака, Фон Ашенбах остаје да ту сачека смрт и избављење из својих мука.

Инцидент који покреће⁵⁵

Кум, други део. Најбоље: када је Мајкл (тумачи га Ал Паћино) постао дон криминалне породице Корлеоне, он одлучује да породицу уведе у свет легитимног пословања. Најгоре: строго се придржавајући окрутних мафијашких правила лојалности, он убија своје најближе сараднике, удаљава се од жене и деце, и на крају убија и свог брата, после чега остаје очајник који у својој души налази само празнину.

Прича може да прође кроз неколико циклуса који се држе тог обрасца. Шта је најбоље? Како то најбоље може да постане најгоре? Како би могло да се поново преокрене и постане спас за протагониству? Или: шта је најгоре? Како би то могло да постане најбоље? Како би могло да се претвори у најгори усуд? Ми идемо све до тачке „најбоље” и „најгоре” јер прича – када је уметност – не говори о оним (о)средњим пределима људске егзистенције.

Покретачки инцидент има такав утицај да нам омогућава да стигнемо до самих граница егзистенције. Он је нека врста експлозије. У акционом жанру то може да буде права експлозија; у филмовима друге врсте може да буде нешто сасвим затомљено, рецимо чак и само осмех. Но, колико год он био суптилан или пак директан, тај догађај мора да поремети статус кво протагонисте и да његов живот избаци из постојеће шеме, тако да хаос почне у њега да продире. Морате да пронађете разрешење за тај поремећај, то разрешење наступа у тренутку кулминације, а она води у нови поредак у универзуму, бољи или гори од онога који је постојао на почетку.

⁵⁵ Meki, 2021, 233.

Наслови

Наслов је књижевни сигнал – пример *Вешања Џорџа Орвела*⁵⁶

Наслов у књижевности није само „име” текста. Он је сигнал читаоцу: сугерише жанр, тон, могући тип читања, па чак и однос текста према стварности.

Добар наслов активира „хоризонт очекивања” – читалац још пре читања наслућује шта текст јесте и како га треба схватити.

Пример за то је Орвелов есеј *Вешање*.

2. Проблем: Да ли је *Вешање* фикција или документ?

Дуго се сматрало да је Орвел у *Вешању* описао стварно вешање коме је присуствовао. Међутим, неки биографски подаци упућују да он никада није гледао вешање, те да је текст можда – бар делимично – фикција.

Ипак, оно што је важно јесте да ниједна нова чињеница не може да измени начин на који читамо Орвелов текст. То је знак да *Вешање* функционише као књижевно дело, независно од документарности.

3. Упоредни пример: новински извештај Мајкла Лејка

Мајкл Лејк описује шта крвник заправо види, даје новински извештај о вешању на Новом Зеланду.

Тај текст:

– ослања се на конкретне податке (имена, датуме, процедуру)

⁵⁶ Lodge, 1988, 292–296.

- жели да увери читаоца у веродостојност
 - губи смисао ако се утврди да новинар није био присутан
- Другим речима: његова вредност зависи од чињеница.
- Супротно томе, Орвелово *Вешање*:
- наставља да функционише и када би се показало да је фикција
 - има унутрашњу структуру која га чини књижевним делом
 - није засновано на спољашњој „истини”, већ на уметничкој

4. Како наслов обликује читање?

4.1. Лејк: новински, документарни наслов

„Мајкл Лејк описује шта крвник заправо види”

→ најављује сведочење, фактографију, приступ „ја сам био тамо”.

То читаоца води ка нефикционом очекивању: текст треба да пружи информацију.

4.2. Орвел: једноставан, симболички наслов

„Вешање”

→ једна реч, именује поступак, али не обећава фактографију.

Та врста наслова:

- универсализује тему (није реч о једном човеку него о феномену)
- ствара могућност алегоријског, моралног, филозофског читања
- омогућава да се текст чита као уметничко истраживање смртне казне, не као извештај

5. Шта текст „ради” а шта наслов откључава?

Орвелова прича има унутрашњу структуру која је карактеристична за књижевност:

- два „успоравања” радње (упад пса, затвореникова молитва)
- постепено грађење теме времена, живота и смрти
- јасан морални акценат који се изводи изнутра, не споља

Наслов *Вешање* читаоца усмерава да све ове елементе чита као уопштење, као увид у природу смртне казне – а не као опис једног конкретног догађаја.

Наслов обликује начин читања – пре него што уопште отворимо текст.

Назив може сугерисати жанр, чак и када текст није јасно жанровски одређен.

Уметнички наслови често:

- избегавају конкретност
- упућују на идеју, не на догађај
- подстичу тумачење, а не само препознавање чињеница

Вешање показује да наслов може да „одвоји” текст од стварности и стави га у домен књижевности.

freepik.com

ПЕСМА / ЦИТАТ	МОГУЋИ НАСЛОВИ	ПРЕДВИЂЕНИ САДРЖАЈ	ИЗАБРАНИ НАСЛОВ	ОБРАЗЛОЖЕЊЕ
„Ја сам ветар који шапуће кроз празне улице...”	Ветар и сенка; Тражим лице; Шаптачи у празним улицама; Смех ⁵⁷ усред плача	Лирска минијатура, осећај усамљености, трагање за смислом		
„Град спава, али моје мисли будно лутају...”	Ноћ и прозор; Будне мисли; Последња нада; Улице ка светлости	Лирски запис, мотивација на размишљање, симболика светлости и наде		
„Сећам се летњег ветра на обали реке...”	Летњи ветар; Речи и обећања; Обала и мириси; Тренуци љубави	Сентиментални фрагмент, успомене, љубав и природа		

⁵⁷ В. Проп, 2017.

Песма

УВОД

Гласови

Лирски субјекат и пејзаж

Фигуре дикције

Фигуре речи

Фигуре конструкције

Фигуре мисли

УВОД. Песма и певање: књижевни звук и његова стварност. Као што читаоци желе да књижевни ликови постану стварни, људи често маштају да песме које воле могу „оживети” у простору, да се њихове речи чују као стварни гласови. Према Парандовском у „Алхемији речи”, стихови добијају конкретан „адресни” карактер у свести слушаоца – то могу бити улице, собе или позорнице на којима је песма „живела” у машти певача. Споменици и оживљени наступи, попут оних на фестивалима или у музичким музејима, показују како песничке речи добијају трајни физички и звучни печат у стварном свету. Слушалац пролази кроз „сумњиве” сигнале у мелодији, ритму и акцентима, анализирајући осећања и намере аутора или интерпретатора, слично детективу који реконструише карактер из трагова. Машта слушаоца реконструише тон, темпо и могући контекст песме, од ситних детаља као што су ритам корака и покрети певача, до могућег емоционалног окружења у којем је песма настала.

Грађење мелодије и значења. Песма се конструише кроз звук, темпо, ритам, интонацију и употребу гласовних боја⁵⁸. Детаљи као што су висина тона, нијансе, пауза, динамика и ритмичка структура помажу слушаоцу да формира психолошку слику песме. Значење се надограђује кроз текст, метафоре, алитерације и риму, као и кроз емоционалну боју гласа извођача. Нпр., интонација може да пренесе кривицу или радост, у висини гласа показује узбуђење, док паузе и тихи делови указују на размишљање или тугу. Вежбе у певању могу укључивати анализу песничких мотива, интерпретацију емоција, визуализацију ритма и технику изговора, омогућавајући дубље разумевање песничког дела.

⁵⁸ Chevalier, Gheerbrant, 1987.

Типови песама и начини интерпретације. Песме могу бити индивидуалне, са јасно наглашеним личним емоцијама, или типске, у којима се приказују колективни осећаји и традиције – народне, професионалне или тинејџерске песме. Типови настају као одраз друштвеног контекста и користе се за преношење универзалних искустава. Начини интерпретације укључују гласно извођење, шапутање, говорни ритам, као и инструменталну пратњу. Комбиновањем специфичних техника са песничким текстом и емоционалним стањем певача, слушалац добија потпуну представу о значењу песме и њеној унутрашњој снази.

Мотив и мелодична фабула. Мотив у песми може бити кратка мелодична целина или ритмички образац који осликава тему. Динамички мотиви покрећу емоционални ток, док статички мотиви омогућавају слушаоцу да дубље осети атмосферу. Фабула песме представља низ узрочно-последичних звучних и текстуалних догађаја – стихове и рефрене – где мотиви обликују ток динамички осећања, а статички служе за развој атмосфере и духовне дубине. Примери могу укључивати песме са променљивим ритмом, као што је традиционална народна музика, или модерне песме са сложеном инструменталном структуром, где се мотиви могу анализирати као градивни елементи мелодије.

Мотивација певача. Мотивација за певање може бити друштвена – наступ пред публиком, слављење, традиција; психолошка – изражавање осећања, страсти или туге; или судбинска – случајно откривање песме која ослобађа емоције. Разумевање мотивације певача омогућава различите интерпретације исте мелодије и текста. Вежбе укључују анализу тонских и ритмичких акција у различитим контекстима, као и

препознавање мотивисаних промена у интонацији, темпу и динамици.

Драмска и музичка композиција. Композиција песме одређује редослед мелодијских и текстуалних мотива. Драмска композиција у песми може укључивати експозицију (уводни стих), заплет (растућа емоционална напетост), кулминацију (јачина или висина тона), перипетију (неочекивани преокрет у ритму или тексту) и расплет (резолуција мелодије). Музичка композиција може бити линеарна, паралелна или циклична, што омогућава певачу да манипулише временом и простором песме и створи драматичну интеракцију са публиком.

Језик и звучна структура. Речи у песми имају више слојева: приземни – дословно значење, и таван/подрум – метафорички, симболички, емоционални слојеви. Певач и слушалац „пењу се” по овим слојевима, осећајући дубину текста и музике, откривајући лична и универзална значења. Симболика речи и звука омогућава повезивање земаљског и надземаљског, као што то показују примери народних песама.

Емоционални и сензуални доживљај песме. Песма није само значење – она преноси емоције, интимност и страст. Ритам, глас, паузе и акценти делују као мост између тела и душе, омогућавајући слушаоцу да осети најфиније емоционалне нијансе. Вежбе могу укључивати слушање и интерпретацију личних доживљаја песме, визуелизацију музичких и емоционалних елемената, што продубљује разумевање поетске и музичке моћи песме.

Припрема и кретање извођача. Наступ песме почиње припремом певача – техничком, емотивном и психичком. Почетак извођења често ствара напету атмосферу, формира публику и

најављује могуће емоционалне обрте. Певач пролази кроз тестове контроле гласа, интерпретације и сценске присутности, показујући упорност, концентрацију и солидарност са музичком групом или публиком.

Суочавање са препрекама и помоћ музике. Током извођења, певач се суочава са акустичким, техничким или емоционалним изазовима. Контрола ритма, динамике, дисања и интерпретације постаје пресудна. Подршка других музичара, инструменталиста или хора омогућава савладавање препрека, док пажљива комуникација са публиком појачава ефекат песме.

Циљ и симболика завршетка песме. Крај песме носи симболичку и емоционалну тежину – достигнуте ноте и речи стварају осећај трансформације, катарзе или духовног преживљавања. Слушалац и певач се трансформишу кроз звук, док завршетак песме оставља трајни утисак, подсетник на емоције и значење које су кроз мелодију и текст пренели.

Као и код приче, суштина добре песме често је у ситуацији и искрености извођења, а не само у унапред смисленој композицији. Песма добија органски живост, а слушалац открива нове детаље и нијансе, баш као што се у причи ликови развијају из ситуације, а не из претходно испланираног заплета.

freepik.com

Гласови

Размислите који су ваши омиљени гласови.

Покушајте да дефинишете утисак који остављају – упоредите их са неком ствари.

Примери:

- Љ – меко и спљоштено, слатко, лепљиво, као ратлук.
- Л – светло, прозрачно и лако, као млеко у чоколади, као јутарњи дан.
- Џ – изненадно, грубо, кратко, као случајна псовка или ударац камена.
- Р – вибрирајуће, разбуђено, као точак што се ухватио брзине, тандрчак.
- Ш – тишина која шушти, као лишће под стопама.

1. ВЕЖБА — Реченица са једним гласом

Изаберите један глас који волите и направите реченицу у којој се он понавља.

Затим сакупите неколико речи са тим звуком и повежите звучање и значење.

На крају од једне речи направите породицу речи и кратку ритмичку вежбу.

Примери реченица:

- М – Меки мрак мирише на маглу и минуте који млеће ћутање.
- С – Сабласно се смеје стара сува смрека на сувом брегу.
- Љ – Љубичаста љуљашка, љуља, љупка љуљка у летњем ваздуху.
- Т – Тихо тутње трамваји, тапкају туђи трагови тротоаром.

Пример: речник и породица речи

Изабрани глас: Ш

Речи: шапат, шушањ, шум, шуштати, шљапнути, шапнути, шмугнути.

Утисак: све речи носе нешто меко, пригушено, понекад тајанствено; као да звук покушава да остане непримећен.

Породица речи од речи шапат:

– шапат, шапнути, нашапутати, шапћући, шапућив, шаптав, шаптљивост

Ритмичка вежба (разбрајалица)

Шу-шу, шуми шева,

у шуми се шапат снева;

шушти гранчица танка,

шева шапће: „спавај, мајка”.

Ритмичка вежба (успаванка)

Шапуће ветар око колевке мале,

шушка трава што је ноге свале,

шета тиха ноћ до твога прага –

шшш... све је мирно, спавај, драга.

2. ВЕЖБА — Речи из детињства

„Осмехујте се. Причајте. Смејте се. Певајте... Говорите му наше најлепше речи...” (Ћосић)

Сетите се речи које сте у детињству посебно волели због њиховог звука.

Опишите у неколико реченица зашто су остављале утисак – да ли су биле меке, окретне, смешне, „пухтеће”, звонке?

Пример мини-текста:

Када сам био мали, волео сам реч пропук. Имала је звук као да неко дува у облак прашине. И реч клопарати, јер је у њој већ био цео вагон који дрнда по шинама. Те речи су стварале слику, али пре слике долазио је звук – као да се читав свет претвори у једну играчку која прави буку само да ме насмеје.

3. ВЕЖБА – Ономатопеје и звук језика

Сматра се да народи формирају свој језик опонашајући природу свог краја.

Погледајте сама звучања:

- северни језици – хладни, кратки, оштри;
- тропски – таласасти, певни;
- медитерански – звонки, брзи;
- пустински – суви, шушкови, пуцкави.

а) Напишите своје омиљене ономатопејске речи

фију-фју, брум, цикоп-цок, жубор, пљап, хрк-хрк, трррр, тишш...

б) Измислите нове

тирлирири – кад сенке трепере на зиду.

шумбап – кад нешто меко скочи у воду.

вртла – кад се окреће ветроказ.

в) Наведите стране речи које волите по звучању

italiano – „mare”, „luce”, „pomeriggio”;

french – „douce”, „pluie”, „rouge”;

japanese – „hoshi”, „yume”, „kaze”.

Објасните који вам је језик најлепши – због мекоће, ритма или звучности.

г) Изаберите приказ пун звукова и бележите узвике

Пример: улична пијаца.

вришт, хоп!, шуш, брум, тра-ра-рам, клеп-клеп, фијууу, плас!

д) Направите нове глаголе и именице

виститати, фијушкати, брумбрумдање, шушкарање, пласнуће.

ђ) Сложите све у један звучно богат текст

Фијууу ветар се спусти низ кров, па уђе међу тезге где шушти шушкарање јесењих јабука.

Клеп-клеп кораци иду иза мога рамена, а негде иза угла чује се брумбрумдање мотора.

Све живо вриситка, звецка, шумори – град као да је једна велика ономатопеја.

4. ВЕЖБА – Текст о породици речи

Напишите текст о породичним речима – како се шире, шта значе, како се играју једна с другом.

Пример: породица речи *-лет-*

лет, летети, полетети, долетети, пролетети, залет, летачки, летелица, узлет, залетиште, летоплов

Пример текста о породици речи

Породица речи *-лет-* шири се као птица што маше крилима. Основна реч *-лет-* стоји у средини као небо у подне. Око ње се нижу остале: полеће, слеће, пролети, одлети. Свака носи исти корен, али другачији правац.⁵⁹ Свака реч из ове породице звучи брзо, ваздушно и високо, као да од самог изговора човек постане лакши.

⁵⁹ Likok, 1986, 81–91.

Лирски субјекат и пејзаж

Проучите на следећим примерима однос природе, пејзажа и лирског субјекта. Погледајте понуђене моделе са одговарајућим примером. Напишите и сами неколико реченица за сваки модел.

1. Лирски субјекат само је неутрални посматрач пејзажа

На врховима брда јутро се буди,
И златном прашином прве зраке сипа;
У даљини – река мирно хучи,
На води се магла лелуја као дремајућа свила.

Ништа се не миче, тек понека птица

Промакне небом, тиха као сенка,
И мени је да стојим и гледам –
Свет без мене, а ипак сав присутан.

2. Људско тело насликано је помоћу елемената из природе

Коса јој – поље зрелог жита
Што га поветарац меко таласа;
Осмех – први прелом дневне светлости
Кад се сунце роди иза брда.

Поглед јој – дубоко језеро

У ком се небо огледа без страха;
Глас – извор што тихо жубори
Скривен под каменом прошлог лета.

3. Осећања лирског субјекта изливају се и оспољавају у пејзажу

Данас је шума пуна мога немира:
Свако дрво као да дрхти заједно са мном,
Сваки лист шушти као моја мала тајна
Што би да се откотрља низ стазу.

Јутрос сам био радостан –
И сунце је тад било веће,
Трава мекша, мирис земље топлији.
Све што осећам – природа понови.

4. Осећања лирског субјекта толико су јака да мењају пејзаж
Ако заплачем, облаци се отворе,
И небо се проломи као стакло;
Ако се насмејем, сунце се распламса
И сва се васиона разгори у једном даху.

Кад заволим, горе звезде мењају ред,
Планете успоравају ход
Да би бар тренутак дуже трајала
Моја срећа.

5. Елемент из природе утиче на промену емоција лирског субјекта

Ветар је ноћас био болнији него ја:
У сваком удару носио ми је успомену

На нешто што бих хтео да заборавим.

Чуо сам у његовој храпавој песми
Како ми се срце наједном стеже;
И по његовом хукању знао сам
Да ће ме још дуго прогонити оно
Што не желим да чујем.

6. Пејзаж је унутра – елементи духовног живота као детаљи
природе

У мени је данас пуна река,
Кривуда, шири се, буја –
То су моје мисли што преливају
И траже обалу да одморе.

У дубинама ми светлуцају
Рибе малих успомена,
А на површини плутају сенке
Оних дана које још нисам разумео.

7. Сцена из природе развија се у алегорију људског живота
На ливади се окупише облаци
Као стара дружина што се враћа из рата;
Падају прве капи –
То су речи које нису хтеле да се кажу на време.

Муња раздваја небо на два табора,
Грмљавина започиње своју пресуду;
И све у томе личи на дом

Где свака свађа почне тихо,
А заврши се као олуја.

8. Људско друштво приказано је као елемент природе,
непогода

Понекад су људи као снежни наноси:

- Сваким дахом већи,
- Сваком речи хладнији.

У маси – ледени ветар,
У гомили – лавина што носи све пред собом;
А ја стојим на средини тог белог беса,
Тражећи камен у који бих укопао стопало.

9. Елемент из природе постаје алегоријска фигура с којом
лирски субјекат ступа у контакт

Месец ми је ноћас дошао на прозор
Као тихи, бледи путник;
Шапнуо ми је да не бринем,
Да су путеви дуги, али не и празни.

Облак је пришао за њим,
Најпре стидљиво, а онда као друг
Што носи стару рану;
Испричао ми је своју тугу –
И небо се расу у ситан плач.

ВЕЖБА

Узмите неку апстрактну именицу и претворите је у алегоријску фигуру:

Лепота, Доброта, Нада, Љубав, Снага, Тишина...

Напишите кратак текст у коме алегоријска фигура на неки начин учествује.

Пример:

Тада је у собу ушла Тишина,
босонога, али мирна као зимско јутро.
Села је крај мене и положила главу на сто.
„Не говори ништа”, шапнула је,
„ја ћу чувати твоје речи док не постану лаке”.

[illegible]

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

Фигуре дикције

Асонанца – понављање истих вокала.

Алитерација – понављање истих сугласника.

Анафора – понављање на почетку стихова.

Епифора – понављање на крају стихова.

Симплоха – комбинација анафоре и епифоре.

Палилогија – понављање речи на крају једног и почетку наредног стиха.

Вежбања

Вежба 1: Слушање и осећај вокала

Изаберите стихове из песме, читајте их наглас, послушајте вокале, запишите који изазивају „светле” или „тамне” емоције, дискутујте у пару о ритму и емоционалном ефекту.

Вежба 2: Обојена строфа

Узмите строфу песме, обојте сваки вокал по сопственом утиску, избројте вокале, сонанте и консонанте, напишите кратко образложење о утицају гласова на емоције.

Вежба 3: Асонанца и алитерација

Напишите два стиха за децу са асонанцом (повнављање вокала) и два стиха са алитерацијом (повнављање сугласника), прочитајте их наглас и анализирајте ритам.

Вежба 4: Анафора, епифора, симплоха, палилогија

Напишите кратку строфу за децу за сваку фигуру: анафора, епифора, симплоха, палилогија. Прочитајте наглас, обратите пажњу на звучни ефекат.

Вежба 5: Емоционални ефекат гласова

Изаберите песму, прочитајте наглас, затворите очи и послушајте осећај који производе вокали и сугласници, запишите који делови делују весело, тужно, смирено или напето, напишите кратак есеј.

Вежба 6: Мелодијска песма

Напишите песму (од четири до шест стихова) са минимум две фигуре дикције, прочитајте наглас, анализирајте ритам и звучни ефекат, дискутујте о међусобном деловању фигура на мелодику текста.

freepik.com

Фигуре речи

метафора, поређење, персонификација, синестезија, метонимија, синегдоха

Вежба 1: Поређења и метафоре

Изаберите неки од понуђених појмова (нпр. чежња, шумно, мисао, шкољка). Направите три поређења користећи „као” или „који / као што...”.

Претворите их у метафоре уклањањем делова који указују на директну упоредност.

Пример:

Поређење: „Чезња је као плам који гори ноћу”

Метафора: „Чезња пламти у ноћи”

Од једне метафоре направите кратку причу (од три до четири реченице).

Вежба 2: Персонификација

Изаберите именицу (нпр. прозор, камење, улица). Оживите је кроз персонификацију и употребите у краткој причи.

Пример: „Прозор зева на ветру, а улица ми намигује својим прозорима.”

Вежба 3: Синестезија

Изаберите чулне утиске (нпр. жубор, клик, бруј, хладноћа). Направите две реченице у којима спајате чулне сензације различитих чула.

Пример: „Дебела хладноћа пала је на град, а жубор воде узнемирио ми је уво.”

Додајте их у кратку песничку слику или причу.

Вежба 4: Метонимија

Изаберите један појам и анализирајте његове везе са временом, простором, узроком и близином других појмова.

Напишите две реченице у којима користите метонимију.

Пример: „Чаша је крикнула у руци госта” (чаша означава пиће, а не само предмет).

Вежба 5: Синегдоха

Направите слику у којој део означава целину или целина означава део.

Пример: „Јарбол се поноси на палуби” (јарбол означава цео брод).

Укључите је у кратку песничку причу или опис сцене.

Вежба 6: Освежавање и експериментисање са тропима

Узмите класичну метафору и „освежите” је синонимима⁶⁰, додајте епитете, или направите гротескну комбинацију појмова.

Пример:

Излизано: „Дунав љуби небо”

Освежено: „Дунав бестидно љуби небо”

⁶⁰ B. Lalević, 1974.

Гротескно: „Њен смех ме свег исцепа и пољупци точе све што дивљак руча” (Давичо)

Створите кратку песму (од четири до шест стихова) користећи ове технике и гледајући слику Синише Стојановића.

Фигуре конструкције

асиндетон, полисиндетон, елипса, анаколут, инверзија

Вежба 1: Превођење песме у уобичајени ред речи

Прочитајте песму Момчила Настасијевића. Направите реченице са уобичајеним распоредом речи, додајући само најнужније изостављене речи.

Пример:

Песнички стих: „Да утопим се у плаветнило твоје, Господе, жедан ја.”

Реченица: „Господе, ја сам жедан да се утопим у твоје плаветнило.”

Вежба 2: Препознавање асиндетона и полисиндетона

Асиндетон: Фигура низања израза без везника.

Полисиндетон: Понављање истог или различитих везника између речи или реченица.

Проналазите примере ових фигура у песми и препишите их.

Пример асиндетона: „И ветри твоји да крше ме земљи, прегибљу, снези на мени презиме.”

Пример полисиндетона: студенти могу сами издвојити редове где се везници понављају.

Вежба 3: Препознавање и коришћење елипсе

Елипса: Изостављање делова реченице који су нужни синтаксички, али се могу разумети из контекста.

Направите две реченице у којима ћете применити елипсу на основу песме.

Пример: „И ветри твоји... снези на мени презиме.” → „И ветри твоји снези на мени презиме.” (изостављен је помоћни глагол).

Вежба 4: Анаколут у песми и примена у кратким реченицама

Анаколут: Нагла промена реда или прекид мисли, свесно или несвесно, као стилска фигура.

Проналазите места у песми где мисли „прелазе” једна у другу и направите кратке примере у којима се свесно користи анаколут.

Пример: „У мени се да небеса твоја огледну, и ветри твоји да крше ме земљи.”

Вежба 5: Инверзија за наглашавање

Инверзија: Обртање уобичајеног реда речи ради наглашавања.

Проналазите инверзију у песми и направите две кратке реченице са истим ефектом.

Пример: „Блажен у теби да занемим” → уобичајено: „Да занемим, блажен сам у теби.”

Вежба 6: Анализа осећања и интерпретација поетске сцене

Замислите да се у песми ради о човеку-ауторитету и ономе кога он негује.

Пронађите у песми осећања која гаје један према другом (веровање, захвалност, пажња, дивљење).

Објасните у којим поступцима или стиховима се она показују.

Интерпретирајте стихове:

- Блажен у теби да занемим,
- и од нема мене
- стена да прозбори гори,
- гора цвећу.

Написати кратак текст о томе како поетска сцена изражава јединицу људског и божанског, тишину као духовно присуство и синтезу природе и човека.

[illegible]

Фигуре мисли

мејоза, хипербола, тапеиноза, еуфемизам, иронија, перифраза, парадокс, астеизам, градација, литота

Вежба 1: Карактер и перцепција света

Направите два кратка текста о истој ситуацији:

Како би особа склона хумору видела ову ситуацију?

Како би особа склона озбиљности видела исту ситуацију?

Циљ: Разумевање како лични карактер одређује избор фигуре мисли.

Вежба 2: Дијалог о теми мале свакодневне храбрости

Напишите кратак разговор између две особе тако што ће једна користити фигуре мисли које увећавају значај (хипербола, парадокс), а друга оне које га умањују (мејоза, литота).

Циљ: Вежба контраста у стилским изразима.

Вежба 3: Тон и благи / груби изрази

Напишите два кратка дијалога:

Једна особа користи непристојне или непримерене речи (тапеиноза).

Друга користи блаже, прикривене речи (еуфемизам).

Циљ: Разликовати грубе и благе емоционалне изразе у тексту.

Вежба 4: Иронија, перифраза и парадокс у говору

Направите мини-дијалог (у три до четири реда) у којем се користе:

- иронија: казивање супротног од онога што се мисли, прикривена поруга
- перифраза: описно означавање особине или предмета
- парадокс: противречан закључак који упућује на дубљи смисао

Циљ: Развијање способности препознавања и употребе ових фигура у дијалогу.

Вежба 5: Степеновање и супротности

Напишите два кратка дијалога:

Градација према климаксу (слабије → јаче особине) и антиклимаксу (јаче → слабије).

Литота: наглашавање значења неког појма негирањем супротног.

Циљ: Показати како се степеновањем и супротностима постиже стилска ефектност.

Вежба 6: Креативни дијалог и анализа стрипа / кратких прича

Осмислите дијалог сами користећи најмање три различите фигуре мисли.

Истражите стрипове или кратке приче и идентификујте фигуре мисли које ликови користе.

Групишите ликове према томе да ли су више „реални” и озбиљни или више „комични” и хумористични.

Циљ: Примена теорије на креативне и визуелне текстове.

freepik.com

Очекивање да наставак текста крене у неком правцу такође је део књижевне традиције. Наставак који добијамо, директан је допринос конкретног аутора, који тиме успоставља и однос према постојећим моделима, тако што их изигра, извргне руглу, баца у прашину, понизи, доради, „усјаји” стилски или обогати психолошки. То је својеврсна игра између писца и читаоца. Ово се односи и на поетска, прозна или драмска дела, јер сваки читалац има у свом дотадашњем читалачком искуству један скуп познатих и савладаних књижевних конвенција и језичких фраза. Ако писац успешно изненади читаоца, хоризонт очекивања пада и структурира се поново, са променама које доносе нови односи и њихова међусобна осветљавања.

Објасните како се наш дух игра на пресеку стихова. Како бисте очекивали да се настави?

Нпр.:

То иза сна, знам

златан прах остане по њој

И у пољупцу

презреле брескве сласт

Зри љубав. Подне

песма Момчила Настасијевића, *Сан у подне*

Проучите логику пресецања стихова у *Облаку* у *панталонама* Владимира Мајаковског. Обратите пажњу како се врши монтажа слике овим пресецима, и монтажа тока текста.

Ви мислите, бунца маларија?

То је било,

било у Одеси.

„Доћи ћу у четири”, рекла је Марија.

Осам.

Девет.

Десет.

Ево, и вече
у ноћну страву бежи,
вече децембарско
с прозора
у магли.

У старачка леђа смеју се и ржу
канделабри,

Мене више нико препознати не може:
ја сам згрчена
гомила
жила.
Шта таква гомила пожелети може?
А много хоће таква гомила.

Јер више није важно
ни то што сам од бронзе,
ни то што срце моје –
од гвожђа хладног –
бије.

Ноћу и човек свој звек
у нешто женско, меко,
пожели да скрије.

Изненађујући, и нови, у тексту, понекад, могу да буду само пресеци код превођења у стихове. Има песама које су написане тако да сваки стих има само по једну реч. Са тачком или без тачке: објасните разлику.

Оно што важи и за логику везаног стиха, да су речи које су стављене на почетак или крај тако истакнуте за истраживање, такође и речи иза којих следи цезура, важи и за слободан стих. Ако мислите да је нека реч важна, пунозначна, не помоћна или везна, може се ставити засебно у нови ред.

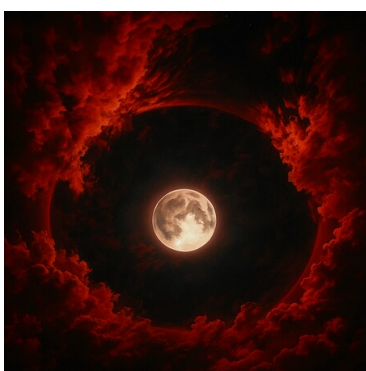
Обликовање мисли, или слике, преко реченице, поступно је. Треба пружити читаоцу прилику да о речима на истакнутом месту поразмисли као о посебној тајни. У том смислу, ограничења у просторној организацији текста не постоје. Могуће је чак и једну једину реч разложити на слова или слоге и сложити у неколико узастопних или некако другачије распоређених стихова.

Вежбе за групу:

1. Сви чланови групе нека наведу место где су се упознали са својом љубављу. Рецимо, на пијаци, код тезге за патлиџан, испред излога продавнице, сео је поред мене првог дана у школи и сл. Од скупљених примера, простим низањем формирати текст. Покушајте да преоломом стиха учините песму динамичнијом и пунијом у значењима.
2. Било који краћи текст, новински, психолошки, административни, поруке из телефона, ако су вам

инспиративне, покушајте да преломљеним стихом појачате и учините упечатљивијим. Вежбајте упорно, забављајте се, док не откријете модел који је вама најприроднији, чиме откривате и део личног стила.

3. Размотрите однос између места пресека стихова и мелодије стиха. Има песника који на овај начин остварују сопствени ритам, оркестрацију песме а такође се играју музиком или остварују какав други ефекат. Присетите се примера. Текстови Станислава Винавера у овом смислу су врло илустративни.

freepik.com

freepik.com

Примери за вежбање из збирке Љиљане Марковић: *На вечери са Месецом*

Једну собу

Једну собу
зовем, један балкон
нека буде отворен
нек приђу брда и заузму
положаје
позивам их
да мењају своја светла
нек се згушњавају, нестају
или обасипају сјајем
затим трешњу, пуну
разговора
с птицама, дакле, да дође испред
балкона
а воде нека све потеку топле
[...]
Љиљана Марковић

Јавна лица

Сетих се једном да их искључим и
одједном, мој живот
враћа се
испод бехара на улици
хлеб мирише време се простире
у недоглед људи опет
разговарају

Ах, радости
Опет ћу да расподам са срцем
шта је нама мило

Љиљана Марковић

Песма преко колажа

1. Узмете неке новине и исечете слике, детаље слика, наслова и сл. Сложите на једну гомилу. Нека буду слике из разних типова новина, да имамо разноврсније мотиве.
2. Онда, узмете лист блока бр. 5 или те величине картон и сл. (Виделе смо једном то урађено на дволисници новинског листа – тад није лоше да се ојача да буде мало чвршће).
3. Прављење колажа! Гледајте да прво залепите за подлогу веће комаде који одговарају вашем плану. Затим одозго, у различитим саодносима лепите остале делове, делиће слика, текстиће, наслове, поједине речи, знаке интерпункције и сл. Можете да додате и неку вашу стару фотографију или неки стари ликовни рад. Било би лепо да не буде прекрупно, нека има бар седам занимљивих сцена и детаља.

Важно: не обраћајте пажњу на законе физике, хемије и биологије, саобраћајна правила и сл.

4. Онда напишите седам до девет реченица у којима се описује ваш колаж, дословце. Немојте осећања и мисли него рецимо:

Двоје стоје на клупи на облаку.

На билборду на ауто-путу пише...

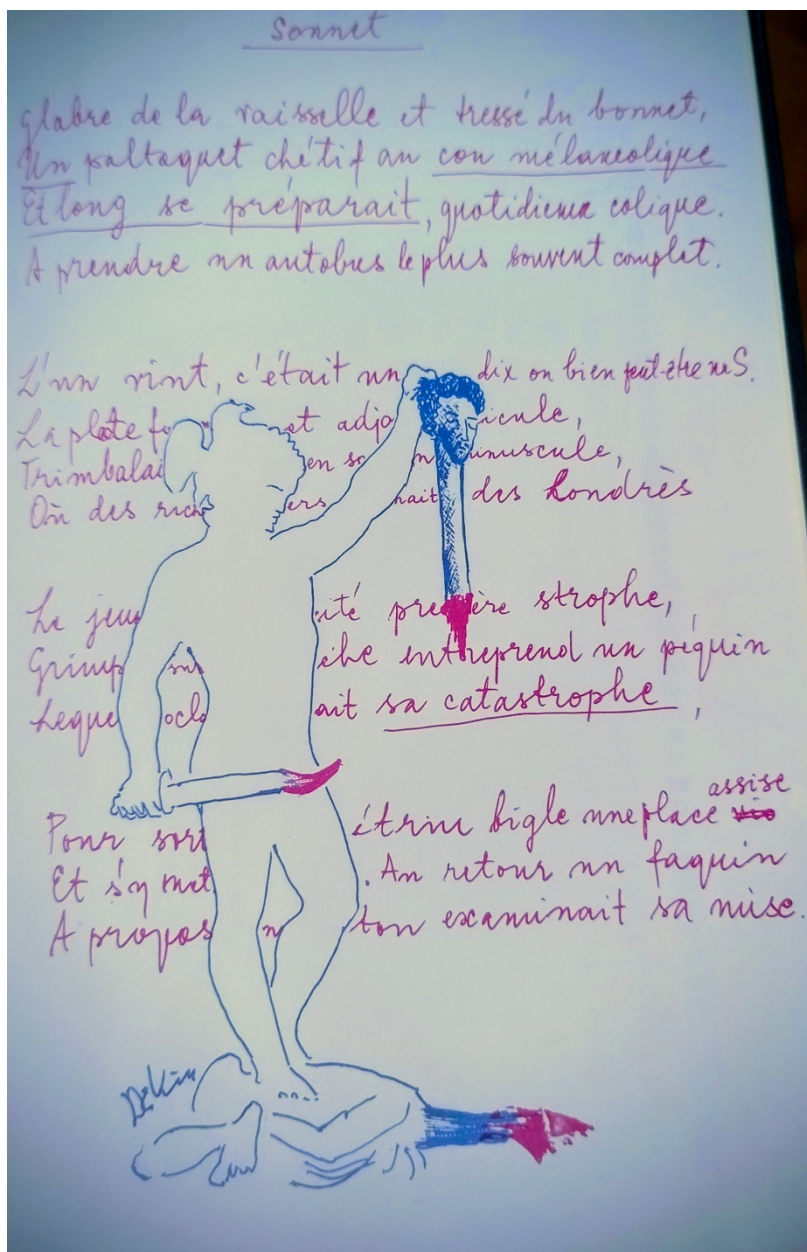
Јурим с ветром у торби...

У овој трави нађем осам пари жутих ципела и сл.

Ви описујете, значи, у неколико реченица свој колаж.

5. Кад то напишете, поређајте по некој својој логици и дајте наслов том тексту.

Затим можете да преломите текст у стихове као што је радио Мајаковски.

Keno, 1993.

Ово завршно вежбање инспирисано је *Стилским вежбама* (*Exercices de style*) француског писца Рејмона Кеноа, једног од оснивача групе УЛИПО (*Ouvroir de littérature potentielle*) – „Радионице потенцијалне књижевности”. УЛИПО је полазио од идеје да се књижевна креативност може подстаћи управо увођењем разних ограничења, правила и формалних поступака. Кено је у својој књизи једну једноставну анегдоту поновио више од деведесет пута, сваки пут у другом стилу, регистру или поступку, показујући да стил није украс, већ начин на који се значење гради. У овом задатку ћете покушати нешто слично: узети кратку основну причу или опис и обрадити га у различитим стилистичким варијантама. Као оријентацијом можете се послужити неким од поступака које је и Кено предлагао:

Лаконично – најкраће могуће, само суштина.

Реторички – уз бројне упитне, узвичне или наглашене фигуре.

Поетски – ослањајући се на метафоре и ритам.

Телеграфски – у кратким, исцепканим белешкама.

Пародијски – опонашање неког препознатљивог стила или жанра.

Научни стил – као да је у питању стручни извештај или анализа.

Дечји стил – поједностављено, са наивним или непосредним тоном.

Драмски дијалог – претварање приче у размену реплика.

Интерјекције – прича дата преко узвика и емоционалних експлозија.

Убрзано / Успорено – промена ритма и „монтаже”.

Циљ је да кроз промену стила видите колико се сама суштина приче мења – како се другачије осећа, какву атмосферу ствара и какав глас добија.

БЕЛЕШКА

У аутобусу С за време највеће гужве. Један тип од својих двадесет шест година, са дугим вратом као да су му га истегли и са шеширом на коме траку замењује узица. Људи силазе. Поменути тип отреса се на свог суседа. Пребацује му да га овај гурне сваки пут када неко прође. Глас пискутав и злобан. Када угледа једно слободно место, хитро се устреми на њега. Два сата касније сретнем га поново код Кур де Рома, поред станице Сен Лазар. Сада је у друштву неког свог друга који му каже: „Требало би да даш да ти се пришје једно дугме на капуту.” Показује му где (на разрезу) и зашто.

РЕТРОГРАДНО

Требало би да пришијеш једно дугме на капуту, рече му његов пријатељ. Срео сам га на Кур де Рому видевши га претходно како се устремљује на једно слободно место у аутобусу. Протествовао је против неког путника који га је, како рече, гуркао сваки пут када би неко прошао. Овај је мршави младић носио је некакав смешан шешир. То се догодило на платформи препуног аутобуса С данас у подне.

МЕТАФОРИЧНО

У срцу дана, бачен у гомилу сардина које се муче у утроби тврдокрилца с белом љуштуром, један главрати ћуран сручи одједном свој бес на неко мирно створење, и његов говор запара ваздух још влажан од приговора. Затим, повучена ковитлацом празнине, птица се стрмоглави. Видех је поново још истог дана у

суморној градској пустињи, где је људска надменост прекоревала због неког бедног дугмета.

ДУГА

Једног дана нађох се на платформи љубичастог аутобуса. Био је тамо неки доста чудан младић: врат боје чивита, конопчић око шешира. Одједном он се побуни против једног плавог господина. Буквално је почео да га вређа гласом зеленим од беса, јер га је овај гуркао сваки пут када неко сиђе. Рекавши то, он се приближи жутом седишту, затим седе. Два сата касније сретох га поново пред наранџастом станицом. У друштву с пријатељем који му саветује да пришије дугме на свој црвени капут.

РЕЦЕНЗИЈА ИЗДАВАЧА

У свом новом роману, којем не недостаје овом писцу већ својствена топлина, романијер Икс, чија су нам многа ремек-дела већ позната, потрудио се да изведе на сцену само врло изразите личности које се крећу у једном познатом и свима, старима и младима, блиском свету. Радња романа збива се, дакле, у једном аутобусу, где се јунак ове повести сусреће с једном доста загонетном личношћу која започиње с њим свађу. У завршној епизоди читалац ће се поново срести са мистери-озним јунаком који сад с напрегнутом пажњом слуша савете свог пријатеља, једног чувеног дендија. Цео роман одише љупком и у исто време тајанственом атмосфером коју је наш романијер успео да наслика с необичном спретношћу.

НЕЗНАЊЕ

Ја, богами, не знам шта хоће од мене. Да, узео сам С око подне. Је ли било света? По свој прилици, знате, у то време.

Младић с мокрым шеширом? Врло могуће. Ја не завирих људима у њушку. Баш ме боли за њих. Нека плетена врпца? Око шешира? То је збиља необично, но ја, што се мене тиче, баш ме брига за такве ствари. Плетена врпца... свађао се с неким господином? То ме нимало не чуди, има тога.

Да ли сам га поново видео сат који после? И то је могуће. У животу има и чуднијих ствари. Тако, нпр., сећам се отац ми је причао да...

ФИЛОЗОФСКИ

Једино велики градови могу да презентују феноменолошкој спиритуалности есенцијалност темпоралних и импробабилистичких коинциденција. Филозоф који понекад уђе у ништавно и утилитарно небиће неког аутобуса може ту да запази, луцидношћу свог духовног ока, безбојну и неодређену појаву једног профаног и тужног бића с дугим вратом таштине и са шеширом окруженим плетеном траком игноранције. Ово створење без праве сазнајности интелигенције почне каткада да оптужује, вођен категоричним императивом свог елан витале, и да се буну против неберклијевске иреалности једног телесног механизма неоптерећеног сазнајношћу. Овакав морални став натерује онога од њих који је „најмање сазнајан” ка једној просторно-временској празнини где се он декомпонује у свој примарно-антропоидни положај. Овакво се филозофско истраживање наставља обично у изненадном, но анагогичком сусрету тог истог бића праћеног својим неесенцијалним репликантом *arbiter elegantiarum*, који му нуминално саветује да транспонује на један сазнајни план концепт дугмета на капуту, дугмета које је из социолошког аспекта ситуирано сувише ниско.

СОНЕТ

Ћосав као тањир, с капом и покуњен,
Један кржљав клипан с вратом попут врча
Спремаше се дуго, сред свагдашњег грча,
На тај аутобус, најчешће попуњен.

Деветка, десетка, ил' је можда то С.
Платформа, климава попут звечке дечје.
Належе гомила на груди му зечје,
А буржуји бесни пале цигар „лондрес”.

Млад жирафон, поменут у првој строфи,
Нађе се у гужви где је свако „фин”,
И где свако тежи туђој катастрофи.

Да се спасе муке разроке на путу,
Седе. Време тече. Затим један факин
Гледао му дуго дугме на капуту.

ТЕЛЕГРАФСКИ

АУТОБУС ПУН СТОП МЛАДИЋ ДУГ ВРАТ ШЕШИР ГАЈТАН
ПЛЕТЕН ПРЕКОР НЕПОЗНАТ ПУТНИК БЕЗ ВИДЉИВОГ
РАЗЛОГА СТОП ПИТАЊЕ ПРСТИ НОГЕ ПРИГЊЕЧЕНИ ДОДИР
ПЕТЕ ИЗГЛЕДА НАМЕРАН СТОП МЛАДИЋ СМЕСТА ПРЕСТА С
ГЛАСОМ ПРОТЕСТА ЗБОГ СЛОБОДНОГ МЕСТА СТОП
ЧЕТРНАЕСТ ЧАСОВА ТРГ РОМ СТОП МОМАК СЛУША МОДНЕ
САВЕТЕ ДРУГА СТОП ПРЕМЕСТИТИ ДУГМЕ СТОП ПОТПИС
АРКТУРУС

ХАЈ-КАЈ

То је С
дуг врат папучица крик и узмак
станица и дугме сусрет.

(Кеноов додатак за потенцијална вежбања уз његово издање из
1963. године)

нервозно
тескобно
раздрагано
каламбур
калиграми
посвета
грозоморно
забелешка читаоца
писмо издавача (којим се одбија рукопис)
висока мода
ребус
загонетка
љубавна изјава
зрикаво
глувонемо
слепачки
пијаначки
параноик
малоумно

делиријум тременс
вилинска игра
правила неке игре
игра карата
закон
судска одбрана
анафоре
епифоре
народно учење
страх
радост
поносно
тужно
тајанствено
оштроумно
псовачко писмо
протестно писмо
мали огласи
реклама
настојница
инкасант
књижевна критика
позоришна критика
филмска критика
филмски приступ
изјава саучешћа
моденска критика
отмено

нацврцкано
хаотично
симболи
басна
цвет реторике
катедарска слаткоречивост
политичка слаткоречивост
додела награде
судска оптужба
пливање
атрибути
занос
глад
умор
мудра изрека
двоумљење
судска елоквенција
облапорно
колаж
зезаторски
хијероглифи
феноменолошки
детективски
укрштенице⁶¹

своју анегдоту бирате сами
као и начине како је причате, негујете, чувате...

⁶¹ Keno, 1993.

Индекс

- А**
Амерички психо 134
Андрић, Иво 25, 26, 42–44, 46, 80, 145, 146
аспект 206
- Б**
библиотека 72, 157
блокада 4, 8, 9
Башлар, Гастон 100
- В**
вежба 14–22, 29, 48, 49, 60, 78, 98, 100, 101, 112, 152, 168–170, 198
Велики Гетсби 132–133
Витошевић, Драгиша 39–43, 45, 49
Вулф, Вирџинија 2, 45, 48, 80
- Г**
Голманов страх од пенала 13, 150
гласови 17, 18–21, 39, 45, 48, 69, 74, 90, 108, 167, 178
гротеска 188–189
- Д**
Давичо, Оскар 189
дијалог 22, 147, 153–154, 190
дневник читања 72
- Е**
емоционални тон 91, 137
енергизујуће вежбе 15–18
есеј 76, 120, 130, 162
- Ж**
жанр 20, 24, 86, 112, 113, 129, 130, 161, 164, 203
жаргон 98
жудња 144
- З**
Завера будала 131
заплет 86, 88, 90, 100, 102, 103, 156, 157, 159, 170, 171
- И**
идеја 34, 58, 60, 127, 129
име 71, 85
импресија 99
- Ј**
јунак 30, 37, 57, 58, 60, 61, 85, 88, 101, 110, 111, 112, 119, 205
- К**
карактеризација 99
Карвер, Рејмонд 8–9
креативно писање 3, 131–136
Кено, Рејмон 203–208
Кинг, Стивен 3–5, 102
Клинч, Џон 36, 37
Кожа 133, 145
- Л**
лажи 34, 55, 106, 156, 158
лирски субјекат 178–181
лирски пејзаж 174–175, 180
- Љ**
љубавна прича 88–91
љубавна песма 92–95

- М**
 Максимовић, Десанка 45, 47
 Мајаковски, Владимир 202
 Марковић, Љиљана 199–200
 Мелвил, Херман 27, 32
 мотив 33, 145, 199
 мотивација 97, 10, 164
- Н**
 наслови 162–165
 Настасијевић, Момчило 190, 196
 нематерњи језик 10–12
- О**
 обрт 40, 102, 171, 191
 опис 16, 21, 26, 27, 65, 114, 121, 194, 203
 оригиналност 20, 112
- П**
 Павловић, Миодраг 44
 песма 10, 22, 40, 92, 170, 199–200
 поступак 103, 106, 163, 263
 премештања 110–125
 приповедач 4, 53, 55, 79, 90, 92, 99, 106–109
 прича 4, 15, 20, 21, 24, 46, 117, 195
 Пруст, Марсел 7
- Р**
 разговор 2, 11, 16, 19, 37, 39, 72, 83, 193
 рашомонски поступак 106
 рефрен 169
 ритам 22, 27, 41, 80, 81, 92, 94, 106, 153, 203
- С**
 Секулић, Исидора 44, 45, 47, 48
 слика 4, 18, 31, 145
 стил 6, 28, 42–43, 83, 86–87, 132, 142, 152, 203
 Сто година самоће 7–73
 структура 97, 125, 145
 сценарио 22, 95, 144, 151, 153–159
- Т**
 тема 26, 28–49
 текст 164, 192
- У**
 увод 2, 21, 65, 95, 97, 165
 утисак 2, 143, 166, 169
- Ф**
 фантастика 20, 72
 фигуре дикције 184–186.
 фигуре конструкције 190–193
 фигуре мисли 193–195
 фигуре речи 187–189.
 форма 141
- Х**
 хаос 43, 115, 157
 херој 35, 61, 112
- Ц**
 цезура 198
 циљ 20–24, 64, 152–154
- Ч**
 чежња 44, 183
 читалац 17, 74, 95, 101, 104, 128, 158, 193, 203
- Ш**
 шема 102–104
Школице 131

ИЗБОР ИЗ ЧИТАНОГ

- Археологија знања** / Мишел Фуко; превео Младен Козомара. - Београд: Плато, 1998.
- Вештина писања: Вежбанка I** / Љиљана Марковић, Кристина Митић. - Ниш: Филозофски факултет, 2019.
- Двосмерни речник српског жаргона и жаргона сродних речи и израза** / Драгослав Андрић. - 2, знатно допуњено, изд. - Београд: Zepher Book World, 2005.
- Енциклопедија књижевних јунака** / Владислав Стахорски. - Београд: Невен, 2013.
- Историја нове српске књижевности** / Јован Скерлић. - Београд: Просвета, 1967.
- Како да упознате песника: приручник за наставу српског језика и књижевности: за ученике III разреда гимназије** / Љиљана Марковић. - Ниш: Пунта, 2011.
- Како постати писац** / Петар Митић. - Београд: Самиздат, 1962.
- Како постати писац** / Петар Митић. [четврто, допуњено издање] - Београд: Самиздат, 1979.
- Књижевност, митологија, семиологија** / Ролан Барт; [изабрао Милош Стамболић; превео Иван Чоловић]. - Београд: Нолит, 1979.
- Које је боје реч, Књижевна радионица, 33 вежбе за развој и богаћење културе изражавања** / Гордана Тимотијевић. - Чачак: Пчелица, 2022.
- Креативно васпитање. Часопис за теорију и праксу креативног васпитања, број 3** / Симеон Маринковић. - Београд: Креативни центар, 1998.
- Креативно писање. Развијте свој дар писања** / Доротеа Бренд; [превео Горан Бојић]. - Београд: Бабун, 2004.
- Мали глосар креативног писања** / Милисав Савић. - Зрењанин, Нови Сад: Агора, 2015.
- Мелодрама није жанр** / Невена Даковић. - Нови Сад: Прометеј, 1994.

- Модерна женска проза и друштвени контекст: зборник радова**
/ приредила Драгана Тодоресков. –Нови Сад: Завод за културу
Војводине, 2015.
- О сазнавању књижевног уметничког дела** / Роман Ингарден;
[превео Бранимир Живојиновић]. - Београд: СКЗ, 1971.
- Проблеми комике и смеха** / Владимир Проп. - Нови Сад: ИК
Зорана Стојановића, 2017.
- Речник психологије уметничког стваралаштва** / Владислав
Панић. – Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1998.
- Симболизам и тумачење** / Цветан Тодоров; [превео Јовица Аћин].
- Београд: Службени гласник, 2010.
- Смисао сличности у књижевности** / Драгиша Витошевић;
[приредиле Вјера и Невена Витошевић]. - [1. изд.]. - Београд:
Студентски издавачки центар, 1995.
- Стилистика и граматика стилских фигура** / Милош Ковачевић. –
2. допуњено изд. - Никшић: Унирекс, 1995.

* * *

- Alhemija reči** / Jan Parandovski; [preveo s poljskog Svetozar Nikolić;
pogovor napisao Stojan Subotin]. - Beograd: Kultura, 1964.
- Alisa na putu kroz podzemlje i kroz svemir** / Ranko Munitić;
[likovno oblikovanje Rade Rančić]. - 1. izd. - Gornji Milanovac:
Dečje novine, 1986.
- Anybody Can Write. A Playful Approach. Ideas for the Blocked
Writer** / Roberta Jean Bryant. – New York: Barns&Nobel Books,
1999.
- Čudovišta koja smo voleli** / Rajko Munitić. – Beograd: Kreativni
centar, 2009.
- Good bones** / Margaret Atwood. - Toronto: Coadi House Press, 1993.
(Превели са енглеског Велимир Костов, Весна Лопичић,
Маргарет Етвуд, Добре кости, Ужице, s. a.)
- Keys to Great Writting** / Stephen Wilbers. – Cincinnati, Ohio:
Writer's Digest Book, 2000.
- Kreativno pisanje. Priručnik za svakog uspešnog pisca** / dr Darko
Tadić, Beograd: Cekoms, 2019.

- Kreativnost – nova novinarska pismenost** / Sanja Domazet, Beograd: Čigoja štampa, 2019.
- Kritikuj. Priručnik za kreativno čitanje i kreativno pisanje** / Nađa Bobičić, Beograd: Dom kulture Stari grad, 2019.
- Märchen. Aufgaben und Übungen** / Diethelm Kaminski. München: Goethe-Institut, 1986.
- Mišljenje pisanja** / Boško Tomašević. - Pančevo: Mali Nemo, 2012.
- Mitovi o ljubavi** / Denis de Rougemman; [preveo Frano Cetinić]. - Beograd: Književne novine, 1985.
- Morfologija bajke** / Vladimir Prop; [preveo sa ruskog Petar Vujičić]. - Beograd: Biblioteka XX vek, 2012.
- Načini modernog pisanja. Metafora, metonimija i tipologija moderne književnosti** / David Lodge; [prevele Giga Gračan, Sonja Bašić]. - Zagreb: Globus: Stvarnost, 1988.
- Napisati scenario** / Mišel Šion; [prevod Gordana Velmar-Janković]. - [1. izd.]. - Beograd: Naučna knjiga: Institut za film, 1989.
- Negativan junak** / Nikola Milošević. - Beograd: Vuk Karadžić, 1956.
- O pisanju: beleške o zanatu** / Stephen King; preveo Vladan Stojanović. - 1. izd. - Beograd: Vulkan izdvaštvo, 2018.
- Osnovi pisanja za medije** / Najil Kurtić. - Sarajevo: Media Plan institut, 2009.
- Pesnička slika** / priredio Miloslav Šutić. - Beograd: Nolit: Institut za književnost i umetnost, 1978.
- Piščevo putovanje. Mitska struktura za pisca** / Kristofer Vogler. - Beograd: Filmski centar Srbije, 2020.
- Poetika prostora** / Gaston Bašlar; [prevela Frida Filipović; predgovor Sreten Marić]. - Beograd: Kultura, 1969.
- Pravi put i stranputice u pisanju. O kompoziciji i stilu pisanih sastava** / Dragiša Živković. - Beograd: BIGZ, 1978.
- Priča: sadržaj, struktura, stil i principi pisanja scenarija** / Robert Meki; [prevela Aleksandra Kostić]. - Beograd: Filmski centar Srbije, 2021.
- Principi krimića** / Igor Mandić. - Beograd: Mladost, 1985.
- Putovanje u središte priče, priručnik za kreativno pisanje** / Anđelka Ružić, Beograd: Kreativni centar, 2022.

- Rečnik književnih termina** / [glavni i odgovorni urednik Miloš Stambolić]; izdao Institut za književnost i umetnost u Beogradu. - Beograd: Nolit, 1986.
- Rječnik simbola: mitovi, sni, običaji, geste, oblici, likovi, boje, brojevi** / J. Chevalier, A. Gheerbrant; [preveli Ana Buljan et al.]. - 2. prošireno izd. - Zagreb: Nakladni zavod MH, 1987.
- Sinonimi i srodne reči srpskohrvatskoga jezika.** [1] / [Miodrag S. Lalević]. - 1. izd. - Beograd: Sveznanje, 1974.
- Struktura umetničkog teksta** / Jurij Mihajlovič Lotman; [prevod i predgovor Novica Petković]. - Beograd: Nolit, 1976.
- Stilske vežbe** / Rejmon Keno; [prevod, pogovor i crteži Danilo Kiš]. - Beograd: BIGZ, 1993.
- Teorija književnosti** / Milivoj Solar. - XVII izd. - Zagreb: Školska knjiga, 1996.
- Teorija književnosti sa teorijom pismenosti** / Dragiša Živković. - 10. izd. - Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva; Novi Sad: Zavod za izdavanje udžbenika, 1992.
- Teorija romana: jedan filozofskohistorijski pokušaj o formama velike epske literature** / Georg Lukács; [s njemačkog preveo Kasim Prohić]. - [2. izd.]. - Sarajevo: Veselin Masleša: Svjetlost, 1990.
- The Forest for the Trees. An Editor's Advice to Writers** / Betsy Lerner. - New York: Riverhead Books, 2000.
- U svim pravcima** / Stivn Likok; izabrao i preveo Vlada Stojiljković. - Beograd: Nolit, 1986.
- Uspešno čitanje i pisanje. Tehnike za razvoj pismenosti** / Dejvid But, Lari Svorc. - Beograd: Kreativni centar, 2009.
- Writing Basics. A Beginner's Guide to Writing** / Robin Hampton, Chuck Sambuchino. - Cincinnati, Ohio: Writer's Digest Book, 2006.

КРАТКЕ БИО-БИБЛИОГРАФИЈЕ

Кристина Митић рођена је у Требињу 1979. године. Студије књижевности и српског језика завршила је у Нишу, магистрирала и докторирала у Београду. Ради у Нишу као универзитетски професор. Секретар је Редакције *Црквених студија* и члан Управе Центра за црквене студије Ниш, као и Савета Центра за византијско-словенске студије Универзитета у Нишу. Сарадник је Међународног центра за православне студије, члан Удружења фолклориста Србије (Београд) и Центра за аграрну историју (Нови Сад). До сада је објавила: *Вештина писања. Вежбанка I*, коауторски са Љиљаном Марковић (2019), *Фолклорни подтекст. Poezija* (2021) и стотинак научних и стручних текстова; уредила је: *Вештина писања: 50 вежбанки* (2022), *Библиографија чланова Департмана за србистику*, коуреднички са Александром Јанић и Јеленом Младеновић (2023), *Корифеји студија националне филологије I*, коуреднички са Александром Јанић Митић (2025), *Свети Сава у српској народној прози* (2025) и коуредила десетак зборника научних и стручних радова.

Љиљана Марковић рођена је у Сарајеву 1965. године. Студије југословенске књижевности завршила је у Сарајеву. Ради у Нишу као професор Српског језика и књижевности у Гимназији. Члан је Друштва књижевника и књижевних преводилаца Ниша. До сада је објавила: *Девојачке приче*, приче (2008), *Кроз светове*, песме (2010), *Како да упознате песника*, приручник за ученике трећег

разреда гимназије (2011), *Безименка*, песме (2013), *Споменар Гимназије „Бора Станковић” у Нишу*, приређивач (2015), *Нагодимо се, рече Недоба*, песме (2017), *Распоред ветрова*, песме (2018), *Вештина писања. Вежбања I*, помоћни уџбеник за предмете Креативно писање, Вештина писања, Креативност читања и писања, коауторски са Кристином Митић (2019), *Химне са осматрачнице*, песме (2022), *На вечери са Месецом*, песме (2025). Повремено пише хаику.

САДРЖАЈ

Прослов 1

Уводни разговор 2

Тражење теме 14

„Енергизујуће” вежбе 15

Теме и идеје 25

„Сталне” теме у књижевности 39

Писање „женско” и „мушко” 44

Читање „на маргини” 72

Писање „на туђе” 78

Прича 97

УВОД 97

Приповедач 105

Премештања 110

Писање по моделу 127

Написати сценарио 155

Наслови 162

Песма 167

УВОД 167

Гласови 173

Лирски субјекат и пејзаж 178

Фигуре дикције 184

Фигуре речи 187

Фигуре конструкције 190

Фигуре мисли 193

Индекс 211

Вештина писања. Вежбанка 2

Кристина Митић
Љиљана Марковић

*

Библиотека „Уџбеници и приручници“
Универзитетска библиотека „Никола Тесла“ Ниш, 2026.
Уредник: Снежана Бојовић

Редакциони одбор: проф. др Дејан Антић, др Ана Савић-Грујић,
Снежана Јанчић, Александра Спасић, Снежана Бојовић (управник).

Прво електронско издање

ISBN 978 86 7500 053 2

**УНИВЕРЗИТЕТ
У НИШУ**

**Универзитетска
Библиотека
„Никола Тесла“**

**UNIVERSITY
OF NIŠ**

**University
Library
"Nikola Tesla"**

Стављено у јавни домен
одобрењем аутора, према
лиценци Креативне заједнице
**Ауторство – некомерцијално
– без прерада (CC BY-NC-ND)**

Made available in the public
domain by permission of the
author, according to the
Creative Common License
**Attribution-NonCommercial
-NoDerivs (CC BY-NC-ND)**

**ДИГИТАЛНИ
РЕПОЗИТОРИЈУМ
УНИВЕРЗИТЕТА
У НИШУ**

**DIGITAL
REPOSITORY
OF THE UNIVERSITY
OF NIŠ**

Уџбеник *Вештина писања*. Вежбања II ауторки Кристине Митић и Љилане Марковић представља наставак њихових креативних и практичних интересовања за област вјештине писања уопште, за младе писце и читаоце, за пословне људе и њихову кореспонденцију, као и академског писања за студенте друштвено-хуманистичких, а прије свега филолошких дисциплина, као и медијских студија. Наведени рукопис ће бити од значајне помоћи и за све оне који се школују на нематерњем језику.

Проф. др Горан Максимовић

Предност овог рукописа огледа се и у репрезентативном избору књижевних примера из српске и светске књижевности. Присутна су дела класика и савремених аутора, као и текстови из народне традиције, што омогућава студентима да сналадеју континуитет и разноврсност књижевних поступака. Истовремено, ауторке се ослањају на релевантну теоријску литературу, чиме се постиже равнотежа између теоријске утемељености и практичне применљивости.

Проф. др Бошко Сувајџић

Иако је примарно намијењен студентима (језика и књижевности, новинарства) овакав приступ је довољно инклузиван да може бити користан и широј публици (наставницима који би да освјеже своје часове, инфлуенсерима, копирајтерима и другим), тачније свима који желе да разбију предрасуде о писању, превазиђу страх од празног папира и усаврше стил, како писаног тако и усменог изражавања. Његова примјена у настави несумњиво ће допринијети ослобађању стваралачког потенцијала његових корисника.

Доц. др Маријана Митрић